

קונטרס

שמן ראש

על ליל הסדר

שנאמרו על ידי

ב"ק מרן אדמו"ר שליט"א

(שנות תשס"ו-תשע"ה)

יוצא לאור ע"י

מכון מעדני מלך וויזן

מפתח על הגדה של פסח

(מה שלא נאמר בליל הסדר)

קדש ורחץ.....	ד
יהץ.....	סא, צז, רלד, רסז, שג, שו, שב
הא לחמא עניא.....	סח, קמו, רלג, שג
כל דכפין ייתי וייכול.....	נא, קלד, ריב
מה נשתנה הלילה הזה.....	ד, קב, קכה, רצה
עבדים היינו לפרעה במצרים.....	צ
ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו.....	קכב
וכל המרבה לספר ביצי"מ.....	קי, קיז
הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.....	יג, נד
חכם מה הוא אומר.....	קב
ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח.....	פד
רשע מה הוא אומר.....	קכו
אילו היה שם לא היה נגאל.....	רפז
ושאינו יודע לשאול את פתח לו.....	לא, מח
בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך.....	סט, רמד
והיא שעמדה.....	סג, סד, רפה
צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות.....	שיא
מלמד שהיו ישראל מצויינים שם.....	ה
ויוציאנו ה', לא על ידי מלאך.....	קכג, רלא, שבח
ביד הזקה זו הדבר.....	רבה
ובמורא גדול זו גילויי שכינה.....	רלא
ובאותות, זה המטה.....	רסה
דצ"ך עד"ש באח"ב.....	רכו
מנין של מכה היתה של ארבע מכות.....	רכד
אילו האכילנו את המן.....	רלד
חייב אדם לראות את עצמו..	קב, קכה, רצה, שכב
ונאמר לפניו שירה חדשה.....	רסמ
אשר גאלנו.....	רעז, רפו, רצד
יגיענו למועדים ולרגלים אחרים.....	רעז
ונודה לך שיר חדש על גאולתנו.....	רסמ
מרור.....	קיה, קלו
צפון.....	סא, עד, שו
שפוך חמתך.....	שמב
הלל.....	סז, פד, קי, קכו, רמו
נרצה.....	ריח
חסל סידור פסח כהלכתו.....	שמו, שמז
חד גדיא.....	סט, שד
אמירת שיר השירים בליל הסדר.....	רמז

מפתח מפורט על עניני ליל הסדר תמצא להלן דף תנה

ליל הסדר

בליל הסדר במשך שנות תשס"ו - תשע"ה לפ"ק

'צערב', מי שהוא נמנע במנצב של אי צהירות ותשכות, שאין האמונה מאיר אלנו כאור יום, הענה ליה הוא 'תאלנו מנצב', ובקדושת מנצב מנה מיכלא דמהימנותא יגיע למנצב של צהירות באמונת אלקי עולם.

גם יש לומר רמו בזה, כי המנה הוא לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה (פסחים לו.), ויש חיוב לספר עליה יציאת מצרים מתחלה. וגם יש חיוב להמציא מנה לעניי ישראל, וכל דכפין ייתי ויכול. ואם כן יש במנה חיוב של קו"ל וממו"ן, היינו הקו"ל שעונין עליו דברים הרבה, וממו"ן להמציא מנה לעניים קמחא דפסחא. וזה עולה בגמטריא ער"ב, והיינו צער"ב תאלנו

מנצב. [תשע"ד]

ויהי בי זקן יצחק וגו', ויקרא את עשו בנו הגדול וגו', ועשה לי מטעמים באשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכך נפשי וגו' (בראשית כו-ה). ובתרגום יונתן וקרא את עשו בארצו בניסן ואמר ליה, צרי הא ליליא דין עילאי משבחין למארי עלמא, ואזרי טלין מתפתחין ציה וכו' ע"ש.

בתחלת הסדר ליל ב'. בני חוץ לארץ יש להם יום נוסף ליום טוב, יום טוב שני של גלויות, והוא כי הארות היום טוב מאיר ומעלה נפשות ישראל. וכאשר יושבין בחוץ לארץ בגלות צריכין להארות היום טוב יותר מיושבי ארץ ישראל, על כן הוסיפו לנו יום טוב שני של גלויות. ומכל שכן שהתועלת רב ציתר שאת צליל פסח, חג האמונה, שבסיפור יציאת מצרים אנו מתעצמים באמונת אלקי עולם, ואנו אוכלים שוב המנה מיכלא דמהימנותא, להיות זאת בשר מבשרינו. ובחוץ לארץ שהדר שם דומה כמי שאין לו אלוה (כמוצות קי:), צריכין ציתר הארת האמונה הנשפעת צליל זה.

ואמר הכתוב צערב תאלנו מנצב (שמות יב-יח), ובספרים הק' פירשו שהמנה יש לאכול צעריצות ותענוג ושמחה של מנצב. ויש לומר עוד, כי כל דלריך ייתי ויפסח, ואין הכוונה על האכילה הגשמי, שזה כבר אמרו כל דכפין ייתי ויכול, אלא כל דלריך, שמרגיש שדריך לו הוספה ותקון צעניני רוחניים, ייתי ויפסח, ובכח מנצב החג של פסח, הארת האמונה שיש בחג זה, וקדושת האכילה של פסח מנה מרור, יוכל להתעלות ולהגיע אל מה שהוא נצרך. וזהו

והנה כבר דיברנו כמה דאיתא במדרש (צ"ר לט-נ) שהיה אברהם מתפחד ואומר, תאמר שיש צידי עון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו. אמר לו הקב"ה לך טל ילדותך (מהלים קי-ג), מה טל זה פורח אף עונותיך פורחים ע"ש. ויש לומר הכוונה, כי אברהם אבינו קרא עליו ה', אברהם אברהם (ישעיה מא-ח), וזכה בתשובתו מאהבה להפוך כל השנים הללו שעבד עבודה זרה להיות לו זכות. וכאשר היה חושש אברהם על איבוד שנותיו, שלא הכיר את צוראו עד מ"ח שנה (צ"ר ל-ח), השיב לו ה' כי בתשובתו הפך כל שנותיו לזכות. וכמו שמנות עשין הנעשים בדחילו ורחימו פורחת לעילא, כן עונותיו פורחים, שהפך כולם לזכות.

ובגחל קדומים (פרשת שופטים) פירש הפסוק (דברים יח-ד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם, אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו, ואתה לא כן נתן לך ה' אלקיך, היינו שהקב"ה נתן לנו תורתו, שיש בהם מנות לא תעשה שאין לעשותם, והמה נקראים בשם 'לא', ויש בהם מנות עשין שיש לעשותם, והמה נקראים בשם 'כן', ולכן אמר כי אתה 'לא כן' נתן לך ה' אלקיך, לקיים התורה כולה עכ"ל. - ולפי מה שנתבאר רימו הכתוב, שהאדם בתשובתו יש בכוחו להפוך ה'לא', אל הלאוין, לעשות ממנו 'כן', בחינה של מנות עשה. והנה ההפך בין תיבת 'לא' (הרומז על הלא תעשה), לתיבת 'כן' (הרומז על מנות עשה), עולה במספר ט"ו. ובתשובה מאהבה הוא מוסיף להלאוין טל של תחיה להתהפך למנות עשין בחינת 'כן'. ולכן אברהם שעשה תשובה מאהבה, אמר לו ה' לך טל ילדותך, שנתהפך לו שנות הילדות לטובה, ומבחינת 'לא' נעשה בחינת 'כן' (עיין שמן ראש ח"ג סוף פרשת בהעלותך).

ונראה כי הנה זה לפלא שיחזק יראה לצדך את עשו יותר מיעקב, הגם כי ציד בפיו, מכל מקום מעלתו של יעקב הוא פי כמה גם לפי טעותו של יחזק בעשו, איש תם ויושב אהלים, ומדוע יבחר בעשו יותר. ונראה כי צליל פסח יורדת השפעה של אהבת ה' למטה במדה גדושה, ולכן מצווה האב לספר ילידתו מצד גס לזן הרשע, כי יש בכח קדושת הלילה להפוך גם את הרשע, וכמו שהיו ישראל מצמצים שקועים בעבודה זרה, ונכטו משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם לאן של מצוה. ומתחיל בגנות ומסיים בשבח (פסחים קטז), שגם כאשר בתחלת הלילה הוא עומד במדרגה של גנות, קדושת הלילה תשפיע עליו לסיימו בשבח. ולכן רצה יחזק שעשו יסדר לו סעודת הלילה, וישב עמו לאכול יחד, והיה ברור לו שהשפעתו ודיבורו צליל זה ישנה את עשו כליל, עד שיזכה לתשובה מאהבה אשר זדונות נעשו לו כזכות (יומא פו.), וכל מעשיו יתהפכו לזכות, עד שבמקום שצעלי תשובה עומדין אין לדיקים גמורים עומדין (ברכות לד.), ואז יתעלה עשו למדרגה יותר רמה מיעקב, ויהיה ראוי לקבל הזכות.

ויתבן שאם היה עשו מביא את צידו ליחזק, והיה אוכל עמו ביחד סעודה זו, באמת היה יחזק משפיע עליו כדיבורו לשנותו לגמרי, עד שהיה ראוי לקבל הזכות. אבל מן השמים לא נסתיע זה, ויחזק ערך ליל הסדר עם יעקב, וממילא לא נשתנה עשו ממנה שהיה ואין הוא ראוי להזכות. ולכן אמר יחזק, מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי 'אוכל מכל' בטרם תבוא ואצרכו (בראשית כו-ג), כבר גמרת הסעודה קודם שבאת, ולכן לך אפוא מה אעשה בני, שבמצב כזה יעקב יותר חשוב ומגיע אליו הזכות, וגם ברוך יהיה.

וזהו שאמר יצחק לעשו, הא ליליא אורז 'טלין' מתפתחין, שזורת השפעה של אהבת ה', שצקל יכולין לצוא לידי תשובה מאהבה, לשנות ה'לא' ל'כן', להוסיף עליו מספר ט"ל, ולכן לא השדה ולודה לי זיד, ועשה לי מטעמים בעבור תצרכך נפשי, הלילה הזו מסוגלת שתשנה מעשיך לזכות לשוב בתשובה מאהבה, ויגיע לך הברכות.

ואולי זהו הטעם שתקנו ההודאה על הארבע לשונות של הגאולה, בארבע כוסות של יין דייקא, לרמוז על אותה הסעודה שהיתה בלילה זו, שבו קיבלנו את הברכות, שנאמר שם ויצא לו יין וישת (כז-כה). ומנה מן המוצר ליקח יין אדום (ש"ע סימן תעז-יא), להורות על אותה הסעודה של יצחק שציקש זאת מעשו שהיה אדמוני כולו באדרת שער (כה-כה).

ויש לומר בזה עוד טעם לשבח להנהיגים לומר 'שלוס עליכם מלאכי השרת', כשחל ליל פסח בשבת קודש, הגם שבלילה זה אין אנו צריכים להכנת המלאכים, כי ה' בכבודו ובעצמו מסיב עמנו (כמו שדברנו בדרוש לשבת הגדול, עיין לעיל דף סח). אך מצואר בתרגום יונתן שם (כז-כד), דלא הוה ליה ליעקב חמרא גביה, ואזדמן ליה מלאכא ואייתי מן חמרא דאלטנע בענבווי מן יומי שירוי עלמא, ויהביה ביד יעקב, ויעקב אמטי ליה לאצוהי ושתי ע"כ. (ופירושו בזה הנגינה על 'ויצא לו', מרכא כפולה, לרמוז על השתי הבאות, חדא מהמלאך ליעקב, ושז מיעקב ליצחק). ולכן אנו מכירין טובה להמלאכים בליל זה, שהם סייעו לנו לקבל הברכות, בהצאת היין לסעודת ליל סדר של יצחק [עיין עוד להלן דף קנטן]. [תשע"ב]

פתחו לי פתח כבודו של מחט ואני אפתח לכם פתח בפתחו של אולם (שהש"ר ה-ג), ויש לומר דזה קאי על ליל פסח, שיקדש לילה זו לה', ואז יושאר ממנו השפעה של פתיחת הלב על כל השנה, וכמו שפירשו ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג-י), כי ימים היינו שנה, והרושם של שמירת מועד חג הפסח ישאר אלנו על כל השנה כולה. והנה בין מנה וחמץ יש חילוק רק חודו של מחט, שאותיותיה שוין, אלא שחמץ יש בו אות ח', ומנה יש בו אות ה', שיש סמוך לגגו פתח כבודו של מחט, וכאשר נפתח לפניו בלילה הזה לבצנו לעובדו מאהבה, אז יפתח לנו כנגדו פתח כפתחו של אולם. [תשע"ב]

ענין לבישת קיטל בגד לבן בליל פסח. יש לומר דהכתוב אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כסלג ילבינו, אם יאדימו כחלע כזמר יהיו (ישעיה א-יח). והנה זהו רק בתשובה מאהבה, שזדונות נעשו זכיות (יומא פו), ומתהפך העון האדום למראה לבן כסלג וכזמר. אבל בתשובה מיראה דזדונות נעשו רק כשגגות, הרי גם השוגג אדום עדיין שצריכה קרבן כפרה, ולא מתהפך האדום לשלג. אך בלילה זה שיש השפעה של תשובה מאהבה, אז נעשו הלבזשים לבנים ממש, כי מתהפכים העונות לזכיות. ולרמוז זאת, לוקחים יין אדום דייקא, להורות על החטא, ולבזשים בגד לבן, שעל ידי הארת הלילה הזו יוכל להגיע לידי תשובה מאהבה, וזכה לבגדים לבנים.

וראיתי לספר מהגה"ק בעל אמרי אמת בגור זצ"ל, שאמר שזהו פשוט שאל את אביו הרה"ק בעל שפת אמת זצ"ל

צהדייהו לשמוע ספורה דיציאת מצרים. והנה איתא במדרש (שמו"ר מו-ה) המשל אומר, אזלא לקרתא הלך בנימוסיה, למעלה שאין אכילה ושתייה, עלה משה ונדמה להם, לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד-כח), למטה שיש אכילה ושתייה, ירדו מלאכי השרת ואכלו ושחו, שנאמר (בראשית יח-ט) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו ע"כ. וכמו כן שייך בלבישת הבגדים שאין לאדם לשנות מנימוסי המקום, וכמו שאמרו (שבת קד). שלא יהיה כחתן ציץ אצלים, או כאבל ציץ חתנים ע"ש. ובהיות שהמלאכים למעלה הם לבושי הבגדים (יחזקאל ט-ג), וכן איתא בגמרא (שבת כה:) דרבי יהודה בר אילעי היה מתעטף בערב שבת ויושב בסדינין המצויינין, ודומה למלאך ה' צבא-ות ע"ש. וצירושלמי (יומא ז-ג) למה הכהן גדול משמש ציום הכיפורים בצגדי לבן, אמר רבי חייא בר אבא, כשירות של מעלן [של מלאכי השרת המשמשין צרקיע], כך שירות של מוטן, מה למעלן ואיש אחד בתוכם לבוש הבגדים, אף למטון כמותן צד קודש ילבש (ויקרא טו-ד) ע"כ. אם כן הדין היה נותן שיחליפו לבושיהם צבואם לצימיו, על כן לכבודם אנו מלובשים בצגדי לבן, כדי שיהיו הלבושים דומים, ולא יצטרכו להחליפם. [תשס"ז]

מנהג ישראל תורה ללבוש הקיטל בליל פסח. ובהגדה מהר"ל מפראג כתוב,

שהוא כדמיון הכהן גדול שמשמש ציום הכפורים לפני ולפנים בצגדי לבן ע"כ. ויש צוה עוד, לפי מה שכתוב בתפארת שלמה (לשנה"ג) על הכתוב, מנות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוהו (ויקרא ו-ט), כי הזוכה לאכול המנה בקדושה, ממשיך צביתו קדושת ארץ

מדוע לובשין הקיטל הלבן צליל הסדר. וענהו הרי לובשים אינטלל חדשה לכבוד החג, ויש צורך להשיג עליה שלא תלכך, עוטפים אותה בקיטל. ואמר האמרי אמת, הצנתי כבר אז שאין הדברים כפשוטן, אצרתים צוכרוני, וכשגדלתי עמדתי על כוונתו ע"כ. והיינו שצליל הסדר יש הארות גדולות, ויש לשמרן (ראש גולת אריאל ח"א דף 77). [תשע"ב]

במעם לבישת קיטל בסיפור יציאת מצרים, יש לומר דצא לרמוז על מה שנאמר בצדק ואציהוא, ויראו את חלקי ישראל, ותחת רגליו כמעשה לצנת הספיר (שמות לד-י). וברש"י היא היתה לפניו צשעת השיעבוד, לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים צמעשה לצנים (ויק"ר כג-ח) ע"כ. וצתרגום יונתן שם, שהיתה נערה אחת צמצרים מעוצרת ומפונקת והפילה העיבור ונשתקע עם טיט, וירד מלאך גבריאל ועשה לצניה והעלה לשמי שמים וניתנה תחת רגלי ה' ע"ש. ולכן צשעה שמתחילין לספר ציציאת מצרים, ויתכן לחשוב ששיעבוד ישראל היתה צהסתרת פנים, שהפקירם ה' שנים הללו צמצרים. על כן אנו לובשים צגד לבן, להורות על הלבנת הספיר שהיתה תחת רגליו, שזכר צרתן של ישראל כל רגע, וגם השיעבוד היתה צהשגחה נפלאה לתועלתן של ישראל. [תשע"ד]

במעם לבישת הקיטל יש לומר, דאיתא צזוהר הק' (פ' צא מ:) שהקצ"ה כניש לפמליא דייליה ואמר להון זילו ושמעו סיפורה צצחא דיילי דקא משתעאן צני וכו' ע"ש. ואם כן המלאכים צאים צצתי ישראל, ומתחצרין

כן זליל פסח חשות גם זלילה, שכל ישראל בכל מקום מקלסין להקצ"ה צסיפור יליאת מנרים. וכן משמע זוהר הק' (פ' זא) דליאת שם שהקצ"ה שולח המלכאים למטה שישמעו הקיפור יליאת מנרים שישראל מספרים צשמחה, משמע שזכל הלילה הזה הם עקוקים צענין זה ולינס אומרים שירה. וזאמת ליאת זוהר הק' (ח"ג קמט). וזה לשונו, תא חזי צהאי ליליא

דבעא קצ"ה לקטלא כל אינון צכורי וכו', אתו מזמרין קמיה, אמר לון לאו עידן הוא דהא שירתא אחרא מזמרין בני צארעא וכו', וישראל עבדין שירתא צקול רס, וכדין עביד לון בני חורין מכלא, ומלכין עלאי וכל משריין כלהו הוו ציימין להון לקליהון דישראל וכו' עכ"ל. - זה היה זליל יליאת מנרים, ושייך ענין זה זכל לילות של פסח כנ"ל. על כן מצקשים זך שוכן מעונה, צרקיע שצה דרים המלכאים, ויודע שזליל הק' הזה הם חשות מחמת שישראל מספרים יליאת מנרים, ומן הראוי שהסיפור הזה יעורר שהקצ"ה יפסיק מדוממותו ושתיקתו צכיכול ויגאל את עמו ישראל, ויקומם קהל עדת מי מנה ע"כ.

וי"ש להוסיקי, דהנה מזה אנו רואין עד כמה חשוב למעלה שירותיהן של ישראל, שמשתיק המלכאים מלומר שירה, כדי שישמע שירותיהם של ישראל. ומכל שכן לעמיד, שעל זמן הזה נאמר, כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל (צמדבר כג-ג), וצרש"י שמחיתתן של ישראל יהיה לפנים ממלכאי השרת, והם ישאלו להם מה פעל א-ל ע"ש. וזודאי שאז יתעלה ויתרומם יותר השירה שלנו יותר משירת המלכאים. ועל זה אנו אומרים (צסיום הסדר), זך שוכן מעונה קומם קהל עדת מי מנה, שהקצ"ה שוכן צרקיע שזו מעון, כי שם מתענג ומשתעשע צשירות של המלכאים,

ישראל, ומנות תאכל צמקום קדוש. ועוד גם זאת שממשיך צציתו קדושת המקדש, וצחצר אהל מועד יאכלוה. וזליל פסח צחנות הלילה, השעה שנכנס לנן עדן ומשתעשע עם הדזיקים, הוא יורד למטה צצמי בית ישראל ומשתעשע עמהם (והארכנו צזה לעיל צדרוש לליל פסח, עיין לעיל דף קלה). ואם כן כל בית ישראל הוא מקום שהשכינה מתגורר זליל זה.

ובי"ן דהמשרתים פני ה' למעלה, הרואים את המלך, הם מלוזשים צצגדי לנן, וכמו שנאמר לצושיה כחלג חיור (דניאל ז-ט), ולכן גם הכהן הגדול צשעה שנכנס להראות פני המלך צקודש הקדשים לצוש צצגדי לנן, כן אנתנו היום רואים פני המלך, ולכן המנהג ללצוש צגד לנן. [תשס"ח]

במעם לבישת בגד הקיטל בליל פסח.
צבר דצברנו מזה (צסעודה שלישיית צשנת הגדול תש"ע העל"ט, עיין לעיל דף קיז), כי זהו לצוש שמלכאי השרת מלוזשים צו, וכמו שנאמר (יחזקאל ט-ג) והאיש לצוש הצדים. ויש לומר עוד, דליאת צגמרא (חגיגה יב). צשעה רקיעין הן, מעון, שזו כיתות של מלכאי השרת שאומרות שירה זלילה, וחשות ציום מפני צבודן של ישראל [שמקלסין ציום], שנאמר (תהלים מ-ט) יומם ילוח ה' חסדו [ינחה למלכאים לשחוק כדי לעשות חסד לצריכים חסד והם התחתונים], וזלילה שירה עמי ע"כ.

וב"ק אבא מארי זצ"ל (בהגדה חדש האביב צד"ה להציא לימות המשיח) כתב, דאולי יש לומר דכמו שזכל השנה כחות המלכאים חשות ציום מפני צבודן של ישראל שמקלסין ציום,

(שמות טו-טז) אז ישיר ע"כ. הרי לנו מזה, כי בני ישראל יש להם להשלים השירה שנדמם על ידם. ולכן זליל פסח שהמלאכים אחיין ומתחזרין זהדייהו דישראל, והם חשות גם זלילה, אנו זריכין להשלים שירתם שדמם זלילה זו.

והנה זשמחת חתן וכלה אומרים שהשמחה זמעונו, וכחזו בשייטה מקובצת (כחזות ח). מפירושי הגאונים הטעם, שמלאכי השרת זצמעון היו מזיאים לאדם הראשון סעודתו זיום שנשא חוה, ולכך זשנושאין אשה אומרים שהשמחה 'זמעונו' ע"כ. ונראה כי המלאכים נזראו זיום שני למעשה זראשית, והיו אומרים שירה לפני ה' יומם ולילה, וכאשר נזרא אדם הראשון, השתיק ה' את המלאכים מלומר שירה. וכאשר ראו המלאכים גודל חשיבות האדם לפני ה', שעצור שירתו, שירה של אדם יחידי, משתיק ה' רצבות מלאכי מעלה, הכירו כמה גודל מעלת האדם לפניו ית"ש, עד שהרגישו זכות לשמשו ולהציא לפניו סעודתו.

גם יש לנו ללמוד גודל חשיבות ההכנה לאמירת השירה מעבודת המלאכים, דאיתא זגמרא (חולין טז): חזיבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה זכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת זיום, ואמרי לה פעם אחת זשבת, ואמרי לה פעם אחת זחודש, ואמרי לה פעם אחת זשנה, ואמרי לה פעם אחת זשצוע, ואמרי לה פעם אחת זיוזל, ואמרי לה פעם אחת זעולם וכו' ע"ש. ואמר הרד"ק רבי יעקב אריה זרדודיזבין זצ"ל, דלכאורה כיון דלא נזראו אלא לומר שירה, מדוע נזראו שצע שנים או יוזל שנים מראש, היה להם להזכרות זיום השירה

קומם קהל עדת מי מנה, היינו כנסת ישראל, ואז תוכל להשתעשע זשירות ותשצחות החשוזים יותר ממה שאתה שומע כעת זמעון.

והנה המלאכים זבושים זצגדי לזן, וכמו שנאמר (יחזקאל ט-ז) לזוש זדים. ואיתא זירושלמי (יומא ז-ז) ולמה זצגדי לזן [הכהן גדול משמש זיום הכיפורים זצגדי לזן], אמר רבי חייא זר אבא, כשירות של מעלן [של מלאכי השרת המשמשים זרקיע], כך שירות של מוטן, מה למעלן ואיש אחד זתוכס לזוש זדים, אף למטן (ויקרא טז-ד) כחונת זד קודש ילזש ע"כ. והנה זלילה זה המלאכים חשות מלומר שירה, ומזה ה' עליהם לשתוק זשזיל שירתם של ישראל, אם כן מוטל עלינו לומר שירה כזה, שתהיה מתאים להשלים שירתן של המלאכים שנחסר היום למעלה שירתם, על כן לעורר את האדם שיתן דעתו על זה אנו לזבשים זגדיהם, לזוש הזדים, לזכור גודל מעלתנו זלילה הזה, שאנו עומדים כעת זשירתנו נגד שירת המלאכים.

ובזינינו כיונא זו זיהושע שאמר שמש זגזעון דום (יהושע י-ז), ואיתא זמדרש (מנחומא אחרי ט, וילקוט ח"ז רמז) כי משעה שהשמש זורח עד שעה שהוא שוקע, אין קלוסו של הקב"ה פוסק מפיו, שנאמר (מלאכי א-א) כי ממזרח שמש ועד מזבואו גדול שמי זגויס. וזשעה זשיקש יהושע לשתק את החמה, אמר לו שמש זגזעון דום, לא אמר עמוד אלא דום, שכל זמן שהוא מקלס יש זו כח להלך, דמס מלקלס עמד. אמר לו השמש זכיון שאני שותק מי יאמר קלוסו של הקב"ה, אמר ליה דום אתה ואני אומר שירה זעבורך, שנאמר (שם) אז יזכר יהושע, ואין אז אלא שירה שנאמר

ולהתצטל. ועל כרחק שההכנה לאמירת השירה, גם היא בכלל עבודתם (עיין ביבורי אביב פ' נח). ולכן אנו לוצשים את הקיטל בהתחלת הסדר, כדי לשום על הלצ גדול מעלתינו באמירת שירות ותשבחות, שהוא עולה במעלה יתירה על עבודת המלאכים לצושי הדסים. ויש לנו ללמוד מהם כמה הכנה זריכה כדי לומר שירה ראויה לפני ה'.

והנה עבודת המלאכים היא באמירת שירה, וכאשר בני ישראל אומרים שירה בכל יום, אנו מקדימים (בזכרת יור') להזכיר באיזה אופן המלאכים מקדישים את ה' באימה וזיראה, כדי להעלות על זכרונינו איך יש לומר שירה לפני ה'. ואיתא בתוספות (סנהדרין לו: ד"ה מכנף) דכתיב גבי החיות שש כנפים לאחד (ישעיה ו-ו), וכל כנף אומר שירה אחת ציוס בששת ימי החול, וכשמגיע שבת אומרים החיות לפני המקום, רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם, יש לי עוד כנף אחת שאומר לפני שירה, שנאמר (ישעיה כד-טו) מכנף הארץ זמירות שמענו ע"כ. אם כן בשבת אומרים ישראל שירה תחת המלאכים. וכמו כן בחג הפסח הוא זמן שישראל אומרים שירות ותשבחות, ומה גם דפסח אקרי שבת כדכתיב (ויקרא כג-טו) ממחרת השבת, ולכן אנו לצושים בגדי המלאכים, להעלות על דעתינו איך שהמלאכים מקדישין ומעריינין באימה וזיראה.

[תש"ע - תשע"ג]

בליל זה, ועל כן לוצשין בגדי לבן עכדה"ק. ויש לזכור עוד, דמלינו בעבודת הכהן גדול, שהיו שומעים את השם הגדול והנורא מפורש 'יוצא' מפי כהן גדול בקדושה וצטהרה (בעבודת יוהכ"פ למוסף), ופירש האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער יוהכ"פ פרק ב'), דלא אמר כשהיו שומעים הכהן גדול 'מוזכיר' השם המפורש, אלא 'יוצא' מפי כהן גדול, להורות שהכהן גדול היה בטל אז במציאותו, בהתפשטות הגשמיות, שלא היה מדבר בעצמו, אלא שיצא מפי כהן גדול מעצמו ומאליו, בצחינת שכינה מדברת מתוך גרונו, והשם הנכבד והנורא היה 'יוצא' מפי כהן גדול. ולכן נאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי (שמות כ-כא), ולא אמר תזכור אלא אזכיר דייקא, שכביכול אני מזכירו מתוך פיו של כהן עכדה"ק. הרי שהשכינה היתה מדברת אז מתוך גרונו.

ועל דרך זה הוא גם כן אלל כל אדם המספר יציאת מצרים לפני ציתו, וכמו שכתוב בספר רב טוב (פ' בא), דעל זה נאמר, ולמען תספר באזני צנך וצן צנך את אשר התעללתי במצרים, וידעתם כי אני ה' (שמות י-ב), שתדעו כי אני ה' המספר, שאני ה' צפין בהדברים שאתה מספר ע"ש. וציארנו במקום אחר שזהו הענין שאמרנו, וכל המרבה לספר יציאת מצרים הרי זה משובח, כי כל המוסיף לדבר, ממשך צו עוד הארה יתירה מהשכינה ששוכן בתוך דבריו, והמוסיף עוד שעה בסיפור יציאת מצרים, יש אללו בחי' שכינה מדברת מתוך גרונו שעה יתירה, והרי זה ממשיך הארה קדושה על האדם יתר מהשגתינו, ואם כן נעשה האדם בזה מזוכך ומשובח יותר ממה שהיה מלפנים, וכל המרבה לספר יותר, הרי הוא עצמו נעשה משובח יותר (עיין לעיל דף ק"ו).

ענין לבישת הקיטל בליל הסדר. ידועים דברי המהר"ל מפראג וצ"ל, שזהו לרמז על גדול קדושת הלילה, שעבודתו היא דוגמת עבודת הכהן גדול ציוס הכיפורים, שנכנס לפני ולפנים בצגדי לבן, כן הוא עבודת כל אדם

אותו נדיק אצרהם אצינו, על כן אנו לוצשים בגד של מתים, שכל זה בא לנו שלא יטער אותנו זקן בקצרו שלא קיים בהם ואחרי כן יאלו ברכוש גדול.

ולבאר מאמרם הנ"ל יש לומר, דלכאורה צריך ציאר, הלל גם אם לא יאמר אצרהם, צריך הקצ"ה לקיים דברו שהצטיחם ואחרי כן יאלו ברכוש גדול. ועוד, דאם יש סיבה לישראל שאין רוצים צהרכוש, והם אומרים הריני כאילו התקבלתי, הרי נתקיים צוה הצטחתי ה' אליהם, ואיזה טענה יש לאותו נדיק, ואחרי כן יאלו ברכוש גדול לא קיים בהם. אך צחמת יאלו ישראל קודם הזמן, וכמה תירוצים נאמרו צוה. ובקדושת לוי לפסח (בפסקא שהקצ"ה חשב את הקץ לעשות) כתוב, שהקצ"ה הודיע הגלות להאצות, והאצות היה להם צער מגלות צניהם, ונחשב הצער של האצות לגלות על ישראל, כאלו היו ישראל בגלות גם הק"ץ שנים ע"ש. וכמבואר ברש"י (צמדצר כ-טו) וירעו לנו מצרים ולאצותינו, מכאן שהאצות מצטערים בקצר כשפורענות צאה על ישראל ע"ש.

ובזבן ממילא דהוא הדין להיפוך, כאשר יש לצני ישראל עושר וכבוד, נהנים האצות מהרחבת הדעת של צניהם. ואם כן הגם שצני ישראל ויתרו על הרכוש גדול, מכל מקום האצות לא מוותרים. וכיון שעצדום וענו אותם היתה גם עמהם, על כן השכר וההנאה של ואחרי כן יאלו ברכוש גדול, יש חוב צמה' גם עצורם, והם לא מוותרים על חלקם. על כן אמר ה' למשה, לך ואמור להם בצקשה מכס שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותם נדיק ועצדום וענו אותם קיים צהם (צראשית טו-יג), ואחרי כן יאלו ברכוש גדול לא קיים צהם ע"ש. ולכן כאשר מסובין אלל שלחן ערוכה בכלי כסף וזהב, להורות על הנס של רכוש מצרים, אשר לזה זכינו עבור שלא יאמר

לומר דזהו שאמר הכתוב, אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים, הרחב פיך ואמלאהו (תהלים פא-יא), שכאשר בא זמן יציאת מצרים, ליל פסח, אז עצודת האדם רק להרחיב את שפתי פיו, והקצ"ה ממלא אותה צדיצורי פיו, שהשכינה מדצרת מתוכו. ולכן לוצשין בגדי לבן דוגמת עצודת הכהן גדול ציום הכיפורים, להורות שיכולין לזכות צלילה זו למדריגתו, שהדיצורים היו יוצאים מפי הכהן בקדושה וצטהרה מאליו, צצחי' שכינה מדצרת מתוך גרונו. [תשע"א]

מנחג ישראל תורה ללבוש בגד קיפול בליל פסח. ויש לומר דמבואר בשלחן ערוך (או"ח סימן תעצ-ג) יסדר שלחנו יפה צכלים נאים לפי כחו ע"כ. וכתוב בוויגד משה (סימן א אות צ) דחוך מפשטות הכוונה כדי להראות חירות, יש צוה זכר לרכוש גדול שיאלו צו ממצרים, שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היה עמו תשעים חמורים לוצים טעונים מכספה וזהבה של מצרים (צבורות ה:) ע"ש. והנה להרכוש גדול זכו ישראל צזכותו של אצרהם אצינו, כמו שאמרו חז"ל (צרכות ט.) דצר נא צאזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו' כלי כסף וכלי זהב (שמות יא-ג), אמרי דצי רצי ינאי אין נא אלל לשון צקשה, אמר ליה הקדוש צרוך הוא למשה צצקשה ממך לך ואמור להם לישראל, צצקשה מכס שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותם נדיק ועצדום וענו אותם קיים צהם (צראשית טו-יג), ואחרי כן יאלו ברכוש גדול לא קיים צהם ע"ש. ולכן כאשר מסובין אלל שלחן ערוכה בכלי כסף וזהב, להורות על הנס של רכוש מצרים, אשר לזה זכינו עבור שלא יאמר

ונראה כי הארבע כוסות הם נגד ארבע לשונות של הגאולה, והוא אחי והללתי וגאלתי ולקחתי אתכם לי לעם. אמנם יש שם בפרשה עוד שני לשונות, והבאתי אתכם אל הארץ (שמות ו-ח), וגם ונתתי אותה לכם מורשה, שלא נהיה משועבדים שם לעם אחר כמו בצית שני. וכתוב בחתם סופר (פ' וארא כה). דעל ארבעה הראשונים תקנו חז"ל ד' כוסות, כי היה חירות עולם, אמנם שנים האחרונים לא היה עדיין קשר של קיימא עד לעמיד לבוא אי"ה, שאז יהיה ששה יעודים מקויימים. ואולי משום כן ניתוסף וי"ו של אליהו ליעקב (רש"י ויקרא כו-מג), לרמז על וי"ו גאולות כנ"ל. ואולי לעמיד לבוא יתוספו צ' כוסות נגד צ' גאולות הנ"ל הנוספות ע"ש.

ומבואר עוד בחתם סופר (פ' שלח עד). כי השותה רק ג' כוסות יורה כי אין מתן תורה תכליתו, כי אם הגאולה והפדות לצד, והרי הוא ככופר. והמוסיף חמשה כוסות נגד והבאתי מורה שזהו תכלית הכל, ויאמרו בחוץ לארץ אין מנוות על כן אין להוסיף ע"ש. ולכן יש להזהר גם שלא יהא נראה כמוסיף על הכוסות, כי יש להתרחק גם ממה דמחזי כמינות, ויכולין לומר שעיקר התכלית היא והבאתי אתכם אל הארץ, ולא ולקחתי אתכם לי לעם. [תשע"ד]

ארבע כוסות. יש לומר דזהו נגד ארבעה לשונות של גאולה, שאמר הכתוב, ויזיאנו ה' ממצרים, (ח) ציד חזקה. (ב) ובזרוע נטויה. (ג) ובמורא גדול. (ד) ובאותות ובמופתים (דברים כו-ח). [תשע"א]

שערים בקצר השלים את הזמן, ואחרי כן יאלו ברכוש גדול לא קיים 'צהם', שהגם שבני ישראל מוותרים ואומרים הרינו כאלו התקבלנו, מכל מקום האבות לא מוותרים, שהם רואים בטובת צניהם, ואם ישראל לא יאלו לא תתקיים בהאבות ההבטחה של הנאת אחרי כן יאלו ברכוש גדול. [תשע"ה]

חז"ל תיקנו לשותות ארבע בוסות יין דייקא. ויש לומר דאיתא בגמרא (בבא בתרא נח:) בראש כל אסוון אנה חמר, והוא משקה של רפואה לתחלואי הגוף. והיין שמספרים עליה יציאת מצרים, ועוגין עליה דברים הרבה, דברי שבת והודאה לה', מתעלה קדושתו עד שנעשה גם אסוון רחמי לתחלואי הנפש. וכמו שצפסח אוכלין מנה שעונין עליו דברים הרבה, והיא מיכלא דאסוותא (זוה"ק ח"ב קפג:), כן שותין גם ארבע כוסות של יין, אשר זה שתייה דאסוותא. [תשע"ה]

ולא יפחתו לו מארבע בוסות של יין (פסחים קט:). חז"ל הקפידו על המספר של ארבע כוסות דייקא. ואיתא ברמ"א (או"ח סימן תעז-ו) שאם לא שתייה כוס שלישי או רביעי צהסיבה, אין לחזור ולשתות צהסיבה, דיך צה חשש שנראה כמוסיף על הכוסות ע"ש. ואריך ביאור למה חששו בזה כל כך, הלא מצינו בכמה מקומות שדבר התלוי בזמין, אין לחוש אלא שלא יפחתו ממנו, אבל יכולין להוסיף על המספר, וכמבואר ברמ"א (או"ח סימן רסג-א) שיכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלעד שלא יפחתו ע"ש.

כי אני ה'. כי באמת לא יכלו ישראל לקיים מצוות סיפור יציאת מצרים, יען כי כולם היו היוצאים ממצרים הם ונשיהם, כמו שנאמר (דברים יא-ו) כי עיניכם הרואות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים (שמות יט-ד), ולא היה למי לספר יציאת מצרים, רק משה רבינו ע"ה לצניו אשר החזירם אהרן באמרו על הראשונים אנו מטערים (רש"י שמות יח-ג). ובאמת מדוע עלתה זאת שצניו של משה לא יהיו בשעת יציאת ישראל ממצרים. אבל להיות דבזה שמספרים יציאת מצרים לצניו ביהו משרישים אמונת ה' בלב הבנים שיאמינו בה' אלקי ישראל. לכן היה רצון ה' שהמספר הראשון יהיה משה רבינו ע"ה, שיספר לצניו נסים ונפלאות שעשה הקב"ה עמו, ועל ידי זה ישריש בלבם אמונת הבורא ב"ה, ועל ידי זה ישפיע על כל ישראל אמונה תמידית להאמין באמונה שלימה בו ית', ובה פתח שערי אמונה לדורי דורות. וזה שהתחיל בלשון יחיד 'למען תספר' שמספר בעצמו לצניו, וסיים בלשון רבים 'וידעתם' כי אני ה', כי כל ישראל ידעו על ידי זה כי אני ה' ע"כ ודפ"ח.

ויש לומר עוד, דאיתא ברש"י (דברים ו-ו) ושנתם לצניך, מנינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים וכו' ע"כ. ואם כן צמה שאמר ה' למשה ולמען תספר באזני בןך, כלול בזה גם הכלל ישראל תלמידיו של משה. והיינו שצוה עליו ה' שהוא יקבץ את הכלל ישראל ויספר להם יציאת מצרים. והוא מטעם כי להיות מצוה זו יהא לה המשך לכל הדורות, שהאבות ימסרו זאת לצניהם אחריהם, רצה ה' שכל האבות יוצאי מצרים ישמעו זאת ממשה רבינו, וכאשר ימסרו הם הדיבורים הללו לצניהם, יהא נשאר בו רישומא של משה רבינו, שהרי ממנו שמעו זאת, ומה ששמעו מפה

אפילו עני שבשאר לא יפחתו לו מארבע בוסות של יין (פסחים טו:). וברשב"ם ואם לא נתנו לו גצאי נדקה, ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע בוסות ע"כ. וכן איפקא בשלחן ערוך (או"ח סימן תעז-ג). וזה חיוצא מיוחדת שלא מנינו אפילו במצוה דאורייתא, שאינו נריך לבצו רק חומש מנכסיו עבור מצוה עשה (שו"ע או"ח תרנו-א), וכאן חייבוהו חז"ל ליתן את כל אשר לו, אפילו למכור בגדו. ויש לומר בטעמו, כי כל מצוה מוריד השפעות טובות מלמעלה, אמנם מיוחדת היא מצוה שנתקנה לפרסומי ניסא של חוץ לדרך הטבע, שכח השפעתה למטה היא גדולה עד כדי לשנות סדרי צראשית בחוץ לדרך הטבע. ולכן על שאר מצוות אינו מחוייב ליתן יותר מחומש מנכסיו, כדי שלא יבא לידי עניות. אבל בקיום מצוה זו יוריד השפעה להושע בחוץ לדרך הטבע, ולחלץ אציון מעניו, ואם כן מה שמוציא הוצאות על מצוה זו לא יציאה לידי עניות, אדרבה זהו השקעה שיתרומם קרן מזולו חוץ לדרך הטבע, ולכן חייבוהו גם למכור מלבושו עבור מצוה זו. [תש"ע]

במה שתיקנו לשתות ארבע בוסות יין, ארבע פעמים כו"ס עולה בגמטריא כמנין מש"ה. וכמו כן מה שאומרים בקיום הסדר 'נרצה' עולה בגימטריא מש"ה. ויש לומר על פי מה שפירש הרמב"ק מוהר"י מבעלזא זי"ע הכתוב, ולמען תספר באזני בןך וכן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי צם, וידעתם כי אני ה' (שמות יג-ג). פתח בלשון יחיד למען תספר, ומסיים בלשון רבים וידעתם

ורתתן לנו ה' אלקינו באהבה מועדים
 לשמחה חגים וזמנים לששון וכו',
 ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו.
 ויש לומר כי תכלית המועדים הוא להמשיך
 קדושתם והשפעתם גם על הימים הנמוכים
 של ימי החול, להתעורר גם בהם לקרבת ה'
 ולעבודתו. ולכן הראשי תיבות של ח'גים ו'זמנים
 ל'ששון הם אותיות 'חול', להורות כי הימים הללו
 יש להם להאיר אורם לימי החול. וזה תלוי בכל
 אדם באיזה מדה של שמחה הוא מקבל את היום
 טוב, ואיך עובד את ה' בשמחה וצטוב לצד צימי
 החג, שבמדריגה זו ממשיך לעומתו קדושתו על
 כל השנה. והנה נחלה היא ירושה הנמשכת מדור
 לדור, ומועדי קדשך 'בשמחה ובששון הנחלתנו',
 על ידי השמחה והששון בהם, היא מנחיל ומעביר
 את קדושתה גם להלכה. [תשס"ו]

מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וגו',
 ומועדי קדשך בשמחה ובששון
 הנחלתנו. ויש לומר כי שמחה ביאורו, צעת
 שנתחדש לו דבר המשמחו, שהוא נעשה אז
 שמת, ועל דרך שאומרים הוציאנו מעצדות לחרות
 ומיגון לשמחה, אבל ההמשך של שמחה ההוא
 שנמשך לימים שלאחריה, זה קרוי צשם ששון,
 שהיא המשכת זמן השמחה על הימים שלאחריה.
 וכמו כן הימים טובים הם זמנים של התעוררות
 שמחה, אבל כאשר זוכין יכולים להמשיך השמחה
 ההוא על ימי חול, וכמו שפירשו 'זמן' שמחתנו,
 היינו שזומנין בהם שמחה על כל השנה. וזהו
 מועדים לשמחה, וזוהי נמשך גם לאחר כך
 חגים וזמנים לששון, ומועדי קדשך הם לא רק
 ימי שמחה גרידא לזמנם, אלא בשמחה ובששון

קדשו ועשה בהם רושם, זה מוסרים הם לצנייהם
 אחריהם, וכל זן ימסור זאת אחריו לצנו, נמצא
 שצסיפור יציאת מצרים יש לנו קשר והתחברות
 עם משה רבינו, שאנו מוסרים מה ששמענו פה
 אל פה עד משה. ולכן יש כח רב דציצורים אלו
 לעשות רושם לטובה בצד הבנים. ולכן בהתחלת
 הסדר מתחילין בארבע כוסות, שיש בו רמז על
 משה, שבכוחו נוכל לספר ולמסור זאת לצנינו.
 וכמו כן כאשר מסיימים הסדר אומרים נראה,
 כי מה שעלה בידינו לסדר את הלילה הזאת ככל
 משפטו וחוקתו שנהיו נרצים לפני ה', הכל הוא
 מכוחו של משה רבינו. [תשס"ז]

קדש ורחץ וכו'. יש בזה ט"ו סימנים, ואולי
 זה מכוון נגד הט"ו מעלות למקום
 עלינו, שעשה עמו בהוציאנו ממצרים, כמבואר
 להלן בהגדה, על אחת כמה וכמה טובה כפולה
 ומכופלת למקום עלינו, שנמנו שם ט"ו מעלות
 טובות. [תש"ע]

קדש ורחץ. אומרים אותו בלשון נוכח, ולא
 כמו שאר הסימנים של רחצה מוציא מזה
 וכו', והוא להו למימר קידוש רחיצה. אך זה
 בא לעורר את האדם, שמדברים אליו במיוחד,
 וכל זן אומר להאז מובלע בלשונו, קדש עצמך,
 ורחץ עצמך מלכלוך. אם אתה רוצה לספר
 יציאת מצרים, ולמסור האמונה הטוהרה לצני
 ביתך, אז יש לך מתחלה לקדש את עצמך ולרחוץ
 עצמך, ורק אחר כך מגיד, תוכל להגיד ולהמשיך
 בעריכת הסדר לצניך. [תשע"ג]

הנחלתנו, שיש להם המשכה של שמחה גם
לאחריה. [תשע"ב]

לצי המה, שאני מקיימם בשמחה וטוב לצב. וזהו
שאלו אומרים, ומועדי קדשך בשמחה ובששון
הנחלתנו, כאשר ימי המועד עוזרים על האדם
בשמחה ובששון, אז המועדים הללו הם בצחינת
נחלה, שמורישם גם לצניהם אחריהם. [תשע"ג]

ורחין. מצואר בפוסקים דאם כי בכל השנה
אין אנו נוטלין ידים לדבר שטיבולו
במשקה, כלילה זה מחמרינן יותר (טורי זהב סימן
מעג סק"ו). והוא מטעם דכליל זה יורדת על כל
אדם רוח קדושה ממרום, כמו שהיה אז בצמרים,
וצריך כל אחד לעשות עצמו כלי לקבל קדושה
הוא. ואמרו (עבודה זרה כ:): טהרה מציאה
לידי פרישות וקדושה, על כן אנו מודקדין
ביותר בטהרת הידים לעשות צוה כלי לקדושה.
ולחזיר את האדם בתחלת הסדר על גודל
קדושת הלילה, שהשפעת קדושת החג הכל הוא
לפי הכנתו. [תשע"ד]

עוד יש לומר, דהטעם שאין מצרכין על רחינה
לטיבולו במשקה, מצואר בשלחן ערוך (או"ח
סימן קנ"ד) דיש סוברים שלא הצריכו נטילה אלא
צימיהם שהיו אוכלים בטהרה, ידיים שניות הן,
וצגיעה במשקה מטמא אותן להיות תחלה, על
כן תיקנו לטוול את הידים שלא יתטמאו המשקין
על ידם ויפסלו אחר כך גם אוכל. מה שאין כן
עכשיו שכולנו טמאי מתים. ולכן לא יצרך על
נטילת ידים, שספק צרכות להקל. ומהאי טעמא
נהגו העולם שלא לטוול הידים כלל כל השנה,
שקומכין על הפוסקים הנ"ל. ויש לומר כי ליל
שמורים מסוגל להגאולה, וכמו שפירש בתרגום

ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו.
היום צבוקר נפל פסקא צפי הכחוז
(תהלים קיט-קיא) נחלתי עדותיך לעולם כי ששון
לצי המה. ועלה לי מיד במחשבה פירוש, כי
כל מצוה יש לה זמן קבוע להתקיים, יש מצוה
שקיומם ציוס ויש כלילה, ומצוה קריאה שמע
רק עד ג' שעות, ומצוה תפלה רק עד ד'
שעות. וישנם מצוה שקיומם רק פעם אחת בשנה
כגון מצוה הפסח וכו'. אמנם מצינו בקרבן, זאת
תורת החטאת, זאת תורת האשם (ויקרא ו-יח), כל
העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת, וכל
העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם (מנחות
ק:). ומצואר בספרים הק' דכן הוא בכל המצוה,
שכאשר עוסק בהלכותיה נחשב לו כאלו קיימו
בפועל. והנה פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים
יט-ט), והתורה הקדושה היא ששון לב האדם.
ולכן אמר 'נחלתי עדותיך לעולם', אני מקיים
מצוה התורה 'לעולם', גם כאשר קיום המצוה
הללו תלויים רק בזמן קבוע, אני יכול לקיימם
לעולם, 'כי ששון לצי המה', על ידי התורה שאני
לומד שהם ששון לצי, אוכל לקיים כל המצוה בכל
עת ובכל שעה.

ונראה עוד, כי עבודה ה' שהאדם מקיים
בשמחה, זה מנחיל גם לצינו אחריו,
כי רואים הם תמיד נגד עיניהם החיות והשמחה
בעבודה ה'. אצל אדם העבודה הוא רק מחמת
הכרח ועול, לא יקנה צוה לב צני ציתו אחריו.
וזהו 'נחלתי עדותיך לעולם', המצוה ומעשים
טובים אני מנחיל אותם גם לצינו אחריו, כי ששון

יונתן (שמות יב-מב) הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם, למפרקהון מגלותהון לדריהון ע"כ. ואז יחזור תקנת חכמים לטבול לדבר שטיבולו במשקה, על כן אנו מרמזין זאת כליל פסח, שהלילה הזה מסוגל לגאולה, ואז יהיו נוטלין הידים לכרפס. [תשס"ז]

המעם של אבילת 'ברפס' דייקא, מבואר
במגן אברהם (סימן תעג סק"ד) זכר לס' רבוא פרך שעבדו במזרים ע"כ. ויש לומר על פי מה שכתוב בסדרו של שבת (ח"ב דרוש ח-א) באריכות, כי יש שני סוגי הודאות על הנס, חדא, שמשבח את ה' על הטובה הגדולה שעשה עמו, אבל יותר טוב היה לו, אם לא היה קורה ממקרי הרעות האלה, ולא היה יודע מנער מופלג הזה ומהישועות שאחר כך. שנית, שאחר שרואה הנס, הקידוש שם שמים שנתהוה מזה, הוא מלא שמחה שזיכהו ה' שעל ידו יתפאר ויתרומם שמו בעולם. ועל כן אף זאת הנרה שעבר עליו אהובה לו למאוד עד כלי שיעור, כי אם לא היה צרה תחלה, איך היה נעשה הנס, ולא היה יוצא מזה קידוש שם שמים.

ופירש בזה מאמרס (שנת יג:) תנו רבנן מי כתב מגילת תענית, אמרו חנניה בן חזקיה וסיעתו, שהיו מחבצין את הצרות. וברש"י שנגאלין מהן, והנס חביב עליהן להזכירו לשבחן של הקצ"ה, וכותבין ימי הנס לעשותן יום טוב ע"כ. ולכאורה היה לו לומר שהיו מחבצין את 'הגאולות' או את 'הנסים', ומה ענין מחבצין את 'הצרות'. אך לפי מה שנתבאר גם הצרות בעצמן היו חביצין עליהן, במה שעל ידם מתקדש שם ה' ע"ש.

ולבן כליל פסח כאשר אנו מתחילין לספר יציאת מצרים, אנו מרמזים כי לא רק על הגאולה אנו אומרים שירה, ויותר טוב היה לנו אם לא הוצרכנו לכל זה מעיקרא, אין צורך להשיעבוד ואין צורך אז להגאולה. אלא כאשר אנו רואין הנסים שנתהוה מגלות מצרים, אנו מחבצין את הצרות עצמן. ואנו אוכלים הס' פרך, כי אין אדם אוכל רק מה שחביב עליו, וגם השיעבוד חביב עלינו כאשר גרם קידוש שם שמים בגאולת מצרים. וזהו גם ענין אכילת 'מרור', ומצות על מרורים יאכלוהו (שמות יב-ח), שאנו אוכלים הן המנה הרומזת להגאולה והן המרור הרומזת על וימררו את חייכם. [תשע"ד]

הענין שמובלין הברפס במי מלח. על פי מה שפירש הרה"ק רבי שמעלקא בניקלשבורג זי"ע הכתוב (שמות ז-נג) ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, כי בני ישראל לא הצטערו כל כך מהעבודה של תומר ולבנים, כמו מזה שלא יכלו לעבוד את ה' מגודל טומאת מצרים שהיו משוקעים ביניהם. וזהו ותעל שועתם אל האלקים, השועה בעבור אלקים, במה שנוגע לאלקים לעבודתו יתברך, זאת עלתה יותר ממה שצטעקו עבדו עצמם בעבודה הקשה שהיה על שבתם ע"כ.

והנה מציינו צהמים, שכאשר הוצדלו המים התחתונים מהמים העליונים היו צוכים, ואמרו חנן בעינן למיהוי קדם מלכא, ולפייסם הצטיח להם ה' שיקריבו מהם מלח על גבי המזבח (רש"י ויקרא ז-ג). והנה הכרפס רומזת על ס' (רבוא) פרך (מג"א סימן תע"ג סק"ד), אך בני ישראל לא הצטערו על עבודת הפרך

והנה ישראל במצרים היו מעונים כל ימי חייהם מיום הוולדס עד מותם. וידעו כי בדרך הטבע זהו מנת חלקם כל הימים, שהרי הגזירה היתה על ארבע מאות שנה, ולכאורה היו נריכים להיות קצים בחייהם, מלחיות חיים כאלה. אך הם למדו מהמים התחתונים, שעבור מעט מלח שיקרבו מהם על גבי המוצת, כדאי להם להיות למטה בעולם השפל, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים מכל חיי העולם הבא, אם כן המעט שהיה צידם לעבוד את ה', היה חציב עליהם ממותם לזכות לחיי העולם הבא, ובחרו לעבוד עבודת הפרך בעולם הזה עם תשובה ומעשים טובים, יותר מלזכות ליהנות מתענוג העולם הבא. וזהו שטובלין הכרפס הרומז לס' פרך, לתוך המי מלח, כי ההתבוננות במי המלח, נתן להם חיזוק ועידוד בעבודתם במצרים בעבודת הפרך. [תשס"ז]

ברפס יחין. במגן אברהם (סימן תעג סק"ד) כתוב שם בחר"ל דכרפ"ס אותיות ס' (רצוא) פרך, רומז על השיעבוד, ויעבדו את בני ישראל בפרך (שמות א-ג). ואחר כך לוקחין המלה האמצעית שנקרא לוי ומשצדין אותה, וממנה מקיימין מנחת אכילת מצה ואפיקומן. ויש להצין הלא מצואר ברש"י (שם ה-ד) דמלאכת שיעבוד מצרים לא היתה על שצטו של לוי, ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים וצאים שלא ברשותו (שמו"ר ה-טו) ע"כ. ובפשטות כי המקבל עליו עול תורה מעצירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ (אבות ג-ה), ולכן שצט לוי שהיו עוסקים בתורה, יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג-ז), לא היו בשיעבוד. ואם כן למה בחרו

ההוא, אלא על מניעתם מקירבת ה', דוגמת המי מלח שנפרדו ממחילת קונם, ונתפייסו רק צמה שהוצטחו שיתקרבו לה' בעל כל קרבן תקריב מלח. ועל כן אנו טובלים הכרפס במי מלח, להורות כי עיקר הנער של ישראל בעבודת הפרך, היתה דוגמת המי מלח. [תשע"ה]

עוד יש לומר, דאמרו חז"ל דהמים התחתונים נקראו מי צוכים, לפי שצטעה שחלק הקצ"ה את המים, נתן אלו למעלה ואלו למטה, התחילו מים התחתונים צוכים, ואמרו אן צעינן למיהו קדם מלכא. ולפייסם הצטיח להם שיקרבו במלח על גבי המוצת וניסוך המים בחג. הרי לנו שתי מעלות בהמים, הם הבינו כי אין כדאי להבראות בתחתונים, ולירד ממקום גבוה לעולם השפל הזה, והשתוקקו להשאר למעלה יחד עם המים העליונים, עד שצכו ואמרו אן צעינן למיהו קדם מלכא, וכמו שאמרו חז"ל (אבות ד-יז) יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה, ויותר נוח להם התענוג להיות למעלה סמוך להקצ"ה, מכל התענוגים שיכול להיות להם בעולם הזה. אך כשגילו להם כי יש צירידה זו מקום לעשות רצון קונם, צקיום מנחת ניסוך המים והקרבת הקרבנות, הסכימו לירד למטה, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא (שם), אם כן אף אם רק בחלק קטן מכל המים שבעולם יוכלו לעשות רצון קונם, ואף רק לזמן קצר בזמן שצית המקדש עומדת, כדאי להם להיות בתחתונים קרוב לשית אלפי שנים, ובלצד שיזכו לעשות מצוה, אשר דבר זה חסר להם למעלה, וקיום מצוה עולה בחשיבות יותר על המעלה למיהו קדם מלכא.

הרגישו זאת ביתר שאת. והוא על דרך שאמרו חז"ל (מענייני 7). האי צורבא מרבנן דרתת, אורייתא הוא דקא מרתחא ליה [שיש לו רוחב לב מתוך תורתו, ומשים ללב יותר משאר בני אדם] שנאמר (ירמיה כג-ט) הלא כה דברי כאש נאום ה' ע"כ. וכיון ששצט לוי הרגישו גלות הנפש ביותר, על כן לוקחין המנה האמצעית לקיים צה מנחת מנה הרומות על החירות. [תשס"ו - תשע"ב]

יחין. יש לומר, כי מנהג ישראל תורה לעשות מנחת עגולות, וכמו שכתוב (שמות יג-לט) עוגות מנחת (עיין שו"ת מהרי"א אסאד אור"ח סימן קנז). וזה לרמז על מה שכתוב בחתם סופר (פ' חקת קח:) לפרש הכתוב (תהלים יג-ט) סביב רשעים יתהלכו, כי בני אדם הולכים סחור סחור, אולכים ושומים להרבות כח בגופם לעסוק במשא ומתן, ועוסקים במשא ומתן שיהיה להם מזון כדי לרכס. וזה הילוך הסביבי שאין לו תכלית מכוון, והוא חוזר חלילה לעולם, מרויחים כדי למלואות בטנם שבע, שיהיה להם כח להרויח עוד, ומה יהיה אחריתם. לא כן בעובדי ה' שמשעבדים גופם להוסיף כח בעבודת ה' ע"כ. והנה במצרים שגם נפשם היתה בגלות היו ישראל צבחינת סביב רשעים יתהלכו, אך צעת גאולתם להיות מעתה לעם סגולה, ובהוציאך העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה (שמות ג-יג), אז שצרו את העיגול, ויש תכלית צחייהם לעבודת קונם [ועיין כעין זה בהגדה ויגד משה]. [תשס"ו]

במעם ששוברין המצה האמצעית דייקא, כי הג' מנחת הם כנגד השלשה אבות, שבכותם ילאנו ממצרים, וכמו שאמר הכתוב

המנה המכוונת לשצט לוי לקיים צה מנחת מנה הרומות לחירות.

אבל האמת היא, כי שצט לוי שהם המוצחרים שציעוד, הם נצטערו שציעוד אחיהם כמו צרת נפשם, ומגודל אהבתם לישראל הרגישו הצער של הכלל ישראל כאלו הם עצמם היו שציעוד. ולרמז זאת מקיימין מנחת מנה הרומות לחירות, צמנה של לוי, להורות שגם הם היו שציעוד הגוף במצרים. ולוקחין אותה אחר כרפס, ס' פרך, לרמז שגם שצט לוי היו באותה פרך, אם כי לא הוטל עליהם עבודת השציעוד, גם הם התענו ציחד עם שציעוד אחיהם.

וזהו על פי מה שכתוב בערוגת הבשם (פ' אורא) כי במצרים היה אחדות ביניהם, וכיון שכל אחד ואחד ראה שציעודו של חצירו היה מיצר ודואג ונשצר לבו בקרבנו, יותר ממה שהוא היה עובד, ואם כן גם צעת מנוחתם לא נחו ולא שקטו מרוב העבודה של אחרים, וצוה נשלם השציעוד מהעבודה הנכפלת שלהם ושל אחרים ע"ש. ואם זה היה בכלל ישראל, מכל שכן שצט לוי, בני תורה שהם רגישים ביותר, שהצטערו יחד עם ישראל. ועל דרך שרואים באדם, שכאשר נלקה באבר אחד הוא לו כל גופו. ולכן שוצרין המנה המיוחדת ללוי, להורות כי הם היו מאוחדים בלבצם עם הכלל ישראל כגוף אחד, וכאשר נשתעבדו ישראל גם הם היו שצורים, וצוה נטלו גם הם חלקם שציעוד של מצרים.

ולא עוד אלא שבמצרים היתה גם גלות הנפש, ושציעוד זה הרגישו ביותר שצט לוי, כי צן תורה מרגיש צער זה יותר מאחרים, וכיון שהם הם היורו משפטיו ליעקב ותורתך לישראל,

ויש לומר צוה רמו, 'כרפס יחך', כי הכרפס רומזת על השיעבוד של ס' רבוא צפרך, רבוא יחך, לא השלימו הזמן שם צמזרים, אלא יחך, שיצאו אחר רד"ו שנה, וזאת היתה בזכותו של יצחק שאמר פלגא עלי. והנה שנותיו של יצחק היו מאת שנה ושמונים שנה (בראשית לה-כח). וכרפ"ס עולה בגמטריא ש"ס, ומחציתו עולה ק"פ כנגד שנותיו של יצחק, וזהו כרפ"ס יחך, שיצחק אבינו ששנותיו הם כמספר החצי של כרפ"ס, בזכותו ומליצתו יצאו ממצרים קודם הזמן. [תשס"ח]

עוד יש לומר, דזהו על דרך שאמרו חז"ל (שבת פט). דלעתיד לבוא אומר לו הקב"ה ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך וכו', אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך וכו' ע"ש. ויש לומר כי עמו אבני צרה (תהלים נא-טו), ולקח הקב"ה פלגא הגלות על עצמו כביכול, וספיר נשלים הזמן. וזהו שאמרו, שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם וכו' וענו אותם ארבע מאות שנה, כי באמת לא היו אלא ר"י שנה, ונחסר ממנה מנין ק"ץ שנה, אלא שהקב"ה חשב את הק"ץ, הוא לקח כביכול זאת על עצמו. וזהו כרפ"ס יחך, היינו השיעבוד של ס' פרך, חנו אותה לשנים, פלגא עלי ופלגא עלך כמליצתו של יצחק. - ולכן לחם עני (דברים 12-11), עולה בגמטריא כמנין יחך, שהוא פעל אלל ה' פלגא עלי ופלגא עלך. [תשס"ט]

הענין ששוברין המצה, וחלק במנה צפון. יש לומר בדרך רמו, דאיתא בגמרא

(שמות 3-כד) וישמע אלקים את נאקתם, ויזכור אלקים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב. ולכן לוקחין ג' מאות, שהמנה רומזת על החירות, שלא הספיק צניקת אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, וזה היה בזכות השלשת אבות. - והנה גזירת הגלות היתה, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו-יג), ולא השלימו הזמן, אלא היו שם רד"ו שנים, קצת יותר ממחציתו. ולכן הלחם עוני שוברין אותה לשתיים, וחלק אחד גדול יותר מחצירו, לרמו שלא השלימו מגזירת הגלות אלא קצת יותר ממחציתו, ונגלה עליהם הקב"ה וגאלם.

ויש לומר דזה היה במליצתו של יצחק אבינו, שאמרו חז"ל (שבת פט). דלעתיד יאמר יצחק להקב"ה, אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך, ואם תאמר כולהו עלי, הא קריבית נפשי קמך, פתחו ואמרו (ישעיה סג-טו) כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו וכו' ע"ש. וכיון שיצחק נטל על עצמו פלגא, על כן יצאו בני ישראל במחצית הזמן. וזה נרמו גם בשמו של יחך"ק, שהכתוב קורא אותו גם בשם ישח"ק, אשר כרת את אברהם ושבעתו ליצחק (תהלים קה-ט), אשר ההפרש ציניהם עולה מספר ר"י, כמספר השנים שהיו ישראל במצרים, כי שאר גזירת השיעבוד לקח יצחק על עצמו.

ולבן שוברין המנה האמצעית, שמכוון נגד יצחק, ואין שוברין אותו במכוון, אלא חלק אחד גדול יותר, להורות כי יצחק במליצתו שאומר פלגא עלי, בזכותו נגאלו ישראל קודם השלמת הזמן, ויצאו במחציתו אחר ר"י שנה. -

בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ מצרית ומכל הארצות אשר הדחתים שם, ואמרו (ברכות יב:) שמהא שיעבוד גליות עיקר ויציאת מצרים טפל לו ע"ש. ולכן מזה ז' של הגאולה העתידה נקראת 'צפון', כי על הגאולה העתידה נאמר (ישעיה סג-ד) כי יום נקם בצדי, ואמרו חז"ל (סנהדרין נט.) ללצי גליתי, לאצריי לא גליתי [שלא הוצאתי דבר מפי שהיו אצרי יכולין לשמוע, אבל בצדי היה טמון הדבר] ע"ש. והיא צפון מעיני כל, שזמן הפקודה מלצא לפומא לא גליא. [תשס"ו]

במעם שנוטלין את המצה האמצעית
דייקא, שמבוון נגד לוי, ופורסין אותו לחצאין, דהנה המצה נקרא לחם עוני (דברים טז-ג), וצרש"י לחם שמוכיר את העוני שנתענו במצרים ע"כ. והוא לחם עוני, שדרכו של עני בצרוסה (פסחים קטו.). והנה שיעבוד מצרים היתה גזירה על כל ישראל, ועבדו וענו אותם, וצאמת מלכת שיעבוד מצרים לא היתה על שצטו של לוי (שמו"ר ה-טו), ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים וצאים שלא צרשות (רש"י שמות ה-ד). ואריבין לומר שאהבת ישראל שהיתה בשצט לוי, שהצטערו בצער אחיהם, זה היה נחשב להם לעינוי ושיעבוד, וכמו אז שמצטער כשמענין את בנו.

והגה פירשו הכתוב, שוש אשיש צהוי"ה חגל נפשי בצלקי (ישעיה סא-י), כי הנה חכמינו אמרו חייב אדם לצרף על הרעה כשם שהוא מצרף על הטובה (ברכות נד.). אך צמה דברים אמורים, אם הרעה נגעה רק אליו, אבל אם נגעה אל הזולת אסור עליו לשמוח בה, אלא

(יומא ט.) מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמנות ובגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ציניהם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עצירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ע"כ. ואמרו (סם) ראשונים שנחגלה עונם נחגלה קצם [לפי מלאת לצבל שצעים שנה אפקוד אחכם], אחרונים שלא נחגלה עונם [בני מקדש שני רשעים היו בצמח], לא נחגלה קצם ע"כ. והנה אנו חוגגים היום זמן גאולתינו, שהוציאנו מעבדות לחירות, אבל צאמת אנו שקועים בגלות הארוכה זה כאלפים שנה, ועדיין לא נחגלה קצנו, מפני שלא נתקן עדיין אצלינו החטא של שנאת חנם. והנה המחלוקת מתואר בקרא (ישעיה נח-ד) הן לריב ולמצה תצמו. על כן שוצרין את המצה, להורות שאם רוצים לזכות לגאולה המרומזת בהמצה, אז יש לשבור המצה ומריבה שיש צינינו, לתקן החטא של שנאת חנם. ואז נזכה להגאולה הצפון, שלא נחגלה קצנו, אלא מלצא לפומא לא גליא, ויום כמוס עמדי. [תשע"א]

יחין. חלק היותר הגדולה מניחין לאפיקומן, והקטנה לאבילת מצה, וצריך ציחור טעמו. ויש לומר כי אכילת מצה הוא לרמו על הגאולה ממצרים, שלא יכלו להתמהמה, וחירות זו היתה מגלות קטנה בשנים, ר"י שנה. אבל שאר המצה מנעיין, לרמו על הגאולה העתידה, שתהיה גדולה יותר ממצרים, הן מחמת חירות משיעבוד של אלפיים שנה בצוף ובנפש, והן מחמת גודל הנסים והנפלאות שיהיה אז, עד שאמר הכתוב (ירמיה ג-י) הנה ימים צאים נאם ה', ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את

המנחה ההוא היה כפון לאכול ממנו חודש ימים
אחר זה. [תשע"ה]

גם יש לומר, כי המנחה רומזת על הגאולה
כנ"ל, כי גורשו ממזרים, וחזיה הגדולה
מנצינין לעתיד, לרמוז על הגאולה העתידה
שזמנה כפון. והנה המנחה היא לחם עוני, שעונין
עליו דברים הרבה (פסחים לו.) שמספרין עליו
יציאת מזרים, ואיתא צוה"ק (פי' גא מ:) דכל
בר נש דאשתעי ציציאת מזרים, ובהוא סיפור
חדי צדודה זמין איהו למחדי צשכינתא לעלמא
דחתי דהוא חדו מכולא ע"כ. על כן מנצינין חלק
מהמנחה הזו שעונין עליו דברים הרבה, לרמוז
אשר זכות זה יעמוד לנו לעתיד שמוכה לשמות
צשכינתא לעלמא דחתי. [תשע"ה]

במעם ששוברין המצה האמצעית שרומז
על לוי, ומצניעין ממנה החלק
הגדול. דאיתא צוה"ק (רע"מ ח"ג רכד:) לוי דא
לצא ע"ש. ואם כן כאשר שוברין את המנחה,
הרי זה רומז על לב נשבר, שהיא מעלה יתירה
בעבודת ה', לב נשבר ונדכה חלקים לא תבזה
(תהלים נא-טו). אמנם החכם נהלתו צפניו ואצלו
בלבו, והוא מסתיר מעיני בני אדם שצירת לבו
ומראה רק סבר פנים יפות. ולכן החלק הגדול
מהלב נשבר מנצינין, ורק החלק הקטן נשאר
גלוי, שיכולין לראות ולהכיר. וגם מנחה זו שלפניו
פעמים גם זה מכסין אותו. [תשע"ד]

הענין ששוברין את המצה, וחלקו הגדול
הוא צפון, כי צאמת היא הגזירה

אדרבה עליו להשתתף בצעריו. וזהו שוש אשים
בה, בזמן של 'הוי"ה', היינו מדת הרחמים,
כאשר ניתן לי שפע טובה אזי יכול אני לשמוח
וגם לשמח אחרים, 'שוש אשים'. אבל 'תגל נפשי
באלקי, בזמן של 'אלקי', היינו מדת הדין, כאשר
נגעה אלי הרעה, אזי רק אני יוכל לשמוח, שכן
חייב אדם לזרך על הרעה כשם שהוא מזרך על
הטובה. אולם אי אפשר לי לשמח אחרים, שכן
על הזולת אסור לשמוח באסוני ע"כ.

ובני ישראל צמזרים מגודל אמונתם בה' הבחינו
שהכל הוא לטובתם, וקבלוהו בשמחה כשם
שמזרך על הטובה, ולא היה להם עוני, כי
צרת עצמו יש לקבל בשמחה, אבל הלוויים שלא
היו צשיעבוד עצמם, אלא כל שיעבודם היתה
שהנטערו בצער צניהם, אלאם היתה השיעבוד
עוני. ולכן כאשר שוברין את המנחה, להזכיר בו
את העוני, לוקחין המנחה האמצעית, כי רק צשצט
לוי היה עוני, שהנטערו בצרת אחיהם, אבל הכלל
ישראל קבלוהו בשמחה, ולא היה להם השיעבוד
לעוני. [תשע"ה]

עוד יש לומר, כי המנחה הזאת רומזת על
מה שגורשו ממזרים ולא יכלו להתמהמה,
ועל ידי זה אפו את הצנץ אשר הוציאו ממזרים
עוגות מנחת (שמות יז-לט). והנה מן המנחה ההוא
אכלו ישראל עד ירידת המן, שרק צט"ו באייר
התחיל המן לירד, ואמרו חז"ל (קידושין לח.)
עוגות שהוציאו ממזרים טעמו בהם טעם מן,
שנסתפקו ממנו מזון ס"א סעודות עד שירד
המן. על כן לוקחין המנחה וחולקין אותם לשנים,
ומנצינין החלק הגדול, וזה לרמוז כי רק חלק
קטן מהעוגות ההוא אכלו אז, וחלקו הגדול של

מחול ללדיקים וכו', ענין המחול הוא, ההולך במחול הולך סביב סביב בהיקף ואין שם מעלה ומטה ראש וסוף, כי לא יהיה ללדיקים לעמיד קנאה ושנאה לומר זה גבזה למעלה מזה. והוא הוא היום טוב לישראל כשאין ציניהם קנאה ושנאה ותחרות. וזהו הרמז לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, כי אות הט"ו צאל"ף צי"ת הוא אות ס' שהוא עגול סביב ואין בו ראש וסוף, והוא בחינת המחול, והוא היום טוב הגדול לישראל ודפח"ת.

וזהו העבודת הפרך שהיה להם לישראל במצרים, שהיה ציניהם אהבה ואהבה, בחינת ס', והיו מטערים צלער חצירה, והיה העיניו ככפליים, וזוהי היה עבודתם שם בפרך. וזהו כרפ"ס יח"ן, שצביל שהיו צמדה זו של ס' פרך, על כן היה גלותם שם רק לחצין, כי בחינת הזמן היה להם עינוי כארבע מאות שנה יחד. [תשס"ז]

הענין ששוברין המצה, ואובלין חלק ממנה בהתחלת הסעודה, וחלק היותר גדולה מצפינין עד לאחר הסעודה. כי גלות מצרים היתה גלות ככפליים, הן צשיעבוד הגוף בחומר ובלבנים, ועוד יותר שיעבוד הנפש, וירעו 'אותנו' המצרים (דברים כו-ו), ופירשו שהמצרים השפיעו עלינו צמעשיהם הרעים כל כך, עד שאנחנו עצמינו הפכנו להיות רעים. ונשקעו בטומאה עד שהגיעו קרוב לשער הנו"ן, ולא יכלו להתמהמה עוד. והנה מנה רומז על הגאולה, ומנה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק וגו', ונגלה עליהם הקצ"ה וגאלם. וכיון שהגאולה היתה ככפליים, הן מגלות הגוף

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו-ג), ולצסוף יאלו צאמצע הזמן, שלא יכלו להתמהמה עוד. וכתבו המפרשים ששאר הגלויות משלימין את הזמן, אשר צעוה"ר אחתי עבדי דאחשורוש אןן זה כאלפי שנים, ועדיין לא נושענו, ומצפים בכליון עינים לאותו יום שהוא צפון ונעלם, אשרי המחכה ויגיע. ולכן המנה הרומז לחירות, שוברין אותה לחצין, שהחלק הקטן, גלות של מאתים שנה נגאלנו אז ממצרים, אבל הגאולה של השנים הארוכות שלאחריו עדיין לא זכינו, והוא צפון, מלצח לפומא לא גליא.

אך יש לומר דצאמת נשלם הזמן עוד במצרים, וכמו שכתוב בערוגת הבשם (פ' וארא), שכל אחד הצטער גם צצרת חצירו, והיה להם העינוי ככפליים, דאיתא צמדש (ויק"ר לז-ה) שנגאלו ישראל ממצרים שלא היה צהן דלטורין והיה אחדות ציניהם, וכיון שכל אחד ואחד ראה שעבודו של חצירו היה מיצר ודואג ונשצר לצו צקרצו יותר ממנה שהוא היה עובד, ואם כן תמיד לא נחו ולא שקטו מרוב העבודה ולא מצאו מנוח כלל, וממילא היה תמיד קושי השעבוד גדול, והיינו פקידה כפולה דקאמר פקוד פקדתי אחכס (שמות ג-ט), שכל אחד ואחד יהיה נושע צישועה כפולה, ישועה של עצמו וישועת חצירו, וזה הסימן ורמז הגאולה (רש"י שמוט ג-יח), דכיון שיש אלל כל אחד פקידה כפולה נשלם על ידי זה הזמן וצח עת הגאולה ע"כ.

ונראה דזהו הענין של כרפס, ס' פרך, דאיתא בבני יששכר (אז ד-ה) צסס הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע צמה שאמרו (תענית כו): לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, דהנה אמרו חז"ל (שם לא): עמיד הקצ"ה לעשות

האצות באותו פלא, כמה נפלאות נולדו ממנו, לעתיד יראו שנמשך עד הגאולה, וכמו שכתוב בזהר שיציאת מצרים גורמת הגאולה ע"כ. וכן כתוב שם במערכת ק' אות טו].

והגב המצה רומז על הגאולה ממצרים, שגורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה, אבל באמת במצה זו טמון הרצה והרצה יותר, וכמה נסים נשפעו לישראל כבר מנס זה, וכמה יושפעו עוד עד זמן הגאולה, ולכן מצפיין מהמצה הזה, להורות שלא רק על מה שרואין בגלוי אנו משבחים, אלא גם על הנסתרות שיש בו, נורא תהלות עושה פלא. ומה שטמון בו לכל הדורות, פלאות אלו הם יותר מרובים מהפלא היחידי שנעשה אז, ולכן המצה הזפון היא יותר גדולה מהמצה הנגלה.

ועל זה אומרים, וכל המרצה לספר ציציאת מצרים הרי זה משוצת, והיינו שאינו מספר רק הפלא היחידי שנתהוה במצרים, אלא משכיל להצין להודות ולספר הנסים והנפלאות שהם טמונים בהם עד עולם, ומפלא יחידי זה של יציאת מצרים, הוא מרצה בנפלאותיו, הרי זה משוצת. ונראה דעל זה רימו בזוהר הק' (פ' בא מ:): פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בההוא שבחא 'לעלמין' וכו', והיינו דלא סגי במה שמספר בשבח הנס שהיתה אז ציציאתם, אלא חיובא לבר נש לאשתעי בההוא שבחא 'לעלמין', גם במה שנעלם ונקתר אז בתוכו, שמתגלה תמיד מדור לדור, שבכל דור ודור עומדין עלינו כללותנו, והקב"ה מצילנו מידם.

ובזה יש לבאר מה שמנחת היום הוא בארבע חוקות של יין, וענינו נראה, כי אמרו

והן מגלות הנפש, על כן אנו שוצרים גם את המצה לשני חלקים, להורות על שני הגאולות. והנה מעלת גאולת הגוף מכיר ומרגיש כל אחד, אבל גאולת הנפש לא כל אחד מצין מעלתה, ולכן מסתירין אותה, רק אחר גמר סיפור יציאת מצרים, ומנחת היום בהסעודה באכילת מצה ומרור, אז כל אחד זוכה להשיג גודל המעלה של גאולת הנפש, ולכן מצפיין המצה הזו עד אחר סיום הסעודה. [תש"ע]

הענין ששוברין המצה לשתיים, וחלק היותר גדולה מצפיין לאפיקומן ל'צפון'. יש לומר על פי מה שכתוב במדבר קדמות להחיד"א (מערכת נ' אות י') בשם המוהר"ש פרימו (פ' בשלח) צביאור דברי הילקוט (ח"צ רמז תקנט), כימי לאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מייכה ז-טו), אראה לצנים מה שלא הראיתי לאצות במצרים, כתיב (שמות טו-יא) נורא תהלות עושה פלא, וכאן כתיב אראנו נפלאות ע"כ. והכוונה שמפלא אחד ימשך כמה פלאים בהמשך הזמן, ולמראה עיניים מה עמקו דרכי נפלאותיו וניסיו, כי בעל הנס אינו מכיר אלא מה שרואה במקומו ושעתו, אבל לפי האמת כי כל נס שעושה ה' אין קץ להנלות וטובות הנמשכים מזה, ואנחנו לא נדע. וכן בקריעת ים סוף ביה שעתא לא ידענא כי אם אשר ראו עינינו, אמנם אין קץ לנפלאותיו, עד שמוזה ימשך הגאולה העתידה במהרה צימינו. ומשה רבינו העיד שאין הפה יכולה לדבר התהלות הנמשכות מפלא אחד. וזה שאמר 'נורא תהלות' רבות, ואין אנו רואים כי אם 'עושה פלא' אחד, אבל כמה וכמה נמשכו וימשכו. וזה שאמר אראה לצנים מה שלא ראו

וקריעת ים סוף, אצל על מה שטמונה זה שאין
 אנו רואים ומשיגים איך הם יוצאים לפרועל בכל
 דור ודור, על זה אין אנו יכולים להודות. אצל
 לעתיד יתברר לנו האלפי אלפים נסים וטובות
 שהיו טמונים במה שעשה פלא יחידי, ועל זה
 נהיה נורא תהלות, ואז נראה כי השיר שאמרנו
 לא היה בשלימותו, כי לא זכינו להשיג ולא
 ראינו מה שהיה טמון בתוך תוכו, ואז נודה
 שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. - גם
 תקנו להודות על הגפ"ן, שהוא ר"ת ג'אולתינו
 פ'דות נ'פשינו. [תשע"א]

מנהג ישראל תורה שהתינוקת גונבין
 וחושפין את המצה שהצניעו

לאפיקומן. ויש לומר בטעם הדבר, כי הברכות
 שצריך יחזק את יעקב היה צליל פסח, כמבואר
 בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב) שאמר יחזק לעשו,
 בני זה הלילה כל העולם כולו אומרים צו הלל,
 ואוצרות טללים נפתחים וכו' ע"ש. וכן הוא
 בתרגום יונתן (בראשית כו-א). ומבואר ברש"י,
 וקח לי משם שני גדיי עזים טובים (שם כו-ט),
 וכי שני גדיי עזים היו מאכלו של יחזק, אלא
 פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה
 מטעמים ע"כ. ואם כן צלילה זה גנב יעקב את
 הברכות מעשו.

וזהו הענין שהבנים גונבים האפיקומן
 מאביהם צליל זה, ומקבלים עבור זה
 בשכרם דבר טוב, לרמוז על מה שאירע צליל
 זה, שיעקב גנב את לב אביו יחזק, וגנב בזה
 גם הברכות שהיו מוכנים להנתן לעשו, ועל כן
 גם הבנים גונבים לילה זה מאבותיהם, ומקבלים
 עבורם ברכה.

חז"ל (ברכות לה.) אין אומרים שירה אלא על
 היין ע"ש. ונראה בטעמו, כי הגפן הוא פרי
 חשוב מאד בשבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ
 ישראל, ואכילת הענבים משביע את האדם
 כמו התאנה והרמון. אצל חוץ מהטוב שיש
 בהענבים בחילוניותו, טמונה צו משקה היין,
 שעולה בחשיבותו על הפרי עצמה, שמשמח
 אלקים ואנשים, וקובעת ברכה לעצמה בורא
 פרי הגפן, יותר משאר מי פירות. וזהו לדוגמא
 להשירה שהאדם אומר לה', כי לא די להודות
 על הטובות הנגליים שרואה צעיני צמר חסד ה'
 עמו, אלא גדולות עוד יותר הנסים הנסתרות
 והטמונות מה שעושה ה' תמיד בכל עת ובכל
 שעה עמו וצני ציתו, שנמשכים כולם מהנס
 הגתהוה צראשונה.

ולבן אין אומרים שירה אלא על היין, שזה
 מורה שהפנימיות של הפרי עולה
 בחשיבותה פי כמה ממה שרואה ממנה בנגלה,
 וכן צבחינה זו היא השירה של ישראל. וכאשר
 יושבים לספר ציציאת מצרים, ומשבחים ומודים
 עליה, עוד יותר עמוקה ומתנוצצת ההודאה על
 הטובות והחסד והנסים שעושה עמו עד היום.
 ואם כי לאו בכל פעם הוא רואה זאת בגלוי, מכל
 מקום אין בעל הנס מכיר בנסו, ואנו משבחים
 על מה שעושה נפלאות גדולות 'לצדו', שבתוך
 הטבע עצמה מסבב לנו כל צורכנו לטובתינו.

וזהו הענין שאומרים (בברכת אשר גאלנו), ונודה
 לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות
 נפשינו, ולכאורה למה נשיר שיר 'חדש', וכי
 הישנות כעורות הן לשבח בהם את צוראנו. אמנם
 הכוונה כי לעת עתה אין אנו יכולים לשור רק
 על מה שראינו בגלוי הנסים של יציאת מצרים

ברכה, כי אולי לא יסתפק השני עמו, ולכן לא מצרכין על מצות נדקה, שתלוי בקבלת העני, ואין מצרכין על מצות משלוח מנות, כיון שהוא תלוי בדעת אחרים, אם ירצה לקבל. ועל כן גם כאן לא יכלו לתקן עליה ברכה עובר לעשייתה.

אך מנינו בטבילת גרים שמצרכין לאחר טבילה, מפני שקודם הטבילה אינו יכול לומר וזונו (שם), על כן גם כאן מצרכין לאחריה וכוללין אותה בצרכת אשר גאלנו, כאשר הכיר כבר שנכנסו הדברים באזני הבן. וכל אחד יוכל לזכך ברכה זו, כי קדושת הלילה תגרום שיראה איך הדברים עשו רושם. [תשע"ב]

ביה שעתא בניש קוב"ה לבל פמליא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי וכו', כדין בלהו מתבנשין ואתיין ומתחברין בהדיהו דישראל וכו'. ויש לומר לידוע סוד עיצור נשמה, וכמו שהארץ צוה במאור ושמש (יש פרשת אחרי) כי נשמת הנדיק יצוא בסוד העיצור באיזה נדיק לסייע לעבודת ה' ולגלות לו סודי התורה, וזה נחת רוח להנשמה בגן עדן, שמסייע לעבוד ה' צוה העולם ע"ש. וכמו כן יתכן שהמלאכים צראותם עבודת בני ישראל כלילה זו, הם 'מתחברים' צהדיהו דישראל, כדי לסייעם בעבודתם, וזהו עילוי גם להמלאכים שמסייעים לעבודת ה'. [תשע"ה]

ואי תימא אמאי איהו חובתא, והא קוב"ה ידע בולא, בל מה דהוה ויהווי לבתר דנא, אמאי פרסומי דא קמיה על מה דאיהו עבד ואיהו ידע, אלא ודאי איצטריך בר

ויצחק אמר לעשו, צא אחיך במרמה ויקח ברכתך (שם כז-לח). ובמדרש (ב"ר סז-ד) צא בחכמת תורתו. ופירשו המפרשים (עיין פני דוד להחיד"א אות כד), כי יעקב חשש פן יצא עשו במאכלים מצוסמים יותר, ויצרבהו גם כן, לכן האכיל לאביו גם את האפיקומן, ואחר אכילת האפיקומן אסור לאכול עוד, דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסחים קט"ו). וזהו שאמר צא אחיך במרמה, בחכמה, שזה היה חכמתו של יעקב, וצא בחכמת תורתו, שידע הדין דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, וצוה לקח את ברכתך, ומרומנו גם 'במרמה' בגימטריא 'אפיקומן' ע"כ. ואם כן על ידי האפיקומן עלה בידו של יעקב לגנוב את הברכות מעשו, על כן לרמוז על זה גונזין האפיקומן כליל פסת.

[תשע"ב - תשע"ד]

במעם שאין מברכין על מצות סיפור יציאת מצרים (עיין שו"ת הרא"ש כלל כד סימן ג). ויש אומרים דהוא נכלל בצרכת אשר גאלנו. וכבר הקשו על זה, דכל המצות מצרכין עובר לעשייתן (פסחים ז:). ונראה כי צהיות שעיקר המצוה הוא והגדת לזכר ציוס ההוא לאמור (שמות יג-ט), ופירשו זו, דלא סגי בסיפור ואמירה בלבד, אלא שהדברים יהיו נכנסים אל הלב באופן של טופח על מנת להטפוח, שיכנסו הדיבורים צהבן עד שהוא יתרגש כל כך שיכול למסור זאת גם לאחרים, וזהו והגדת לזכר ציוס ההוא 'לאמור', שהבן יכול להנחיל זאת גם לבניו אחריו. ואם כן דצר זה תלוי ציד אחרים, אם ישים הבן כל לבו לשמוע היטב ולקבל הדברים, וכל מצוה שתלוי עם אחרים לא תיקנו עליה

לצדו, צלי שום פניו. ורק ה' יראה ללצב, להכיר עומק כוונת מעשי האדם, וגם המלאכים אינם יודעים מחשבת בני אדם (זוה"ק ח"א קא). ועיין צוה בפרדס יוסף פ' צא אות גא), ואין הם מכירים אם הדברים נעשים צלתי לה' לצדו. אמנם גם הם יכולים לצרר זאת, דהרי אמרו חז"ל (מיקוי זוהר מיקון כה): דמנזוה דללו איהו בדחילו ורחימו לא פרחית לעילא, כי האהבה והיראה הם הגדפין שמעלים המנזות למעלה. וכאשר רואים שהמלין הללו של יציאת מצרים סלקין לעילא, מתצרר להם שהסיפור אינה רק בחינוכיות, אלא לצבות ישראל מלאים באהבת ה' ויראתו צעת סיפור הדברים. ולכן הגם שירודין המלאכים למטה ושומעין ספורא דשצחא, ואודן ליה לקוצ"ה, מכל מקום לא מתצרר להם מהו פנימיותם של ישראל צוה, ואם כי גם המעשה שלהם יפה ונאה מאד, אבל העיקר רחמנא לצא צעי. אמנם כשחוזרין המלאכים למעלה, ורואין דאינון מלין סלקין, שמנזות הללו פרחו לעילא, ומה מתצרר להם פנימיות לצבם של ישראל צהודה ותפארתה, אז מתכנשין שנית ואודאן כלהו לקוצ"ה, ואסתלק יקריה עלייהו עילא ותתא, שהמנזות דלתתא הגיעו גם לעילא, שעשאוהו בדחילו ורחימו דפרחית לעילא, ואז מתעלה כבוד ה' ציתר שאת.

ויש להוסיף דלכאורה צריך ציבור הלשון 'וחמאן' לון, דהלא אלל דברים לא שייך לשון ראייה אלא לשון שמיעה, והוי ליה למימר מתכנשין 'ושמען' לון. ובהגדה חדש האביב כתוב, דמכל מנזוה שאדם עושה נצרא מלאך, כמאמרם (אבות ד-יא) העושה מנזוה אחת קונה לו פרקליט אחד, ומכל דיבור ודיבור נצראים מלאכים הרבה למעלה, ומלאכי מעלה מתכנשין

נש לפרסומי נסא ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין, ובל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן בולחו לקוב"ה וכו'. ונראה הכוונה, כי סיפורי נסי ה' לצניו ולאחרים, צודאי שיש צוה שצח רב להקצ"ה להודיע לצניי אדם גבורותיו והשגחתו. אבל כאשר יושב לעצמו ומשצח את קונו, אמאי איהו חוצתא, הא קוצ"ה יודע הכל והוא יודע הכל, ומהו התועלת דציבורו. לזה אמר בגין דאינון מלין סלקין וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן כלהו וכו', והיינו שגם מה שהאדם עושה בסתר, מתפרסם זאת במלאכי מעלה, וכאשר הם שומעים סיפורא דשצחא, הם עצמם מוסיפין בשצחם לצוראם. והוא מוסר השכל על דיבור האדם בשצחיו של מקום צינו לצין עצמו, כמה רשם עושה זאת למעלה, וגורם צוה שיתרצה השצח למעלה מהמלאכים המוני מעלה. [תשע"ב]

בגין דאינון מלין סלקין ובל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון, ואודאן בולחו לקוב"ה, ואסתלק יקריה עלייהו עילא ותתא. ולכאורה צריך ציבור, הא אמר מתחלה, דקוצ"ה כניש לכל פמליא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשצחא דילי וכו', וכלהו מתכנשין ואחייין ומתחברין צהדייהו דישראל ושמעו ספורא דשצחא וכו', ואם כן ראו ושמעו כבר הכל למטה צצחי בני ישראל, ולמה קאמר דאינטריך צר נש לפרסומי ניסא בגין דאינון מלין סלקין.

ויש לומר דרחמנא ליבא צעי, ועיקר חשיבות העבודה הוא רק צלב טהור, צלתי לה'

וחמאן לון, המלאכים החדשים שנבראו מדיצורי קדושה של עם ישראל עכדה"ק.

ויש לומר דהא דאמרו שמכל מצוה נברא פרקליט, זהו לפי ערך המצוה, שממנוה שנעשה בשלימותה נברא מלאך יותר גדול במדריגותו, ממה שנברא ממצוה פשוטה כלי דחילו ורחימו. ומזה הם יכולים להעריך מעשה מצוה עם ישראל. ובגין דאינון מלין סלקין, דמצוה בלא דחילו ורחימו לא פרחית לעילא, וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון, חיזה סוג מלאכים נבראו מזה, והם רואים שגם מהדיצורים של בני אדם פשוטים נבראים מלאכים כה גדולים וקדושים, על ידי זה אודאן כלהו לקוב"ה. שמזה הם מכירים גודל האהבה שיש בכל לב מישראל, ועל ידי זה אסתלק יקריה עלייהו עילא ותתא.

[תשס"ח - תשע"א]

בגין דאינון מלין סלקין, ובל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון וכו'.

בהגדה חדש האביב הקשה, דהלל אלל דברים לא שייך לשון ראייה אלל לשון שמיעה, והוי ליה למימר 'ושמען' לון. ונראה דהנה המצה נקראת לחס עוני (דברים טו-ג), ואמרו חז"ל (פסחים קטו:) לחס שעונין עליו דברים הרבה ע"כ. ופירש בהגדה הלל נרצה, לידוע דדברי תורה ותפלה בלא דחילו ורחימו אינם פורחים לעילא (תיקוני זוה"ק כה:), וממתינים ומנפים לתפלה או ליצור תורה כראוי, שעל ידם יעלו גם הם ויצאו לתיקונם (עיין ערבי נחל פ' וישלח שס מהן הבעל שם טוב זי"ע). וזהו לחס עוני, שזכות הדיצורים של סיפורי יציאת מצרים, נתקנים דיצורים רבים ועולים למקומם, ונענין עליהם

דברים הרבה ע"כ. וכמו בתפארת שלמה (פ' מטות) שהבעל שם טוב זי"ע אמר פעם ציוס הכיפורים, שהעלה היום צתפלותיו, כל התפלות הפסולים משמונים שנה שעמדו מרחוק, ועתה העלה אותם למכונם ע"ש.

ולבן על הדיצורים של סיפור יציאת מצרים נאמר, דאינון מלין סלקין, שדיצורי האמונה הללו הם עולים למעלה, וממילא מתעלין עמהם חצילות של תורה ותפלה שהיו תלויין ועומדים, והמלאכים מתכנשין וחמאן לון דייקא, איך שהכל עולה למעלה. [תשס"ט]

בגין דאלין מלין סלקין, ובל פמליא דלעילא מתכנשין 'וחמאן לון'. ונריך ביאור שקול דברים שומעין ולא רואים, והוי ליה למימר מתכנשין 'ושמען לון'. ונראה כי באמת הקול יש לו ממשות, שהרי יכולים לקלוט אותן על ידי כלים שונים כידוע, אלל שאין עין האדם יכולים לראותן מחמת דקותן. ובאמת צמתן תורה כתיב (שמות כט-טו) וכל העם רואים את הקולות, שנפקחו עיניהם עד שיכלו לראות את קול ה'. ואם כן שפיר יתכן כי עיני המלאכים יכולים לראות גם את הקול, והם רואים הקולות תמיד, ושפיר אמר וחמאן לון. [תשע"ג]

אלא ודאי איצטריך בר נש לפרסומי ניסא ולאשתעי קמיה בבל מזה דאיהו עבד, בגין דאינון מלין סלקין, ובל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון, ואודאן בלהו לקוב"ה, ואסתלק יקריה עליהו עילא ותתא. ויש לומר דבאמת השירה של צמר ודם מעוטה ופועטה

(שם טו-טז), וצמדרש הכל יודעין שאנכי מגן לך ע"כ. והיינו אל תירא אצרכם מכח נכיון הזכויות, כי הכל יודעין שאנכי מגן לך, ועל כן שכרך הרבה מאד ע"כ.

ו**לבן** חוצא איהו על צר נש לפרסומי כל נסין דעבד. ואי תימא אמאי איהו חוצא וכו', אדרבה לגרעיתא הוא שנשתנו לו סדרי בראשית (שבת נג.), ומנכין לו מזכויותיו. אך צהיות צגין דחינון מלין סלקין, וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודאן כולהו לקודשא בריך הוא, ואסתלק יקריה עילא ותתא, אס כן ניתוסף צה קידוש שמו ית', ולא הפסיד מזכותו, על כן יש להרבות צהודאה שיתקדש שמו ית' עוד יותר, ויותר, מהנכס שנעשה לו. [תש"צ]

ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוה דפורקנא דמאריהון. ויש לומר דאמרו חז"ל (סנהדרין לת.) בשעה שצקש הקב"ה לצרואות את האדם, קרא את אחד של מלאכי השרת אמר להם רנוכס (בראשית א-כו) נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו רש"ע מה מעשיו, אמר להם כך וכך מעשיו, אמרו לפניו רש"ע (תהלים ח-ה) מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו. הושיט אצבעו הקטנה ציניהם ושרפם, וכן את שניה. את שלישית אמרה לפניו רש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה. כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים, אמרו לפניו רש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך. אמר להם (ישעיה מו-ד) ועד זקנה אני הוא ועד שיצה אני אסבול וגו' ע"ש.

היא לנגד מלך א-ל רם ונשא. אך כשישראל אומרים שירה הם מעוררים את מלאכי מעלה שגם הם מודים ומשצחים לה', ומתעלה כבוד ה' הן מלמטה והן מלמעלה, ואסתלק יקריה עילא ותתא. וכמו שאמרו צפרקי דרבי אליעזר (פרק לב) שאמר יחזק לעשו, בני זה הלילה 'כל העולם כולו' אומרים צו הלל ע"ש. ואסתלק יקריה עליהו עילא ותתא, שהאדם משבח את ה' למטה ומעורר שגם לעילא ישבחו המלאכים את ה'.

וגם צהמלאכים ענמם יש עילא ותתא, כי חלק מהמלאכים יורדים למטה ומתחצרים צהדייהו דישראל, וכדין אחיין ואודאן ליה לקוב"ה. ורצני רצנות מלאכים שלמעלה, הם חמאן ורואין הדיבורים שעולים למעלה, ואודאן כולהו לקוב"ה, ומסתלק כבוד ה' עילא ותתא.

[תשע"ד - תשע"ה]

חובא איהו על בר נש וכו', לפרסומי נימא בכל אינון ניסין דעבד. ואי תימא אמאי איהו חובא וכו', בגין דאינון מלין סלקין, וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון, ואודאן כולהו לקודשא בריך הוא, ואסתלק יקריה עליה עילא ותתא. ויש לומר על פי דברי הישועות יעקב (א"ח סימן תרפג-ה) דהגם שאמרו חז"ל (שבת לב.) דהעושין לו נס מנכין לו מזכויותיו שנאמר (בראשית לב-יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך וגו' ע"ש. אמנם כשהנכס מפורסם ועל ידי זה נתקדש שם שמים, הנה ניתוסף לו זכות חדש בצביל קידוש השם. ולכן אמר ה' לאברהם, אל תירא אצרכם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד

ת-טו), ומזה נתהוה אחר כך יציאת מצרים, שישראל מספרין ספורא לשבחא דקודשא בריך הוא, ואז מודים המלאכים על עמא קדישא דאית ליה בצרעא, ולכן אותו אנצב הושיט ה' ציניהם ושורפם, באמרו אתם מקטרגים על יצירת האדם, יצא יום שאכה את מצרים באנצב שלי, ובחג הזה של יציאת מצרים, גם אתם יודו לה' על בריאת האדם, ותכירו ותרדו לסוף דעתו, כי כל אשר עשה אלקים טוב מאד.

והגה כאשר יש ויכוח בין שני בני אדם, ובסופו נכנע אחד לחבירו, הרי זה נקרא הודאה, (וכמו שאמרו מודים חכמים לרבי מאיר). ולכן כליל פסח שהכה ה' את המצרים באנצבו, ובני ישראל מספרים ציציאת מצרים, ומשבחין ומפארין את צוראם, אז המלאכים מודים לדברי ה' שיפה עשה בצריאת האדם. וזהו שאמרו ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בצרעא, שמתחלה אמרו מה אנוש כי תזכרנו, גוש עפר קרוץ מחומר מה חשיבותו שיצרא. אצל כעת צראותם גדול מעלתן של ישראל, מודים הם על עמא קדישא דאית ליה בצרעא.

ובבזו כן כשנזכרו לישראל צמרים נסים לישועתם, קטרגו מלאכי השרת ואמרו, מה נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה וכו' (ילקוט בשלח רלד). אמנם כאשר רואים כליל פסח רוממות נפשות ישראל, איך מפארים ומשבחים לקונם, אז הם מודים כי ראויין היה לצראם, וכן ראויין הן להנסיס שעשה עמהם ה'. וזהו ואודאן ליה, שהם מודים לדברי הקב"ה, על עמא קדישא דאית ליה בצרעא, שדעתו היה נכון צמה שצרא את האדם, והן חוזרים ממה שאמרו מה אנוש כי

ויש לומר בטעם שהנהגה העליונה עלה בדעתה לצרוא את האדם, משום שעלה לפניו ית"ש הנחת רוח שיהיה לו מעבודת ישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים, שיכירו כולם את כבוד ה' מהנסיס והנפלאות שעשה צמרים, שהכה אותם ה' באנצבו, וכמו שאמר (שמות ח-טו) אנצב אלקים הוא. ולא עוד אלא שציציאת מצרים יקבלו את התורה, בהוציאת את העם ממצרים תעבדון את האלקים (שם ג-יג), וריח ניחוח ממנויותיהם עלה לפניו ית"ש. ואז התגלה להם ה' כוקן מלא רחמים (רש"י שמות כ-ג), ועל כן הזכיר להם הכתוב, ועד זקנה אני הוא.

והגה מלאכי מעלה, כאשר באים כליל פסח לבתי בני ישראל, ושומעין שמספרין שבחו של מקום, וגם אחר שהלכו ישראל גולה אחר גולה, שבחן של הקב"ה הוא צפיהם. והמלאכים מתצוננים כמה טירחות יגעו בעבודת הפרך עד שביערו החמץ מצית זה, והכינו כל השלתן לכבודו של מקום, כמה הוצאות של ממון הוציאו על זה, ועם כל זה יושבים בשמחה בדביקות בצוראם ומשבחין ליוצאם, אשר שירתם עולה למעלה ראש יותר משירת המלאכים שאין בהם משיגי הגוף, ובני ישראל הם קרוצי חומר, והקב"ה מצטלם מאמירת שירתם כלילה (חגיגה יב): כדי לשמוע שירתם של בני ישראל, והם נעשו אז טפלים לישראל, עד שמתחברין בהדייהו דישראל, להיות להם חלק צירים וחמרם, אז הם מודים לה' שיפה עשה בצריאת האדם, ומשיגים כי יש עבודה נעלה יותר מעבודתם, שעבודת ישראל בצרעא דחשוכא חציבה יותר ועולה על עבודתם למעלה צממי שמיא.

והגה צמרים לקו באנצבו, כמו שאמרו החרטומים, אנצב אלקים הוא (שמות

שומין הארבע כוסות של יין, ואנו יושבין מסובין תחת ידי השכינה, שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקי, ואנו קורין אליו סמוכני באשישות רפדוני בתפוחים, כי חולת אהבה אני (שיר שם). ואומרים הדור נאה זיו העולם, נפשי חולת אהבתך, אנא אל-נא רפא נא לה צהראות לה נועם זיוך. וכיון שאנו חולים חולת אהבה, הרי השכינה למעלה מראשינו, ואין אנו צריכים למלאכים להעלות אמירתנו, כי ה' יסעדנו על ערש דוי, ולכן מתחילין בלשון תרגום, לעורר על גודל קדושת הלילה, להתעמק באהבת ה' בנסיו ונפלאותיו.

וגרא דזהו ענין יחז קודם אמירת ההגדה, שלוקח המצה האמצעית ופורסה, וחזיה מניח לפניו על הקערה, וחזיה משים תחת הכר מלאחריו. כי מנינו אלל אברהם צברית בין הצתרים שאמר לו ה', קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו', ויצתר אותם בתוך, ויתן איש בתרו לקראת רעהו (בראשית טו-טז), ופירש רש"י, חלק כל אחד לב' חלקים וכו', ודרך כורתי צרית לחלק צהמה ולעצור בין צתריה וכו', אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגורים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש ע"כ. וכמו כן בליל פסח אנו נוטלים המצה, מיכלא דמהימנותא, ואנו פורסין אותה לשני חלקים, ומניח חלק אחד מלפניו וחלק השני מלאחריו, והוא יושב באמצע, ומתעסם שעה ארוכה בסיפור יציאת מצרים מתוך אהבת ה', וכורת אז צרית אהבה לדבק עצמו באמונת ה' בכל לבבו ובכל נפשו. [תשס"ט]

תזכרנו. וכמו כן 'אודאין' ליה על כל אינון נסין וגבורין, כי לעם קדוש כזה היה ראוי לשנות את הטבע לכבודם. [תשס"ח - תשס"ט]

הא לחמא עניא וכו'. המפרשים נתקשו למה מתחילין בלשון ארמי, הא איתא בגמרא (שבת יב:) אמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי ע"כ. ובהגדה הלל גרצה כתוב ליישב, דהא אמרו שם, שאני חולה דשכינה עמו, דאמר רב ענן אמר רב מנין ששכינה סועד את החולה שנאמר (תהלים מא-ד) ה' יסעדנו על ערש דוי [ולכן אין החולה צריך שיזדקק לו מלאכי השרת להכניס תפלתו לפניו מן הפרגוד] ע"כ. ולכן כדי להורות על גודל מעלת המצה, תקנו לומר פסקא קמייתא בלשון ארמי, להראות שהקצ"ה נמצא איתנו בלילה זה עכדה"ק. וכן כתוב גם בהגדה חדש האביב (בפסקא הא לחמא). והציא שם צהם הרה"ק מהר"ש **מבעלזא** זי"ע דמהאי טעמא יש נוהגין שלא לומר הזמר של שלום עליכם כשחל ליל זה בשבת קודש, כי בלילה זה אנו זוכים לקדושה מהשי"ת עצמו בלי שום שליח ואמצעי, דוגמת ליל יציאת מצרים שנאמר צה ובמורה גדול זה גילוי שכינה ע"כ.

ויש לומר עוד, כי שורש לילה זו היא מדת אהבה, שבו מתעוררים בני ישראל באהבה המוסתרת בלב כל ישראל, על ידי שנותן על דעתו כל הנסים והנפלאות שעשה עמנו מאז ועד עתה. ומלפנים ממנצרים גאלתנו ה' אלקינו, ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו וכו'. ובלילה הזה הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (שיר ז-ד), שאנו

גם יש לומר, שהרי אמר הכתוב, מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נז-טו), שהקצ"ה שוכן יחד עם מי שהוא שפל רוח.

ובגמרא (סוטה ה.) פליגי רב הונא ורב חסדא, חד אמר אחי דכא [אני מגביה את הדכא עד ששוכן אללי, והיינו אשכון את דכא], וחד אמר אני את דכא [אני מרכין את שכינתי אללון] ע"כ. ובכל אופן הרי הקצ"ה שוכן אמו יחד, וממילא מי שהוא שפל ברך לא נצרך להמלאכים להעלות תפלתו. ובליל פסח מגודל השגת רוממותו ית"ש, בא האדם לידי שפלות רוח, עד שהוא שוכן יחד עמו ית"ש, ולכן מתחילין בלשון ארמי, להורות שאין נוקקין בלילה זה למלאכי השרת. [תשס"ז]

עוד יש לזכור, כי הנה טעם מצות אכילת מצה מצואר בקרא, שצעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזון ילאת מארץ מצרים (דברים טו-ג), וברש"י ולא הספיק הצנץ להחמיץ, וזה יהיה לך לזכרון ע"כ. אבל באמת נכטוו כבר לאכול מצה בעודם במצרים קודם שיאלו בחפזון, וכמו שנאמר (שמות יב-ט) ואכלו את הצמר בלילה הזה עלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו, ואז עדיין היו יושבים במצרים, ועל כרחק דנכטוו בזה כדי לעשות במצוה זו פועל דמיוני, שיזכו ללאת למחר בחפזון, וקדושת המצוה המשיכה למטה גאולתם של ישראל. וכמו כן אנחנו ממשיכין החירות של הגאולה העתידה באכילת המצה, שנוכה ללאת גם מהגלות שלנו בחפזון, אני ה' צעתה אחישנה. וזהו הא לחמא עניא די אכלו אצתתנא בארעא דמצרים, לא רק כאשר יאלו כבר בחפזון, אלא אכלו הא לחמא עוד בארעא דמצרים, ובזה המשיכו למטה גאולתם בפועל שיאלו אחר כך בחפזון, וכמו כן אנו יכולים להמשיך במצה זו שאנו מקיימים גאולתן של ישראל, השתא הכא לשנה הבאה בארעא דמצרים. [תשס"ז]

השתא הבא לשנה הבאה בארעא דמצרים, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ולכאורה הוא כפל הלשון במלות שונות.

הא לחמא עניא. מתחילין בלשון ארמי, לשון שאין מלאכי השרת מכירין בו (שנת יב:), שלא ירום לבו של המספר, שמלאכים נהנין מעבודתו, שמתכנשין למטה ומתחברין עם ישראל, ומעלין שבתו למעלה, ובאמת העבודה צריכה להיות בלי שום פניות בלתי לה' לבדו, על כן מתחילין הסיפור בלשון ארמי, לשון שאין מלאכי השרת מכירין אותו, כי כן צריכה להיות הסיפור, שגם אם לא יכירו המלאכים בו, יאריך כן בסיפורו. [תשע"ה]

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכו', כל דצריך ייתי ויפסח. יש גורסין כהא לחמא, והיינו שזה רק דומה להלחמא עניא דמצרים. ונראה דמצרים היא להם מצות, וחזן מזה הקרבן פסח, ובמהלות טעמו טעם מצה, ובצמר הפסח טעמו טעם הפסח. לא כן אנו שאין לנו קרבן פסח, מכל מקום הדליקים טועמין בהמצה גם טעם הפסח, ולכן אוכלין באפיקומן מצה שני כזיתים, כזית אחד

מה נשתנה הלילה הזה מבל הלילות.
יש נוהגין שהצעל הבית חוזר ושאל את
הקושיות קודם שמשב עזדים היינו (ומקורו
מרמז"ה ה' חמץ ומנה ח-ג). ויש לומר כי מלות
היום לספר יציאת מצרים על דרך שאלה ותשובה,
והקצ"ה שומר תורתו (ירושלמי ראש השנה א-ג),
וגם הוא כביכול עוסק בסיפור יציאת מצרים,
אמנם הרי הסיפור צריכה להיות תשובה על מה
ששאלין, על כן ישראל שהם בני למקום, שואלים
הקושיות מאת אביהם הקצ"ה, וכאן 'הבן' שואל,
שיוכל ה' לספר יציאת מצרים בדרך של תשובה.
וממה שהקצ"ה מספר, נשפע כח למטה בכל
אחד מישראל, שיוכל לספר יציאת מצרים כדבעי.

והגב' כל הקושיות מיושבים באמירת עזדים
היינו לפרעה, והוציא ה' אותנו משם ציד
חזקה, ולכן אוכלים מנה הרומזת על הגאולה,
ואנו אוכלים מרור לרמוז על השיעבוד, וכולנו
מסובין כבני חורין. אמנם מה שאנו מטבלין
שני פעמים לא נתישב צוה, כי הלא טעמו
הוא לעשות שינוי להילדים שישאלו. אך זה בא
להורות להבן, שאין צריך להבין הכל, ואין צריך
תשובה לכל דבר, ויש לעשות מה שנצטוונו גם
צלי הצנה. וממה ששיבנו לו על רוב קושיותיו,
שיש בהם טעם ודעת, ישכיל להבין דכמו כן
יש טעם על כל דבר, אף שאי אפשר להשיבו,
ויבוא יום ששיג גם זאת. [תשע"א]

מה נשתנה הלילה הזה מבל הלילות.
ידועים דברי הגר"א זמה שנאמר במצרים,
ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה (שמות יב-יג),
לכאורה שורש 'לילה' הוא לשון נקבה, ויותר
יוצק לומר לילה 'הזאת'. אך מבואר צוה"ק (פ'

ויש לומר על פי מה שכתוב בתפארת שלמה
(לשנת הגדול) לפרש הכתוב (ויקרא ו-ט) מלות תאכל
במקום קדוש, בחצר אהל מועד יאכלוהו, לרמוז
שיבין את עצמו קודם פסח, לקדש ולטהר את
עצמו, להיות כלי מוכשר שיבא לתוכו המנה
במקום קדוש, ואז בחצר אהל מועד יאכלוהו,
שיהיה המקום שהוא עתה פה כמו חצר אהל
מועד. וזה שאיתא בתרגום יונתן בפסוק (שמות
יג-ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים, כי בשעת
עשיית הקרבן פסח במצרים היה העמוד ענן
נושא אותם אל הר הבית לעשות שם הקרבן
פסח, ואחר כך היה מחזירם למצרים, ומשם
יבאו למחרת הפסח. כמו כן עתה באכילת מנה
בכוונה נכונה בקדושה וצטהרה, נתקבל בחינת
ארץ ישראל תחתיו, ומקומו קדוש בחינת חצר
אהל מועד ע"כ.

ולבן אנו אומרים כי הגם שלא זכינו למדריגה
זו עדיין, ולא הוכן נפשינו שמתקפל בה
קדושת ארץ ישראל, והשתא הכא', מכל מקום אנו
מקוים ש'לשנה הבאה', גם אם עדיין נהיה בגלות,
מכל מקום נקדש עצמינו להיות 'בארעה דישראל'.
ושב מתפללים שזכה כבר להגאולה העתידה,
השתא עזדי לשנה הבאה בני חורין. [תשס"ו]

מה נשתנה. יש נוהגין שהאב חוזר לומר
הקושיות אחר ששאל הבן מה נשתנה (עין
ויגר משה סימן כא-ד). ויש לומר בדרך נחות, כי
לפעמים יש שהבנים יודעים יותר מאביהם, שלמדו
כבר תורה בצית רבותיהם, ויש בן המחכים את
האב, על כן האב חוזר ושאל לו, שגם הוא יאריך
בסיפורו לומר דבר חדש שלא שמע האב. [תשס"ט]

ז-יג), והיינו שמקריב עמו מין אחד חמץ עם ג' מיני מנח, ואם כן שכל הלילות אנו אוכלים בקרבן תודה חמץ ומנח, והלילה הזה כולו מנח בלי חמץ. ובדרשות חתם סופר (שנה"ג רג): כתוב, דקושיא גדולה היא זו, ולא נמנח תירוך על זה בהגדה ע"ש.

וגראיה כי קרבן תודה צא על ארבעה דברים, יורדי הים, הולכי מדבריות, יוצא מצית האסורים, חולה ונתרפא (ברכות מד:). ודרך בני אדם הוא, שהגם שנותנין הודאה על הטובה שנעשה לו, מכל מקום לבו מיצר על הצער שהכניסו ה' מתחלה, ולא הן ולא שברן. ואם כי רוב רובו של לבו מלא הודאה, מכל מקום יתכן שנשאר טינא ותרעומות בלבו על הצער שעבר, על כן לחמי תודה מעורב בו גם לחם חמץ, שאור שבעיסה, הרומזת על יצרו הרע וכחות הטומאה, שעדיין אין לבו זך באמונתו הטהורה, לצדק על הרעה כשם שמצדק על הטובה.

לא כן המאמין האמיתי, המכיר שהכל הוא מאת ה' הטוב והמטיב, ומאיתו לא תנא הרעות, וכל מה שעובר עליו הוא כדי להעלותו ביתר שאת לראות את ידו הגדולה, ואין אנו משיגין דרכיו, וכבוד ה' הסתר דבר, אדם כזה נותן הודאה על הכל, הן על העוני והן על הגאולה. ומכל שכן כאשר נתקדש על ידו שם ה', הכל כדאי הוא לו כדי שיתרומם בזה שמו יתברך. וכמו שביארנו לעיל (עיין דף קנא) בענין כרפס, שהלדיקים מחצצין את הנרות.

ולבן כליל פסח שהוציאנו ה' לא רק משיעבוד הגוף, אלא נתעלו עד המעלה היותר הגדולה בקדושה, אז הגיעו לידי הכרה זו להודות גם על הצער, ולקבל הכל באהבה. ולכן

צא לה. דהוה נהיר האי ליליא כיומא דתקופת תמוז, הדא הוא דכתיב (תהלים קל"ג-יג) ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, ויום הוא לשון זכר, לכן נאמר בלילה הזה. וזהו מה נשתנה הלילה 'הזה' מכל הלילות עכ"ד.

ויש להוסיף בזה עוד, כי הלדיקים הזוכים כאשר מספרים ביציאת מצרים הם ממשיכים על עצמם האור הגדול שהיה אז במצרים, וכמו שכתוב בשל"ה (מסכת פסחים מנה שמורה אות ד' בהג"ה) על מעשה דרבי אליעזר, שהיו מספרין ביציאת מצרים כל 'אותו' הלילה, בלשון זכר, משום שהוא מאיר כיום ע"ש. ובהגדה הלל נרצה הוסיף, שהיו 'מספרים' כלומר מאירים (מלשון (איכה ד-ו) ספיר גורחם), ביציאת מצרים כל אותו הלילה, שהלילה נעשה להם בצחינת יום, כי הוא נהיר להם האי לילה, גלל כן לא הצחינו כי הגיע זמן קריאת שמע, כי גם קודם לכן היה אור צמושצותם, ורק התלמידים שעדיין לא היו במדריגה הג"ל, ולא הרגישו בזהאור אשר רבותיהם הקדושים היו ממשיכים על עצמם אז, על כן הצחינו שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית וצאו ואמרו להם ע"ש. ואם כן שפיר שואל שאלה לכשלעצמם, מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שמכיר אור מופלא צהאי ליליא שמאיר כיומא דתקופת תמוז כמו שהיה אז ביציאתם. [חש"ע]

שבבל הלילות אנו אוכלין חמין ומצה הלילה הזה בולו מצה (פסחים קטו:).

ובאברבנאל פירש שהצן החכם שואל הרי הפסח הוא קרבן תודה על גאולתנו, והנה אם על תודה יקריבנו, והקריב על זבח התודה חלות מנות וגו', על 'חלות לחם חמץ' יקריב קרבנו (ויקרא

אהבה ואהבה. ומצואר ברש"י ויירא משה ויאמר
אכן נודע הדבר (שמות ז-ד), דאג על שראה
בישראל רשעים לטורין, אמר מעתה שמה אינם
ראויים להגאל (שמו"ר א-ג) ע"ש.

ולבן צעת הגאולה בא מצות הפסח לאכול
אותו בחצורה, ולקח הוא ושכנו הקרוז
אל ביתו וגו' (שם ז-ד). ואין לך כל פסח ופסח
שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם (פסחים
סד:), כי הפירוד במכירת יוסף היתה גם כן
בעשרה, תשע שצטים ויירפו ביחד אתם את
ה' (תנחומא פ' ויש צ, וכןגדס היו אחר כך
עשרה הרוגי מלכות (בפיטו אלה אזכרה ליוה"כ),
ולתקן זאת עושין הפסח בחצורה בעשרה, שזוה
נתקן החטא של ירידת ישראל למצרים. ולכן
מטבילין שני פעמים, בחלת הסעודה מרמזין
על הירידה שהיתה עבור הטיבול של הכתומות,
ושזו בסופו מטבילין עוד הפעם עבור הטיבול
של אגודת ארזו בפסח, להורות על הגאולה שזא
בשציל האחדות.

ויש להוסיף עוד, כי בתשובה מאהבה זדונות
נעשים זכיות (יומא פו.), וביציאת ממצרים
זכו למדריגת אהבה זו, ונהפכה טיבול הדם של
מכירת יוסף לטיבול של מנוה, וטבולתם זדס
אשר בצק, כי העון עצמה נהפכה לזכות. [תשע"ד]

ואפילו בולנו חבמים בולנו נבונים בולנו
יודעים את התורה מצוה עלינו
לספר ביציאת מצרים, ובל המרבה לספר
ביציאת מצרים הרי זה משובח. ויש להצין
הלא ודאי כל מצות התורה מחוייבים גם חכמים
ונבונים, ותלמוד גדול שמציא לידי מעשה (קידושין

בקרוב פסח, שהוא קרבן הודאה, הוא שונה
משאר קרבן תודה, שאין בו חמץ, שאין זה
שום תרעומות וטינה על הצער שעבר, אלא כולו
מנה. וזה שמיצין להצן, עצדים היינו לפרעה
במצרים, ויציאתנו ה' אלקינו משם ציד חזקה
וצורע נטויה, שזה רומז על ההתעלות שנתעלו
ישראל עד רום המעלה הגבוה יותר שבקדושה,
ואז אין חמץ, אין כאן טינה, אלא קבלת הכל
באהבה. ואמונה זו מתעורר בכל שנה ושנה צני
ישראל, ולכן כאשר מקריצין את הפסח אין זה
[תשע"ד]

שבבל הלילות אין אנו מטבילין אפילו
פעם אחת הלילה הזה שתי
פעמים. בעל מעשי ה' כותב בפירושו להגדה
(מעשי מצרים פרק כד) כי שני הטיבולים, אחד קודם
הסעודה, היא כנגד מה שהיה קודם ירידתם,
ויטבולו את הכתומות זדס (בראשית לו-לא), שחטא
מכירת יוסף היתה הסיבה לירידתם, ואחר כך
טיבול השני, זכר לאומרו (שמות יז-כז) וטבולתם
זדס אשר בצק והגעתם אל המשקוף ע"כ.

וביאור הדברים, כי בחטא מכירת יוסף
נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים
(שבת י:). ובתוספות שם דאף על גב דבלאו הכי
נגזר דכתיב בצצרהם ועצדום וענו אותם (בראשית
טו-יג), שמה לא היה נגזר עליהם עינוי כל כך
ע"ש. ואם כן עצודת ס' פרך, שנרמז בכרפ"ס,
זה היה עבור הטיבול של הכתומות זדס במכירתם
את יוסף, והרי הגלות שאנו שורים בתוכה זה
כאלפיים שנה היא גם כן בשציל עון שנאת חנם
שהיתה ביניהם (יומא ט:). ולעומת זה הגאולה
ממצרים באה בשציל שתיקנו חטא זה, ובאו לידי

מזרים הוי שינון, ואין מפסיקין עבודה מלימוד התורה. - ואם כן כאשר כולנו חכמים ויודעים את התורה, יש מקום לומר שאין לנו להרבות בסיפור יציאת מצרים, ולימוד התורה עדיפא.

אך יש לומר כי מצות סיפור יציאת מצרים, אינה רק מצוה מיוחדת ומפורטת לעצמה, אלא זאת כוללת מצות רבות, אשר תכליתן גורמת קיום כל התורה ומצותיה. כי על ידי סיפורו מתענם בניאי ה' ונפלאותיו שעשה במצרים, ומתבהר ומאיר אלנו אמונת אלקי עולם, שיש מנהיג להצירה אשר משגיח עליה בכל עת. ומתעורר באהבת ה', אשר לבו צוער בלהצת אש בסיפורו, עד שמדבק נפשו בקונו בדביקות עצומה, ומקיים אותו תעבוד ובו תדבק (דברים יא-כ). וזה נותן לו עוז ותעזומות ליראה את ה' כל הימים אחריו, עד שנעשה כיהודי אחר ביתר שאת, כי מי שמאיר אלנו אמונתו הרי עבודת בוראו באופן שונה משאר בני אדם. ועבור מצוה כזו יש לבטל גם מלימוד התורה, כי בקיום מצוה זו בכל פרטיה, יתוסף לו אחר כך לימודו וקיום מצות ה' בריבוי הכמות והאיכות. וביטולה של תורה עבור מצוה זו היא קיומה של תורה. ולכן אפילו כלנו חכמים כלנו נבונים וכלנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. ולא רק סיפור דברים אחדים כפי חיוב מצותו, אלא כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובת, כי האדם נעשה מושבח בזה, שמתענם אז באמונת אלקי עולם ביראה ואהבה ודביקות עילאה.

וייש להוסיף עוד, כי חשיבות לימוד התורה הוא רק בעושהו לשמה, והלומד שלא לשמה מוטב לו שלא נברא (ברכות ז.), וכל החיוב

מ:), וזהו תכלית התורה, לשמור ולעשות את כל דברי ה', ומה צא להשמיענו שאפילו כלנו חכמים וכלנו נבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

ונראה דאיתא בגמרא (מועד קטן ט.) רמי קראי אהדדי, כתיב (משלי ד-טו) פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו [שקול כל מעשיך זה כנגד זה, בזה מצוה לידך, חשוב איזה מהן אתה עושה, אם לעשות אותה מצוה, אם לישב לעסוק בתורה], וכתיב (שם ה-ו) אורח חיים [תורה] פן תפלק [שהיא קודמת לכל דבר] נעו מעגלותיה לא תדע. ומשני כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים [פלס ועשה מצוה פן תצטלן], כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים [ואינה צטילה בשעה זו, בזה התלמוד קודם וכו', וזהו אמר פן תפלק, ששמיהן מתקיימות עד עכשיו] ע"כ. ואם כן מצות סיפור יציאת מצרים, שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, דהוי מצוה שבגופו, קדמה ללימוד התורה.

אמנם יש לדון, אם גם המרבה לספר, מצותו קודמת ללימוד התורה, כי האומר שלשה דברים אלו בפסח כבר יצא ידי חובתו, פסח זו שאנו אוכלים על שום מה וכו', וכן מצוה ומרור (פסחים קטו:), כבר קיים מצות והגדת לבנך, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והמרבה לספר הוא רק משובת. ואם כן יש לומר דלימוד התורה קודמת. ועוד דמבואר בתוספות (שם ד"ה כאן) דגם במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים יש להפסיק רק לעשות סוכה ולולב, אבל בהפסקה דתפלה וקריאת שמע אין מפסיקין לרבי שמעון בן יוחאי, ואיתא בירושלמי (שבת א-ב), זה שגנו וזה שגנו, ואין מפסיקין שגנו מפני שגנו ע"כ. וגם מצות סיפור יציאת

חכמים כולנו נבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כל הלילה. אבל כשמגיע זמן קריאת שמע צבוקר, כלתה הזמן של המצוה העוזרת, ועדיפא טפי לחזור ללימודו, כי תלמוד תורה עדיפא מכולהו. ולכן באו תלמידיהם לעוררם, שכבר כלתה החיוב של סיפור יציאת מצרים, ולא יצטלו עוד מתורתם על זה, כי תלמוד תורה כנגד כולם. [תשס"ו]

אפילו בולנו חכמים בולנו נבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. ונראה על פי מה ששמעתי פעם נחות מחסיד זקן שלא המשך ללכת להשלמות של צן רבו, ואמר כי הוא יש לו זכרון טוב, וזוכר איך היה נראה השלחן לפני שנה, ואין לו עבור מה ללכת עוד הפעם, רק חלושי הזכרון ששוכחים העבר, הם הולכים בכל שבת. והיינו כי הדאיקים הקודמים היו מתעלים מיום ליום, ועבודת כל שבת ומועד היתה עבודה מחודשת שלא זכו עדיין לראותה, ולא היה שיהיה שבת אחת לחברתה, והרגישו התעוררות חדש בכל פעם.

והנה אנו מצוים לספר יציאת מצרים בכל שנה ושנה, והחכם והנבון יאמר הוא זוכר את הכל משנה הקודמת, ומה לו להוסיף ולעסוק בספור יציאת מצרים, אחר שידע כבר את הכל. אבל האמת הוא כי אין דומה שנה זו לשנה שעברה, כי כל המרצה לספר ביציאת מצרים נעשה אותו אדם משוכח יותר, ואחר שבמשך השנה הזכיר יציאת מצרים מאות פעמים, פעמיים בכל יום, הוא עומד צמעה גבוה יותר, והאור היורד עליו צלילה זו מאיר עליו ציטר שאת ממה שהאיר בשנה שעברה, ועל כן גם כאשר

צלימוד שלא לשמה הוא רק שמתוך שלא לשמה יצא לשמה (פסחים נ:). ולכן כל מצוה שסגולתו להביא את האדם להכיר ביותר גודל הדר צוראו וקונו, אין בקיומו משום ציטול תורה אלא זהו קיום התורה, לחזק אמונתו בה' כדי שתהא תורתו לשמה. ומצות סיפור יציאת מצרים צליל פסח סגולתו לחזק אמונת האדם בצלקי עולם, בהצוננו כי יש מנהיג לעולם, מנהיגו ומחדשו ומשגיח עליו, ולכן גם תלמידי חכמים יש להם לצטל מתורתם עבור סיפור יציאת מצרים, כי כל המרצה לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח, נעשה הוא צעמנו משוכח, אמונתו טהורה יותר, אהבתו לה' מתגברת, ולוהט באש שלהבת דציקות קונו, וצוה יתעלה שוב תורתו שתהא תורה לשמה. ועל זה הביא מעשה רב, מהתנאים הקדושים, אס כי ידעו את התורה, וחשו על ציטול התורה, מכל מקום היו מספרים ביציאת מצרים כל אותה הלילה. [תשס"ח - תשס"ט - תשע"ב]

ואפילו בולנו חכמים בולנו נבונים וכו', מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכו'. מעשה ברבי אליעזר וכו', עד שבאו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. ונראה כי מצות תלמוד תורה עולה כנגד כולן (פאה א-ב). והיא המצוה החשובה ביותר מכל המצוות. ומכל מקום כשמזדמן לפניו מצוה עוזרת, מחוייב לצטל מלימודו ולעסוק בה, דאס לא כן מי שתורתו אומנתו יתצטל מקיום כל מצוות ה' (עין בשלחן ערוך הרב ה' תלמוד תורה ד-ג). וכיון שצליל פסח יש מצוה מיוחדת של סיפור מצרים כל הלילה עד שתחטפנו שינה, על כן אפילו כולנו

ובל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה מנרים, כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. כי גאולת מצרים היתה, הן גאולת הגוף משיעבוד חומר ולבנים, והן גאולת הנפש, בהוציאת את העם ממצרים תעבדון את האלקים (שמות ג-יב), ממ"ט שערי טומאה עד רום המעלות. ומי שאינו בעל השגה הוא מודה רק על גאולת הגוף שזה מצין כל אחד, אבל להודות על גאולת הנפש, קצרה דעמו מלהשיג החשיבות הגדולה שזכינו להיות עם הנבחר לה', אלא המצות לעול ניתנו על זארו. ומלפנים עבדי פרעה ועמה הוא גם כן עבד לה'. אבל 'המרבה' לספר ביציאת מצרים, שמודה ומשבח לא רק על גאולת הגוף אלא גם על גאולת הנפש, הרי זה משובח, זה מורה על האדם שהוא משובח, שהוא בעל השגה להכיר גדול חסד ה' עמו, שגאל גם את נפשותינו. [תשע"ד]

גם יש לומר, כי על ידי ריבוי הדיבור שחוזרים האמונה צפה, זוכים לעומת זה שיתחזק אמונת הלב. וכמו שפירש הרה"ק רבי מרדכי מלעבוויש זצ"ל האמנתי כי אדבר (תהלים קטז-י), על ידי ריבוי הדיבור הגעתי לאמונה. ואמר הנביא (ירמיה ז-כח) אצדה האמונה ונכרתה מפיהם, רצה לומר מדוע אצדה האמונה מלבם, מפני שנכרתה מפיהם, היינו שאינם חוזרים האמונה צפה עכ"ל. ואם כן צריכי הדיבור בסיפור יציאת מצרים, שהיא שורש האמונה, נעשה האדם המספר בעצמו משובח. ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. [תשע"ד]

גם יש לומר, דמזכור בספרים הק' שענין יציאת מצרים נכפלה בתורה חמשים

כלנו חכמים ונבונים מנזה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. [תשע"ג]

ובל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. ולכאורה הא פסקינן בשלתן ערוך (א"ח סימן תפ"ג) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסיים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה ע"ש. ואם כן הרי חיוצא יש בזה עד שתחטפנו שינה. ואולי כל המרבה קאי גם לאחר זמן זה, כאשר הקיץ משינתו בעוד לילה. אך נראה דהנה מנה הוא מיכלא דמהימנותא (וזה"ק ח"ב מא.), וטמונה צה כח המחדיר את האמונה בעומק הלב של האוכלו. ועל דרך משל, כמו שיש מאכלים שטמון צו כח של ויטאמיניען א' צ' וכו', כן הוא בהרוחניות של המנה. וכאשר אוכל את המנה, וזה נעשה דמו וצשרו, הרי הוא נעשה חפלא דמנוה, חתיכה של אמונה.

אך המנה צריכה להיות לחם עוני (דברים טז-ג), לחם שעונין עליו דברים הרבה (פסחים קטו:), והיינו שבמה שמספר על המנה נסי ה' ונפלאותיו, הרי דברי אמונה אלו נקלטו על המנה, ולכן צריכין להיות המנות מגולה במשך הסיפור, ואז כאשר אוכלו הוא נעשה מיכלא דמהימנותא, ועושה רושם על האדם צמה שנעשה ממנו דמו וצשרו. וכפי מה שמרבה לספר ביציאת מצרים על המנות הללו, הרי ניתוסף בזה אמונה ברורה ובהירה יותר, וכאשר האדם אוכלו, הרי זה משובח, הוא נעשה ממנו משובח יותר, שאמונתו מאירה ביתר שאת ויתר עז. [תשס"ט]

וזוהו שאמרו שהכל מודים שהתחילה להם הגאולה מצערב, היינו הגאולה הרוחני, אבל יציאתם בפועל ממזרים לא היה אלא ציוס. וזהו שאמרו (ברכות יג:): למען תזכור את יום זאתך מארץ מזרים כל ימי חיך (דברים טו-ג), ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות, היינו שתזכור הגאולה ממזרים, הן מה שהיה ציוס גאולה משיעבוד הגוף, והן מה שהיה צלילה, גאולה משיעבוד הנפש.

והנה צומן שאנו שרויים בגלות, אשר צעוה"ר ארוכה יותר ממזרים זה כאלפיים שנה, אין השמחה בגאולה הגשמי שהיה לנו צימי קדם, אלא עיקר השמחה הוא בגאולה הרוחני, אשר מאז ילאנו מעומקי הקליפות וקבלנו התורה, ואנו העם המוצחר מכל העמים, וכמו שהאריך בזה בבני יששבר (ניסן ד-ה), (והארננו בזה בדרשת שנת הגדול העל"ט, עיין לעיל דף לה). - ורבי אליעזר ורבי יהושע וכו' שהיו מסובין צבני צרק, היה כבר אחר חורבן הבית, שלא עלו עוד להקריב את הפסח, ואז עיקר החג הוא בגאולה הרוחני שיצאו ישראל ממנה צליל פסח. וזהו שאמרו, והיו מספרין ציציאת מזרים כל אותו הלילה, היינו חלק יציאת מזרים הרוחני שיצאו ממנה במזרים צלילה, וממה שהיה הגאולה אז צלילה ממזרים, בזה האריכו לספר גודל חשיבות הגאולה, שנפשינו יצאה מעומקי הקליפות ונתעלינו בקבלת התורה ומצותיה. [תשס"ט]

רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. כי קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות שמים, הוי"ה אלקיניו הוי"ה אחד, שבין כאשר ה' מתנהג צמדת חסד צחינת

פעמים (מיקו"ז עט:), והוא להורות שהוציאנו ה' צעת שהיינו קרוב לשער החמשים בצטומאה. והמרצה לספר ציציאת מזרים, שהוא מספר כמה פעמים נכפלה יציאת מזרים בתורה, להורות על שהוציאנו גם מטומאתם, הרי זה משווצת. [תשע"ד]

מעשה ברבי אליעזר וכו', והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה וכו'. ונראה דאיתא בגמרא (ברכות ט.) אמר רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממזרים, לא נגאלו אלא צערב ונתנו להם רשות לצאת, שנאמר הוציך ה' אלקיך ממזרים לילה (דברים טו-ה), וכשיצאו לא יצאו אלא ציוס שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ציד רמה (במדבר ג-ג) וכו'. תניא נמי הכי, הוציך ה' ממזרים לילה, והלא לא יצאו אלא ציוס וכו', אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מצערב ע"כ.

ויש לומר עוד, כי שיעבוד בני ישראל במזרים היה צכפליים, שיעבוד הגוף בחומר ובלבנים, ושיעבוד הנפש בצטומאת מזרים עד שער הנו"ן. וכמו כן הגאולה היה צכפליים, שהוציאם מעצדות לחירות משיעבוד הגוף, ומאפלה לאור גדול משיעבוד הנפש, שהעלם מעומקי הקליפות עד רוס המדריוגות (עיין גועם אלימלך פ' יתרו). והגאולה משיעבוד הגוף ציציאתם ממזרים, זאת היתה ציוס, צעס היום הזה יצאו כל צבאות ה' ממזרים, אבל הגאולה הרוחני היה כבר צערב, צעה ששחנו העבודה זרה של המזרים, ושחנו את הפסח לה', ואכלו מצות ומרורים, ועבר ה' לנגוף במזרים, צמורא גדול זו גילוי שכינה, אז התחילה גאולתם הרוחניות.

הזה, בל ימי חייד להביא לימות המשיח. הנה לחכמים אין מזכירין יציאת מצרים זלילות, וזודאי טעמם עמם שאין שייך זכירה זו אלא ציוס. אמנם לעתיד שנאמר בו, והיה אור הלצנה כאור החמה (ישעיה ל-טו), ואם כן הלילה כיוס יאיר כמו עתה, הרי הלילה גם כן יהיה כיוס, ואז יזכירו יציאת מצרים גם זלילות. ואם כן מה שדורש בן זומא 'כל' ימי חייד הלילות, על זה אומרים חכמים, 'כל' ימי חייד להביא לימות המשיח, הריצוי של הלילות מתיצב 'כל', זה יהיה רק לימות המשיח שגם הלילה כיוס יאיר, אצל כעת אין מזכירין אלא ציוס. [תשס"ז]

והבבאים אומרים ימי חייד העולם הזה, בל ימי חייד להביא לימות המשיח. ויש להבין כי בשלמא בעולם הזה, עולם של הסתר, יש מצוה לזכור יציאת מצרים תמיד כדי להשריש בנו אמונת ה' שיש מנהיג לצירה. אצל לימות המשיח שימלא הארץ דעה כמים לים מכסים, ויזכו ליהנות מזוי השכינה, ויאמרו הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, איזה נורך יש בזכירת יציאת מצרים. ויש לומר כי אז יגעשו ישראל להימים שהיו בגלות, וצחוק החשיכה היו יושבים ומספרים ציציאת מצרים, אם כי לא ראינו רק הסתר צחוק הסתר, היו מתגלגלים עם האמונה הטוהרה, אשר עצודה כזה לא יהיה להם אז, וכדי לזכור התענוג של השעות הללו יאמרו גם לימות המשיח. [תשע"א]

והבבאים אומרים ימי חייד העולם הזה, בל ימי חייד להביא לימות המשיח (נרכות י:). ויש לומר כזה טעם ללא

הוי"ה, וצין שמתנהג במדת הדין בצחינת אלקי"ם, הוי"ה אחד, הכל הוא חסד, כי מאתו לא תלא הרעות, והוא הצורא ומנהיג לכל הצוראים. והתנאים הללו בעת סיפורם יציאת מצרים האירו את האמונה בלב תלמידיהם בצור נפלא לצור לידי הכרה זו. ועל כן אמרו על עצמם, שהגיעו כבר למדריגה זו שקורין בקריאת שמע, הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד. [תש"ע]

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא וכו', בל ימי חייד הלילות. יש לומר דאמרו חז"ל (נרכות ט). הכל מודים כשיצאו לא ילאו אלא ציוס שנאמר (במדבר לג-ג) ממחרת הפסח ילאו בני ישראל ציד רמה ע"ש. ואם כן 'יציאת' מצרים היתה ציוס, ואין להזכיר זלילות. אצל הלל הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר (דברים טו-טז) הוציאת ה' אלקיך ממצרים לילה ע"ש. ויש לומר כי גאולת הנפש היתה זלילה באכילת קרבן פסח ומנה ומרור, מאז נגאל נפשם ממ"ט שערי טומאה והוציאתם והעלם למדריגה רמה, וגאולת הגוף ללא ממצרים צפועל לא היתה אלא ציוס. וזהו שדרש בן זומא, למען תזכור את יום זאתך מארץ מצרים 'כל' ימי חייד, כי יש חיי הגוף ויש חיי הנפש, ויש לזכור יום זאתך מכל ימי חייד, הן על מה שנגאל הגוף ציוס, והן על מה שנגאל הנפש זלילה. [תשע"א]

עד שדרשה בן זומא למען תזכור את יום זאתך מארץ מצרים כל ימי חייד (דברים מז-ג), ימי חייד הימים, כל ימי חייד הלילות. והבבאים אומרים ימי חייד העולם

ד'כלי' חלב מרבה חצי שיעור ע"ש. ולכן נאמר 'כלי ימי חייד להביא לימות המשיח, כי אז תהיה סיפור יציאת מצרים טפל, ותהיה הסיפור רק כל שהוא נגד סיפור שיעבוד מלכות.

אך לפי זה תקשה להיפוך, הא יש בכלל מאתים מנה, ובסיפור הנסים הגדולים של שיעבוד מלכות, ממילא תהיה נכללת ניסי יציאת מצרים. ונראה דגאולת מצרים היתה גאולה כפולה, הן משיעבוד הגוף, והן משיעבוד הנפש. והגלות של שיעבוד הגוף ניתוספה עלינו מאז פי כמה, זה אלפיים שנה בגלות שונות, ורק לימות המשיח תהיה הגאולה השלימה באותות ומופתים יותר מיציאת מצרים. אבל לענין שיעבוד הנפש היתה אז גאולה שלימה, שיצאו ממ"ט שערי טומאה, ומאז אנו דבוקים באמונת ה' ובתורתו הקדושה. וכמו שהאר"י צוה בבני יששכר (ניסן ד-ה) דלכן נקרא גאולת מצרים גאולת עולם, כי לא יהיה עוד גלות כזה להשתקע ח"ו בטומאת הקליפות כל כך ע"ש. ואם כן הגם שלגבי גאולת הגוף תהיה לעתיד שיעבוד גלות עיקר ויציאת מצרים טפל לו, מכל מקום לגבי גאולת הנפש, גאולת מצרים עדיפה מגאולה העתידה, שיצאו אז מטומאת הקליפות באופן נעלה יותר ממה שתהיה לעתיד, ועל כן יש להזכיר יציאת מצרים גם לימות המשיח.

[תש"ע - תשע"ג - תשע"ה]

להביא לימות המשיח. פירשו המפרשים שמישיכו על ידי סיפורי יציאת מצרים, להביא את ימות המשיח. וענינו הוא, כי הנחת רוח העולה למעלה מליל זה היא צמעלה נפלאה, עד שמלאכי מעלה מתכנסין ואודן לקודשא בריך

תיקנו זרכה על מצות סיפור יציאת מצרים, וכבר ביארו בזה הראשונים. דהנה בגמרא (שם יב:) איתא, אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח וכו', אמרו לו, לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שיעבוד גלות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו ע"כ. ואם כן לימות המשיח לא יוכלו לצרף על סיפור יציאת מצרים, שהוא רק הטפל, כי בכל זרכה מצרכין על העיקר ופותר את הטפלה (זרכות מד.), ולכן מעיקרה לא תיקנו זרכה על מצוה זו, שיצטרכו לעמיד לשנות את נוסחתה. - ואולי זהו הרמז בסמיכות 'כרפס יתן מגיד', כי הכרפס רומז על השיעבוד של מצרים, ס' פרך, ועל זה בא מגיד, לספר בגאולתן של ישראל ממצרים, אבל מגיד זה הוא רק מחצית הסיפור, כי לעתיד שיעבוד גלות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. [תשס"ח]

בל ימי חייד להביא לימות המשיח. אם כי התורה הזאת לא תהא מוחלפת גם צימות המשיח, ואם כן למה צריכין קרא לרבות לימות המשיח. אך זהיות כי בן זומא הקשה וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר (ירמיה טז-יד) הנה ימים באים נאם ה', ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם. אמרו לו, לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שיעבוד מלכות עיקר ויציאת מצרים טפל לו (זרכות יב:), על כן צריכין קרא לרבות שגם צימות המשיח מזכיר יציאת מצרים. וידועים דרשת חז"ל (יומא עד.)

ברוך הוא, כי ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, וזה לא היינו מסוגלים לקבל עלינו הזיכרון מהשיעבוד שבמצרים. [תשע"ה]

בנגד ארבעה בנים דברה תורה וכו'. יש לומר דכח התורה בכל מצותיה היא, שנתן גם האפשרות שיוכל האדם לקיימו צפועל, ולעשות פעולתו בהם לטובה. וכיון שהתורה צוותה פרשה מיוחדת לדבר אל הרשע ואל התם, ניתנה צוה כח לכל אב שיוכל לדבר אל כל סוג מהבנים, ולכן ברוך המקום ברוך הוא, שכנגד ארבעה בנים דברה תורה, שהתורה נתן כח לדבר לכל סוג בן שיש לו. - ושאינו יודע לשאול 'את' פתח לו, ככח התורה שנקמת באותיותיה א-ת, צוה יכולין לפתוח גם לבן שאינו יודע לשאול. [תשס"ז]

חבם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים וגו', רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם וגו'. כי הרשע העדות והחוקים הם עליו לעול ולמשא, וכעבודה יחשב לו, שנותנין ריחיים על זארו. ועל כן הוא שואל מה 'העבודה' הזאת לכם. וצוה הוציא עצמו מן הכלל, כי אלל המאמין האמיתי אין התורה ומצותיה לעול ולעבודה, אלא לתענוג ולשעשוע. [תש"ע]

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (פסחים ק"ט). יש לומר דפסח נאכל על השוצע, ואם כן אחר אכילת הפסח כבר הוא שצע די והותר, אמנם חז"ל (מגילה ז.) אמרו, רוחא

הוא. ומעתה יש לצייר בקל וחומר איך יהיה נראה סיפורי הנסים דלעתיד, שהנסים הללו הם רק טפלים להנסים של שיעבוד מלכות. ולא עוד אלא שרוח הטומאה יעביר מן הארץ, ורצבי רצבות ישראל יחזרו בתשובה, והממים יעמדו בתחיה, עד כמה יעלה הנחת רוח לפניו אז. ואם כן בסיפור יציאת מצרים מעוררים אנו למעלה להציא את ימות המשיח, שיתעורר התענוג למעלה בגאולתם. [תשע"ב - תשע"ג]

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. מה שמזכירין ענין מתן תורה בסיפור יציאת מצרים בתחלתו. יש לומר כי יתכן שיעלה על הדעת להרהר, למה אנו מודים על הגאולה, לא היה לה' להציא אותנו בגלות ולא ינטרך לגאלנו. וכי המכה את חזירו ואחר כך מרפא אותו, יודה להמכה על רפואתו שריפא אותו.

אבל האמת הוא, כי טובה רבה היתה עמם הגלות לישראל, וכמו שקראו הכתוב (דברים ד-ט) ויציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה, כי על ידי העינוי והסבל נודככו גופם של ישראל, שיוכלו לקבל על עצמם עול תורה. ובליל פסח אנו מודים לה', הן על הטובה שהיתה לנו צמה שהיינו בתוך הגלות, והן על הפדות ועל הגאולה אחר כך ממנה. ולכן בתחלת סיפור יציאת מצרים, אנו מזכירין ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, שזה היה הסיבה שעזרו באלו לתוך הכור הברזל בגלות מצרים. ועל כן אנו מזכירין כאן את ה' בתואר 'מקום', שיש צוה רמו ברוך 'המקום', שאנו מצרכים גם על המקום שהיינו בגלות מצרים, שגם על זה

וּנְרָאָה כִּי נִגַּד אֲרֻצְעָה צְנִים דְּצִרְהָ דְּתוֹרָה, אֶחָד חֲכָם וְאֶחָד רָשָׁע וְאֶחָד תָּם וְאֶחָד שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשִׂאוֹל, שְׂצִלִּיל פֶּסַח יוֹרֵד הָאֲרָרָה לְמַטָּה לְכָל אֶבֶז לְמַנְוֹא פִּתְחָ לְדַבֵּר עִם הַבֶּן, וְלֹהֲלֵיב אֶת לְבָבוֹ בְּאֲמֹנֹת אֲוֹמֵן. וְזוֹה שְׂדִצְרָה תוֹרָה כְּנִגַּד כָּל הָאֲרֻצְעָה צְנִים, נִיתָן כַּח מְלַמְעֵלָה שְׂיוֹכֵל הָאֶבֶז לְדַבֵּר לְכוֹלָם, וְיִהְיוּ דְצָרִים הַיּוֹלְאִים מִן הַלֵּב וְכִנְסִים אֶל הַלֵּב. וְהִנֵּה הַכָּל צִדִּי שְׂמִים חוּץ מִירְאֵת שְׂמִים שְׂנֵאֲמֵר (דְּצָרִים י-יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֶלְקֵיךָ שׂוֹאֵל מֵעֵמֶךָ כִּי אִם לִירְאָה (צְרֻכּוֹת ל'ג). וְאָמְרוּ (נִדָּה טו:): מִלְּאֶךָ הַמְּמוֹנָה עַל הַהַרְיוֹן נוֹטֵל טַפָּה וּמַעֲמִידָה לְפָנֵי הַקְּבָ"ה, וְאוֹמֵר לְפָנָיו רַב־שָׁ"ע טַפָּה זוֹ מִהַ תְּהֵא עֲלֵיהָ, גְּבוּר אוֹ חֵלֶשׁ, חֲכָם אוֹ טַפֵּשׁ, עֲשִׂיר אוֹ עֲנִי, וְאִילוּ רָשָׁע אוֹ זָדִיק לֹא קָאֲמֵר ע"ש. וְאִם כֵּן יִדְעוּ יִשְׂרָאֵל שְׂצָגוּי גְּדוֹל כְּכּוֹכְבֵי הַשְּׂמַיִם יִהְיוּ גַם רָשָׁעִים, צְרָאֵת זָדִיקִים וְצְרָאֵת רָשָׁעִים (סוֹטָה כ"ג), וְאִין זֶה תַּחַת יַד הָאֲצוּת לְמַנְוֵעַ. וְחֻזְקִיהוּ הַמֶּלֶךְ אֲמֵר שְׂרָאָה שִׂיְהִיו לוֹ צְנִין דְּלֹא מַעֲלִי, וְהוּא מְכַבְּשֵׁי דְרַחֲמֵנָא (צְרֻכּוֹת י'). אֲמַנְס כְּאֶשֶׁר שְׂמַעוּ שְׂהַתּוֹרָה נִתְּנָה פְּרָשָׁה מִיּוֹחַדַת לְבָן הַרְשָׁע, שְׂגַם אֲלִיוּ יְכוּלִים לְדַבֵּר צְלִילָה זֶה, וְגַם הוּא כְּאֶשֶׁר יִשְׁמַע דְּצָרִים כְּדְרַצְוֹנֹת, שְׂאִילוּ הִיָּה שֵׁם לֹא הִיָּה נְגַאֵל, יַעֲשׂוּ הַדִּיצוּרִים עֲלִיו רּוֹשֵׁם, וְיִקּוֹד הָעַם וְיִשְׁתַּחֲוּוּ, עַל צְשׁוֹרַת הַצְּנִים, שְׂיוֹתָן לְהַם כַּח מִן הַשְּׂמַיִם לְהַשְׁפִּיעַ גַּם עַל הַצְּנִים הַפְּחוּתִים. [תְּשַׁע"ח]

בְּעִבּוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם, לִי וּלְ"א לְ"ו, אֲלוֹ הִיָּה שֵׁם לֹא הִיָּה נְגַאֵל. לִ"א לְ"ו אֲחֻתִּית אֲלוֹ"ל, לְרַמּוֹ עַל הַרְשָׁע, אִם כִּי צְמַנְבֵּי שְׂהוּא עוֹמֵד לֹא הִיָּה עוֹשָׂה ה' נֵם

לְצֻקוֹמֵי שְׂכִיחָא [רִיוּחַ מַזְוֵי לְדַבֵּר הַמְּתוּק צְמוֹךְ הַמַּעֲמִים] ע"ש. וְאִם כֵּן לְמַאֲכַל שְׂהוּא צְסִים יִשׁ לוֹ עוֹד מִקּוֹם לְאֲכָלוֹ גַם אַחַר הַפֶּסַח. אֶךְ אֲכִילַת מַנְוֵה שֶׁל קֶרֶבֶן פֶּסַח, נְרִיכָה לְהִיּוֹת עֶרֶב כָּל כֶּךְ לְהֵאֲדָם, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה צְמַצְיָאוֹת לְפָנָיו מַאֲכַל עֶרֶב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, עַד שְׂאֲחַר הַפֶּסַח עַל הַשּׁוֹבֵעַ, לֹא יוֹכֵל לֹמַר עוֹד אֲפּוֹקֵי 'מֵן, לְהַצִּיא לְפָנָיו מַאֲכַל שִׂיְהֵא עֶרֶב עוֹד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ.

וְיִישׁ לְהוֹסִיף עוֹד, כִּי מַאֲכַל שְׂהוּא דּוֹגְמַת הַמֵּן שִׂיְכוּלִים לְטַעוֹם צוֹ כָּל הַטַּעֲמִים (יוֹמָא ע"ה), רּוּחָא לְצֻקוֹמֵי שְׂכִיחָא לְאֲכָלוֹ גַם אַחַר אֲכִילַת הַפֶּסַח. אֶךְ הֵלֵךְ אֲמֵרוּ חו"ל (קִידוּשִׁין ל"ח). עוֹגוֹת שְׂהוֹצִיאוּ מִמִּנְרִים טַעֲמוֹ זֶה־הֵם טַעַם מִן ע"ש. וּמִסְתַּבֵּר שְׂטַעַם זֶה הִיָּה לְהַם גַּם בְּקֶרֶבֶן פֶּסַח שְׂהִיָּה רִיוּחַ נּוֹדֵף (שְׂמוּ"ר י"ו), וְאִם כֵּן לֹא הִיָּה עוֹד מַאֲכַל צְסִים יוֹתֵר מִהַפֶּסַח, שְׂגַם טַעַם מִן לֹא עֲדִיפָא מִיְיָה, וְלִכֵּן אַחַר אֲכִילַת הַפֶּסַח לֹא אֲמֵרוּ אֲפִיקּוֹ 'מֵן, כִּי אֲכִילַת הַפֶּסַח עֲלַמּוֹ הִיָּה צְסִים לְהַם כְּמוֹ הַמֵּן. [תְּשַׁע"א - תְּשַׁע"ב]

רְשָׁע מַה הוּא אֹמֵר, מַה הַעֲבוּדָה הוֹאֵת לְבָם וּבו'. וּמְקוּרוֹ צְמָה שְׂכַתּוֹב צְתוֹרָה (שְׂמוֹת י"ב-כ) וְהִיָּה כִּי יֵאֲמְרוּ אֲלֵיכֶם צְנִיכֶם מַה הַעֲבוּדָה הוֹאֵת לְכֶם, וְאֲמַרְתֶּם זֶכַח פֶּסַח הוּא לְה' וְגו'. וּמִסִּיִּים עֲלֵה קֶרֶא, וְיִקּוֹד הָעַם וְיִשְׁתַּחֲוּוּ. וְצְרַשׁ"י עַל צְשׁוֹרַת הַגְּאֻלָּה וְצִיָּאֵת הָאֶרֶץ וְצְשׁוֹרַת הַצְּנִים שִׂיְהִיו לְהַם ע"כ. וְהַקְּשׁוּ הַמִּפְרָשִׁים, וְכִי חֲשַׁשׁוּ יִשְׂרָאֵל שְׂאוֹמָה שְׂלִימָה לֹא יִהְיֶה לְהַם צְנִים, עַד שְׂהַשְׁתַּחֲוּוּ עַל הַצְּשׁוֹרָה הַטּוֹבָה שִׂיְהִיָּה לְהַם צְנִים. וְעוֹד הִרִי פְּרָשָׁה זֶה נֵאֲמַרָה עַל צֶן הַרְשָׁע שְׂשׂוֹאֵל מַה הַעֲבוּדָה הוֹאֵת, וּמַה הַצְּשׁוֹרָה הַטּוֹבָה בְּפִקּוּדַת צְנִים כְּאֲלוֹ.

אמר 'את' פתח לו, בלשון נקיצה, להורות על אם הילד, להטיל עריסתו בין חכמי ישראל המספרים יציאת מצרים, שיקלטו אזויו הדברים הנשמעים לו, ויועיל לאחר זמן. [תשס"ט]

אלא לי ולא לו, אבל באלו"ל יש יד פשוטה גם להרשע לשוץ אל ה'. [תשס"ט]

ושאינו יודע לשאול את פתח לו, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור. יש לומר על דרך שמנינו ברצי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו (אבות ב-ח), ואיתא בירושלמי (יבמות א-ו) שאמו היתה מוליכה את עריסתו לבית המדרש בשביל שיתדבקו אזו בדברי תורה ע"ש. ובברשנורא שם, שאמו גרמה לו שיהא חכם, שמיום שנולד לא הוציאה עריסתו מבית המדרש, כדי שלא יכנסו באזויו אלא דברי תורה ע"כ. הרי לנו כי חזון הסופג בתוכו דברי תורה, אף שעדיין לא ידע מה קאמר, מכל מקום הדיבורים הללו עושים צו רושם לאחר זמן.

והגדת לבנך ביום ההוא לאמור. המפרשים כבר האריכו לצאר צמה חלוק מצות סיפור יציאת מצרים כליל פסח, ממצות זכירת מצרים כל השנה. ומשמיה דהגדה"ח מברייסק זצ"ל נאמר דיש שלשה חילוקים, חדא, דמצות זכירה היא לעצמו, וכליל פסח יש מצוה בסיפור לאחר דדרך שאלה ותשובה. שנית, שצריך להתחיל בגנות ולקיים בשבת. שלישית, מצוה לספר טעמי המצות של פסח, וכל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח מצה ומרור ע"כ.

ובחתם סופר (פרשת וילך קמח). כתוב, דצמנות הקהל צוה ה' להביא הטף, גם קטני קטניהם שלא הגיעו לחינוך, ועליהם אמר הכתוב (לא-יג) וצניהם אשר לא ידעו, שלא הגיעו עדיין לחינוך ולא יודעים ומצנינים מה שאומרים, מכל מקום יצאו גם הם וישמעו ויכנסו באזניהם המולה של תורה, ולמדו ליראה את ה' אלקיך כל הימים אשר אתם חיים, שילמדו בעמיד אחר זמן לכשיגדלו ודפח"ח.

וגר"א עוד כי יש חיוב לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו' (פסחים קמז:). וצמצ"ס הגירסא חייב 'להראות' את עצמו (ה' חמץ ומצה ז-ו). ומשמע שם דגם חיוב הסיבה הוא מטעם זה. ולכן יש לסדר שלחנו בכלים נאים כדרך בני חורין (שו"ע סימן תעב-ג). והביאור בזה נראה, כי הנה אנו קורין זכירת יציאת מצרים כליל זה, בשם 'סיפור', או בשם 'הגדה', שכן נאמר בקרא (שמות יט-ג) למען תספר באזויו בנך וגו', וכן (שמות יג-ח) והגדת לבנך. והענין הוא כי יש סיפור דדיבור ויש סיפור צמעשה, וכמו שנאמר (תהלים יט-ג) השמים 'מספרים' כבוד א-ל ומעשה ידי 'מגיד' הרקיע וגו', אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. וכל פעולה שהאדם עושה המראה על החירות, הוא מספר בזה יציאת מצרים. וכל כלי נאה המונחת על

ולבן נאמר בשאינו יודע לשאול הקרא 'והגדת' לבנך ציוס ההוא לאמור, כי הגדה לשון המשכה, שאם כי לפי שעה אין הדברים עושים עליו רושם, מכל מקום יהיו המשכה להדיבורים האלה ששומע ציוס ההוא, שיעשו עליו רושם לאחר זמן, 'לאמור', שהוא יוכל עוד למסור הדברים הללו גם להלכה לדורותיו אחריו. ולכן

לו אמונת אלקי עולם שקבלנו מאבותינו. כי חינוך אינו רק מה שמדבר אליו ומדריכו, אלא חלק מחינוכו הוא, הנהגת עצמו, שזה גם כן מדבר ומספר, והחינוך צמה שמראה לו דמות חי, עושה לפעמים רושם יותר מעצם הדיבור. ודוגמת השפעת לילה זה על חינוך הצנים, שמה שמראה בעצמו כאלו יאל ממנרים, עושה רושם עוד יותר מהדיבורים. וכמאמר העולם שתמונה אחת מדבר יותר מאלף תיבות. [תשע"ג]

יבול מראש חדש, תלמוד לומר (שמות יג-ה) והגדת לבנך ביום ההוא. אי ביום ההוא יבול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ויש להצין ההוה אמיינא יכול מצעוד יום, הלא מצעוד יום אינו חג הפסח אלא יום י"ד, וחיוצ סיפור יציאת מצרים הוא ציום ט"ו. ונראה דהנה אנו אומרים, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק צדקם של אבותינו להחמיץ וגו' שנאמר (שמות יג-לט) ויאפו את הצדק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגו'. ובר"ן (סוף מסכת פסחים) נתקשה בהקרא דמשמע דאי לאו דגורשו היו עושין חמץ, והרי היה יום ראשון של פסח. ומירץ שהיו אופין לצורך מחר, דפסח מצרים אין חימוצו נוהג אלא יום אחד (פסחים כה:), ועל כל יראה לא הוזהרו ע"כ. ובצל"ח (שם קטו:) כתוב לפרש, דהא דאמר רבי יוסי הגלילי פסח מצרים אין חימוצו נוהג אלא יום אחד, אין הכוונה על יום ראשון של פסח, אלא על ערב פסח משעת זביחה, והלילה שלאחריו

השלחן, ועצם יציאת עריכת הסדר, מספר בזה ענין יציאת מצרים. ומלות זכירת מצרים בכל יום הוא צדיבור פה דייקא, וליל פסח יש מצוה גם בסיפור והגדה שאינו צפה, על דרך השמים 'מספרים' וגו' ומעשה ידיו 'מגיד' הרקיע, שזהו צפעולתם ולא צדיבורי פיהם.

ואיתא בדגול מרבבה (או"ח סימן מעו) דאדם שאירע לו אונס, ואין הזמן מספיק לפני חלות, יקדש וישתה כוס ראשון, ויאכל כזית מצה וכזית מרור קודם חלות, ואת ההגדה יאמר אחר חלות ע"כ. וראיתי לבאר דבריו, דלכאורה לרבי אלעזר בן עזריה שזמן אכילת מצה עד חלות, אף ההגדה זמנה עד חלות. וכיון שמרור בזמן הזה אינו אלא מדרבנן והגדה מדאורייתא, מוטב שידחה את אכילת המרור לאחר חלות, ובמקומו ימחר לספר קצת ביציאת מצרים. אך לפי מה שנתבאר, דסיפור יציאת מצרים יכולה שתתקיים לא רק בצאמירה, אם כן גם על ידי אכילת המצה והמרור מתקיימת מצות סיפור יציאת מצרים. ומה שממשך לומר ההגדה אחר חלות, הוא מדין המרצה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ע"כ.

ובל זה נכלל במאמרם וכל 'המרצה' לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, שלא רק צדיבור הוא מספר, אלא גם בעצם התנהגותו הוא מספר, והוא מרצה לספר, שמספר גם במעשיו צפועל צלי דיבור, הרי זה משובח. וכל הלילה שמיסב צעריכת הסדר, גם כאשר אינו מספר צדיבור, אלא מראה בעצמו כאילו יאל ממנרים, הרי זה גם כן כמי שמדבר ומספר.

וייש בזה הוראה להאז המחנך את בנו צלילה זה, ומספר לו יציאת מצרים, כדי למקור

יבול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא וכו', לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ונראה כי לילה הזה הוא ליל חינוך מיוחד להצנים, וכנגד ארבעה צנים דברה תורה, אחד חכם וכו', ולכל אחד מהם מדבר כפי מהותו, וחנוך לנער על פי 'דרכו' (משלי כג-ו), לכל צן וצן כפי מהותו, או גם כי יזקין לא יסור ממנה. אמנם חינוך פועל רק כאשר רואה גם את אציו שעושה כן, אבל חינוך צפה לצד לא יכה צו שורש. ואנו אומרים בהלל (תהלים קטו-ד) יוסף ה' עליכם, עליכם ועל צניכם, האדם מצקש מה' על הצלחת צניו, אבל זה צריך להתחיל תחלה אצלו, ומתחלה יוסף ה' עליכם, ואז יוכל להטפוח גם על צניו, עליכם ועל צניכם. ולכן אם יתחיל לספר לצניו על חסד ה' שעשה עמנו צהויאנו ממנרים, צראש חדש, בזמן שאינו רואה אצל אציו שום פעולה, אז לא יעשה זאת רואש, ורק בצעה שמנה ומרור מונחים 'לפניך', הוא רואה השמחה והחירות של אציו כאילו הוא יצא ממנרים, ומשבח ה' באכילת מנה ומרור, אז הוא הזמן של והגדת לצנך. [תשע"ד]

לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. נראה הטעם, כי ישנם צני אדם שחושבים שהעיקר הוא המחשבה והדיבור, ושזו אין צריך למעשה המנוה צפועל. אז להיפוך שכיון שעשה המעשה צפועל, אין צורך עוד המחשבה צזה. אבל צאמת לא כן הוא, אלא כמו שאמר הכתוב (דברים ל-ד) צפיך וצלצבך לעשותו. ולא תאמר כיון שמאריך צסיפור יציאת מנרים אין צורך עוד באכילת מנה להזכירו על

זה קורא היום, צצקרבן פסח הלילה שייך ליום שלפניו, צצקדשים הולך הלילה אחר היום (חולין פג.) ע"ש.

ויש להוסיף, לפי מה שכתב ההפלא"ה (במקנה קידושין לו.) צצצני נח הלילה הולך תמיד אחר היום, דרק לצני ישראל נמחדשה ההלכה שהיום הולך אחר הלילה ע"כ. ואם כן קודם מתן תורה הלילה הולך אחר היום שלפניו, ושפיר אמרו דאין חימונו נוהג אלא יום אחד, היינו יום ערב פסח, משעת צצחת הפסח עד סוף הלילה, ושפיר היו רשאים לאפות עוגות חמץ ציום יציאתם, אלא שגורשו ממנרים ולא יכלו להתמהמה (ועיין בדרשות חתם סופר לפסח קסט:).

ואם כן צמנרים היתה מנות פסח מנה ומרור ציום י"ד, וגם איסור חימוך לא היה אלא ציום י"ד, דאז היתה הלילה הולכת אחר היום. ואם כן שפיר יש מקום לומר דגם מנות סיפור יציאת מנרים יהיה מצעוד יום, דוגמא לחיוצ מנות היום אז שהיתה ציום י"ד, ולכן צא הכתוב צעבור זה, לא אמרתי אלא צצעה שיש מנה ומרור מונחים 'לפניך', ולא לפני צצותינו, אלא צעת שאנו מצווים עליה, אשר זהו יום ט"ו. [תש"ע]

יבול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא וכו', בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. צפשוטו הכוונה כי כדי לחנך הצן ויכנסו הדברים צלצו, מועיל הרצה אם ממחישין לו הדברים צפועל. ולכן כאשר מנה ומרור מונחים לפניו, שיכולין להמחיש להצן השיעבוד והחירות, אז המנוה מוטלת עליו להגיד לצנו. [תשע"ב]

על ידי התורה זוכין לחירות האמיתי, להיות לבו
 צרשותו, וכדאיתא במדרש (ב"ר לז-יא) לדיקים לבס
 צרשותם, ורשעים צרשות לבן ע"ש. ועצדות ה'
 זו היא החירות האמיתי, והואילנו ה' ממנרים
 לחירות 'עולם', להיות בני חורין מתאוות העולם.
 ואם האדם לא מרגיש הקירצות בעצדות ה', אז אי
 אפשר לו להודות כראוי על יציאת מצרים, שהרי
 לא נעשה בן חורין, אלא נתחלף מעבד פרעה
 לעבד ה', ועל כן אנו אומרים ועכשיו 'קרבתנו'
 המקום לעבודתו, שזהו קירוב של אהבה, ועצדות
 ה' אינו לעול אלא חירות האמיתי. [תשע"ג]

בחפזון יצאת ממנרים, והפסקה על שום שפסקת,
 והמרור עזר שמררו, כי הלא האריך צדברים
 אלו בסיפורו על יציאת מצרים. או להיפוך כיון
 שמקיים המצות הללו בפועל, שמזכיר את האדם
 כל עניני הגאולה, אין מן הצורך לספר עוד
 בהם, על כן באה מצות סיפור יציאת מצרים
 בשעה שמתנה ומרור מונחים לפניך, שצריכין
 שניהם יחד, הדיבור עם פעולת המעשה, וכאשר
 מצה ומרור מונחים לפניך לקיים המצוה בפועל,
 באה איתו עמו המצוה לספר ביציאת מצרים
 בדיבור. [תשע"ה]

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא,
 שהקדוש ברוך הוא חשב את הקין
 לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בבית
 בין הבתרים, שנאמר (בראשית טו-יג) ויאמר
 לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ
 לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות
 שנה. ונראה דהנה ישראל יצאו ממנרים ק"ך
 שנה קודם הזמן, אך זהו שהיו שקועים במ"ט
 שערי טומאה, ולא יכלו להתמהמה הוציאת קודם
 הזמן, ושאר הגליות ישלימו. אמנם ה' היודע
 עתידות, וידע מתחלה שלא יהיו שם ארבע מאות
 שנה, איך אמר לאברהם צבית צין הצתרים
 ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, דבר שלא
 נתקיימה. אבל בצמת דקדק ה' בלשוננו, ולא אמר
 כי גר יהיה זרעך 'צאריך מצרים', אלא 'צאריך לא
 להם', להורות שגזירת הגלות לא היה על מצרים
 לבדו אלא שאר גליות עם מצרים ישלימו ביחד
 הארבע מאות שנה.

ולבן אמר ה' לאברהם ככפל לשון 'ידוע תדע',
 על דרך שאמרו (ברכות ט:): אהיה אשר

לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור
 מונחים לפניך. והיינו שיש להודות ולשבח
 את ה' תמיד, הן צמת חירות שעל זה מורה
 המצה, והן צמת שיעבוד שעל זה מורה המרור,
 תמיד חייב לצרף את ה', דכל מה דעבד רחמנא
 לטב עבד. [תשע"א]

מתחיל בגנות ומסיים בשבח (פסחים קמז:),
 מתחלה עובדי עבודה זרה היו
 אבותינו ועבשיו קרבנו המקום לעבודתו. כי
 אנו אומרים הוציאתנו מעצדות לחרות וכו', וכמו
 כן אומרים (בתפלת ערבית) ויוצא את עמו ישראל
 מתוכם לחרות עולם. ולכאורה יצאנו מעצדות
 לעצדות, ותחת עבדי פרעה נעשינו עבדי ה'.
 אבל בצמת המאמין האמיתי עול תורה ומצות
 אינו כעצדות, ואדרבה אין לך בן חורין אלא מי
 שעוסק בתורה שנאמר (שמות לז-ל) חרות על
 הלוואת, אל תקרי חרות אלא חירות (אבות ו-ג).
 כי צלי תורה אין האדם צרשותו אלא צרשות לבו,
 עבד לתאוותיו שאי אפשר לו לפרוש ממנו, ורק

נתענה מהכאב שהיה לו מנער השכינה, וזוה השלימו הארבע מאות שנה במחצית הזמן, כי נתענו בכל יום ככפליים. וזה נרמז בדברי ה' בתחלת הגזירה, שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (שס), שידין את הגוי ההוא לא רק על הצער והעינוי של בני ישראל, אלא הגוי אשר יעבדו דן אנכי, שאדון אותם על מה שאנכי גם כן מנטער צרות שעבודם, שגם על מה שזיערו אותם ית"ש גם כן ידון אותם.

והגב' הגזירה היתה על ארבע מאות שנה, אבל לא השלימו כולה, אלא חסר ממנו מנין ק"ך שנה, והקדוש ברוך הוא חשב את הק"ך, מספר השנים הללו הוא על חשבוננו של הקצ"ה, אשר צער השכינה השלים את הזמן. והקצ"ה שומר הבטחתו שאמר לאברהם אבינו, ועדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אבל הוסיף וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, שידין אותם גם על צירוף צערו של עצמו כזיכול, וזוה חשב מספר ק"ך על חשבוננו, וגאלם לפני השלמת הזמן. [תשס"ח]

שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות במה שאמר לאברהם אבינו וכו', ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וכו'. וכבר פירשו שהקצ"ה חשב את הק"ך, שהחסיר מספר ק"ך מהארבע מאות שנה, ולא היו ישראל במצרים אלא ר"י שנה. ולכאורה הראיה מהכתוב הוא רק הגאולה אחר ארבע מאות שנה, והקצ"ה הקדים זמן גאולתם. אבל צאמת אין לנו יכולים לירד לעומקן של דברי ה', ומחשבות של הק"ך הם מקורים רק ציד הקצ"ה. הלא לנו רואים

אהיה (שמות ג-יד) אמר לו הקצ"ה למשה, לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד גלויות ע"כ. וכמו כן אמר לאברהם ידוע תדע, שיתחלק הגלות, חזיו למצרים וחזיו לשאר גלויות. וזהו שאומר ברוך שומר הבטחתו לישראל, שמה שאמר לאברהם שמה ה' דברו במילואו, שהקצ"ה חשב את הק"ך, שאז מתחלה חשב ה' לנכות ק"ך שנה משיעבוד מצרים, כמה שאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, אמר לו ככפל לשון, להורות גם על שאר הגלויות, ושזו אמר לו בארץ לא להם, ולא אמר בארץ מצרים, כי מאז חשב הקצ"ה על הק"ך שנים הנותרות לעשות צהם כמו שאמר לאברהם מתחלה. [תשע"א]

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא, שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות במה שאמר לאברהם אבינו וגו'. ויש לומר כי בני ישראל לא השלימו את הזמן של ועדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו-יד). ופירשו כי צער השכינה השלים הזמן, כי עמו אנכי בצרה (תהלים לא-טו), ובזמן שאדם מישראל בצער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי (חגיגה טו:), ואמרו (מגילה כט.) גלו למצרים גלה שכינה עמה ע"ש. וזה עולה עם מה שדיברנו למעלה (עין דף קנד), כי יצחק אמר לה' פלגא עלך (צפת פט.), שהשכינה בצער, וקובל עונותיהם של ישראל.

ויש לבאר עוד, כי כל ישראל בזוכרו אשר ה' עמו גם כן בצרה זו, והוא כזיכול מנטער צרות השיעבוד, הרי היה העינוי שלו ככפליים, חדא מנער עצמו שעובד בעבודת הפרך, שנית

שחקב"ה חשב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו וכו', וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וכו'. ויש לומר כי באמת ילאו ישראל לפני הזמן, שקצב להם ארבע מאות שנה, והקצ"ה חשב את הק"ך, שנחסרו ק"ך שנים וילאו אחרי ר"י שנה.

ושמעתני מב"ק אבא מארי זצ"ל הטעם, כי אינו דומה שיעבוד של בן מלך לשיעבוד של בני כפרים, כי הנער של בן מלך שאינו רגיל לזה, עולה פי כמה מנער של שאר בני אדם. וכמו כן יש חילוק אם השיעבוד הוא בארץ של אנשים בני נימוס, או זין בני אדם שפלים. וישראל 'בני מלכים' שרויים בגלות 'בערות הארץ', הרי נערס היתה כפול ומכופל משאר גליות, הן מנד עמם והן מנד הארץ, וזה השלים הזמן ודפח"ת. והיינו כי מנרים היתה אז המקום היותר מזוהם שבעולם (מדצ"ח פרק כג), ומנינו עוד באברהם שאמר לו פרעה, ועתה הגה אשתך קח ולך (בראשית יב-ט), וברש"י ולא כאבימלך שאמר לו הגה ארצי לפניך, אלא אמר לו לך ואל תעמוד, שהמנרים שטופי זמה הם שנאמר (יחזקאל כג-ב) וזרמת סוסים זרמתם ע"ש. ואם כן לבני ישראל, בני מלכים עדינים, להיות במדינה שפלה כמנרים היתה קשה בכפליים מלהיות בשיעבוד זין בני אדם אנושיים.

והגבה הגזירה היתה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו-יג), שלא נגזרה על מנרים, אלא על ארץ לא להם, אבל השיעבוד במנרים היתה קשה להם בכפליים יותר משאר מקום. ועל כן הוסיף ה' לאמור, וגם את הגוי אשר יעבודו דן

בנבואת ה' בחורבן בית הראשון שאמר ה', לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם (ירמיה כט-י), ואף על פי כן טעו בהחשבון בלשאלה, ואחריו אחשורוש, עד שאמרו שגם דניאל טעה בהאי מנינא (מגילה יג). וכמו כן בהחשבון של הארבע מאות שנה של שיעבוד מנרים, יש כמה חשבונות איך חושבין אותה, ורק הקצ"ה חשב את הקץ לעשות, הוא יכול לעשות החשבון על הקץ, איך הסתיים ביציאתם ארבע מאות שנה, וכמו שאמרו שחשבינן זאת מלידת יצחק, ושאר תירוטים שנאמרו בה.

ולבן אחר שאמר ה' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, הוסיף ואמר, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, היינו שאני אדון על חשבון הזה של הארבע מאות איך יסתדרו. ולפי מה שאמרו שחשבינן מלידת יצחק, הרי לא נחשב העבודה הזו אלל גוי אחד, אלא נטרפו מכמה גויים. וזהו גם את הגוי אשר יעבודו, מי יהיה אותו גוי, ואיך יחשבו העבודה על הארבע מאות שנה, אם קישוי השיעבוד ישלים, או הלילות ישלימו, או שהשכינה ישלים, או שריצוי הבנים ישלים, על זה 'דן אנכי', אני אדון על הדבר.

ולבן מסמיכין על זה, לא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גור אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקור את הכל, כי איך נוכל לומר שעבדום וענו אותם התחיל מלידת יצחק, הרי לא היה שיעבוד עד שבאו למנרים. אבל באמת לא כן הוא, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו ללותנו, עד שכבר לבן בקש לעקור את הכל, ומאז לידת יצחק עברו עינויים שונים באופנים שונות. [תשע"ב]

ועל ידי זה יזכו ללאת משם צרכוש גדול שכולל
 זוה גם רכוש רוחני. [תשע"ה]

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי
 בן יצאו ברבובש גדול (בראשית טו-יז).
 ונראה כי המפרשים הקשו הא קיימא לן לאין
 לוקין ומשלם (ב"מ נג.), ואיך נענשו המצריים
 בגופם וגם צממונם. ואולי זהו רק צדיני בני
 אדם, דהוי להו שתי רשעיות, וכתיב (דברים כה-ג)
 כדי רשעתו (רש"י ס). אבל בית דין של מעלה
 דנין את האדם על כל רשעיותיו, ושפיר צדיני
 שמים לוקין ומשלם. וכיון שהגוי אשר יעבודו
 דן 'אנכי', על כן יהיו לוקין ומשלם, ואחרי כן
 יצאו צרכוש גדול. [תשע"ד]

מבסין את המצות, ואחר כך לוקח הבום
 יין בידו ואומרים והיא שעמדה.
 ונראה כי מצות מצה היא דאורייתא, וארבע
 כוסות רק מדרבנן, וכח קיום התורה צמשך ימי
 הגלות הם רק צמה שהיו ישראל נכנעים לקבל
 על עצמם דעת חכמי ישראל בכל דור ודור,
 לפי ערך הנסיונות המתהוות מזמן לזמן. ולכן
 כאשר מזכירין לשבח ומודים לה' על מה שמציל
 אותנו מהגויים בגלות, שצכל דור ודור עומדים
 עלינו לכלותינו, אנו מכסים המצה דאורייתא,
 ומגביהין הכוס דרבנן, והיא שעמדה לאצותינו
 ולנו, צמה שאין אנו מזיזין מדברי חכמים צכל
 דור ודור. [תש"ע]

מגביהין את הבום באמירת והיא שעמדה,
 ונראה כי ישראל נמשלו לגפן כדכתיב

אנכי שצהשצון של ארבע מאות שנה ידין גם
 את הגוי אשר יעבודו צהם, כי לפי ערך שפלות
 הגוי הזה הרי יהיה השיעבוד קשה יותר, וכל זה
 ינכה מהארבע מאות שנה. וזהו שאמר שהקצ"ה
 חשב את 'הקץ' לעשות כמו שאמר לאברהם,
 שגם הגוי אשר יעבודו דן אנכי. [תשס"ו - תשע"ד]

בי גר יהיה זרעך בארץ 'לא להם' (בראשית
 טו-יג). יש לדקדק דכיון דכבר אמר שיהיו
 גרים, צודאי שהוא צארץ לא להם, כי צתוך
 ארצו אינו גר אלא תושב. ונראה כי מדרך
 העולם כשישצים שנים רבות על איזה מקום, אז
 מתרגלים ומתישצים שם כאילו גם הוא תושב.
 ואם כן בני ישראל שצניהם וצני צניהם נולדו
 צבר שם, יתכן שיתרגלו אל המקום ולהחשיצ
 עצמם גם הם כתושצי הארץ, ועל ידי זה יתערבו
 צגויים וילמדו מעשיהם, על כן הצטיח לנו ה',
 כי תמיד יריגישו עצמם ישראל צמנרים כגרים,
 והם יושצים צארץ לא להם, שלא יתרגלו להחשיצ
 עצמם כתושצי הארץ. [תשע"ה]

גם יש לומר, כי צשנות הרעצ כתיב, ויקן
 יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה, כי מכרו
 מצרים איש שדהו, כי חזק עליהם הרעצ (בראשית
 מז-כ). והענין צזה היה, כי יוסף היה אז משנה
 למלך, ורצה שכל ארץ מצרים תצוא תחת ידו,
 ולהמשך צזה קדושתו על כל הארץ, שיוכלו
 ישראל להיות שם צגלותם, ולא יומשכו אחר
 טומאת המקום. וזהו שאמר ה', כי גר יהיה
 זרעך צארץ 'לא להם', שאין הארץ ליושציה אלא
 להמלכות, ואם כן יוסף ישיטי קדושתו על הארץ,

ממשלותיו. וכמו שפירש הרח"ק מזהר"י **מבעלזא זי"ע**, ואלה שמות בני ישראל הצאים מצרימה (שמות א-א), שהיו תמיד צנחנית 'הצאים', כאלו עתה צאו, ורואים ומשתוקקים לצאת. וזה מאמר הכתוב (ישעיה כ-ו) הצאים ישרש יעקב יצין ופרח ישראל, שיעקב אבינו השריש זהם שהיו תמיד 'הצאים', ועל ידי זה יצין ופרח ישראל, נשאלו עם קדוש לה' עכדה"ק.

וזוהו צרוך שומר הצטחתו לישראל, שהיה שומר על ההצטחה, שלא יטמעו צין המצרים, אלא ישאלו לגוי קדוש גם שם, כמו שאמר לאברהם, ידוע תדע כי 'גר יהיה זרעך', שתמיד יהיו שם כגרים, 'צאריך לא להם', שירגישו תמיד שאין זה האריך שלהם, ואין רואים שום שייכות עם האריך ההוא ויושציה. ועל זה סיים, והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שדבר זה להיות מצויינים, ולהיות כגרים צין עמי האריך, ולהרגיש תמיד שאין זה מקומינו, והוא אריך לא להם, דבר זה עמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שצכל דור ודור עומדים עלינו, וצוכות זה הקצ"ה מצילנו מידם. [תשס"ח]

ויגר שם (דברים כו-ה), שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם וכו'. ידוע מפי ספרים וסופרים, דעיקר האדם הוא צמקום מחשבתו, כי הנשמה שצמות הוא עיקר האדם, וגופו הוא רק הנרתיק של האדם. ונקרא צמקום (שמות ל-ג) על 'צשר' אדם לא ייסך. ומי שהוא גר צאריך נכריה, דעתו ומחשבתו על צימו, והוא רק כאורח נטה ללון, וגופו הוא כאן אצל מחשבתו הוא צמקום שהוא תושב. וכמו כן יעקב כשירד למצרים לא הסית

(תהלים פ-ט) גפן ממצרים תסיע. והענין הוא על פי מה דמצואר צמדרש (שמו"ר לו-א) זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך (ירמיה יא-טו), שהיית חוצטין וכותשין אותה ואחר כך נותנין את שמנך, כך ישראל צאים עוצדי כוכבים וחוצטין אותם וכו', ואחר כך עושין תשובה, והקצ"ה עונה אותן ע"ש. ומדה זו יש גם כן בצגפן, שהיין משתנה לעילויא על ידי שחוצטין וכותשין אותה, ועל כן נמשלו ישראל לגפן. ולכן כאשר מגביהין כוס היין אומרים 'והיא' מדה זו של היין, היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, והקצ"ה מצילנו מידם, על ידי הוד שהאומות חוצטין אותנו, בזה עצמו אנו מתעלים להיות לעם סגולה. [תשע"ד]

והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. כי ה' אמר לאברהם, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך צאריך לא להם (צראשית טו-יג), והיינו שהצטחתו בזה גם כן שלא יתערבו ישראל עם מצרים, והיו נחשבים תמיד צעיני עצמם לגרים צאריך נכריה, שמשתוקק כל רגע לצאת כי אין שם מקומו, ואינו רוצה להתערב עם יושציה. ולא ירד יעקב להשתקע צמצרים אלא לגור שם, אם כי ידע שזהו התחלת הגזירה להיות שם ארבע מאות שנה, מכל מקום אינו יורד להתישב שם, אלא להיות כמו גר, ותמיד ירגישו שזהו אריך לא להם, אין להם שייכות לאריך ההוא וליושציה ולמנהגיה. והיו ישראל מצויינים שם, צשם לשון ומלבוש, להיות מוצדלים מהם בכל דבר, שלא יוכלו להתערב עמהם.

ודבר זה עמדה להם שלא נטמעו שם צטומאת מצרים, אלא היתה יהודה לקדשו ישראל

קשה מילא טומאת הארץ אותם, שנתמלאו בני ישראל מטומאת מזרים. [תשס"ט]

ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי (יחזקאל טו-ו). ונראה כי חיות האדם הוא דמו, כי הדם היא הנפש (דברים יג-ג), וזשפיכת דמו מחסר חלק מחיותו. לא כן היא זמנות ה', כאשר מחסר דמו לעזות ה', זה מוסיפה חיות. וכמו שכתוב בחידושי הר"מ (ליום הכיפורים) דעינוי יום הכיפורים יש בו אצידת הנפש כדאיתא בגמרא (יומא עד:), על כן כשישראל עושין מזוה זו ואינן משגיחין על חיות נפשם, זוכין לעומתם לחיים מלאים ע"כ. וכמו שהאוכל ציום הכיפורים נכרת נפשו מחיים, כן לעומת זה העינוי ציום הכיפורים מוסיפה חיים. וכמו כן מזות מילה, המזבטלו יש בו כרת נפשו, והמקיימו ומטיף דמו לה' הרי זה מציאה חיים. וכאשר רואה הקב"ה אותנו מתבוססת דם מזוה, ואומר לך בדמיך חיי, שפיכת דם זה לא מגרע מן החיים אלא מוסיפה חיים. [תשע"ג]

ואומר לך בדמיך חיי, ואומר לך בדמיך חיי. כפל הלשון יש לומר, כי עיקר מעלתם של ישראל זמזרים היה שקבלו הכל באהבה, ולא התרעמו על ה' לומר מה נשתנינו מכל עם ולשון, שמוטל עלינו גזירת שיעבוד זו, אלא קבלו הכל בדומיה ושתיקה בלי תרעומות. וזה שאמר ואומר לך בדמיך חיי, בזכות הדמים חיי, הדמים של הילדים ששחטו, וכנגדו דם פסח ודם מילה שקיימו זמזמרת נפש, ושזב כופל בדמיך חיי, בזכות 'הדומיה'

דעמו מארץ ישראל, וכל תשוקתו היתה רק לחזור לארץ הקדושה, ורק מחמת סיבה הוא נמצא זמזרים. ומי שעוזב מקומו לדור זמקום אחר, אז גם מחשבתו נעקר ממקומו הראשון, והוא מושב, לא כן אם מחשבתו נשאר זארץ ישראל, הרי הוא זאמת דר שם, ורק גופו נמצא כגר זארץ נכריה. [תש"ע]

ויהי שם לגוי, שהיו ישראל מצויינים שם, שלא שינו שמם ולשונם ומלבושם, וזכות זה ילאו זמזרים (ויק"ר לז-ה). וזמקום אחר מזניו שלא היה זם מזות להתעסק זם כדי שיגאלו, ונתן להם שתי מזות דם פסח ודם מילה וכו' (רש"י שמות יג-ו). אך הענין הוא כי מזות לא היה להם אלא פסח ומילה. אצל כדי שיוכלו להשאר זמזרים ולא יתערבו זהגויים, על זה הועיל להם שלא שינו שמם ולשונם ומלבושם, שזה היה הגדר המפסיק צינם לצין הזמזריים. ואלמלא גדר זה, היו מתערבים יחד, ולא היה מה לגאול. והוא על דרך שישראל הולכין זכיקוי ראש, ומי שמסיר הכיפה מראשו הוא נחשב כגוי, אם כי זשאר עזירות שעוצרין עליהם, אומרים רק שהוא עזריין, כי הסותר הגדר המפסקת צין ישראל לעמים זחילוניתו, זהו כאחד משאר גויי הארץ. וישראל זמזרים שנשארו לגוי מאחד גם זהיותם זמזרים, ויהי שם לגוי, זה זא להם רק עזור הגדר שהיו מזויינים זשמם ולשונם ומלבושם. [תשע"ב]

ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ותמלא הארץ אותם. ויש לומר כי זמזרים הוא ערות הארץ, שורש הטומאה, ומקור רוח ועבודה

לי ומפסיד ע"ש. לכן זכו שכל הילדים שהשליכו היאורה לא מתו, והיו חיים בהמים כדגים, וכאשר עזרו את הים, עלו עמם יחד גם צניהם, והכירו זה את זה, כמו שיהיה לעתיד, והשיב לב אבות על צנים. (כן הוצא בור זהב פ' יתרו את קנ"ו, בשו"ת מקדשי השם ח"א). [תשע"ב]

ויוציאנו ה' ממצרים (דברים כו-ח), לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. והכוונה כי העושה מנוח אחת קונה לו פרקליט (אבות ד-יא), היינו שנצרכו ממעשה המנוח מלאך, וכאשר עושהו צהלה צבות אש נצרכו ממנו שרף, והם ממליצים זכות על האדם, והמה הפרקליטין שלו. אצל צמרים את ערום ועריה מן המנוח, משוקעים בעבודה זרה, וכאשר דנו על זעקתם ואנחתם, לא היה פרקליט ממעשיהם מלאך ושרף שימליץ עליהם לטוב. ויוציאו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו המליץ עליהם לטובה. [תשע"ב]

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף וכו', אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. ויש לומר כי אמרו חז"ל (פסחים ק"ט). מאי דכתיב (יחזקאל ה-ח) וידי אדם מתחת כנפיהם, ידו כתיב, זה ידו של הקב"ה שהיא פרושה מתחת כנפי החיות כדי לקבל צעלי תשובה, מפני מדת הדין [שמקטרגת ואומרת לא תקבלם, והוא מקבלם בסתר] ע"כ. וכן אמרו (סנהדרין קג). גבי מנשה, שעשה לו הקב"ה כמין מחמת צרקה כדי לקבלו בתשובה,

והשתיקה שלא התרעמו על שפיכת דמים, בזה זכו לחיים. [תשע"ב]

ואומר לך ברמ"ך חיי, ואומר לך ברמ"ך חיי. כי מצרים היתה כור הצרול לנרף את ישראל שיוכלו לקבל את התורה, ומנער השיעבוד שהיה דמם נשפך כמים, ואראך מתבוססת צמין, ואומר לך צמין חיי, בזכות זה תזכו לחיי נחם. אמנם אם היו מתרעמים על דרכי ה' לא היו מתעלים בזה, שהיה מעצין על דעת קונם, אך ישראל היו כאלמים, לא פתחו פה להתרעם, ואומר לך צמין חיי, מלשון וידם אהרן, ממה שהיו שותקין ולא פתחו את פיהם, על ידי זה זכו לחיות. [תשע"א]

ואת עמלנו אלו הבנים במה שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליבוהו. הן גזרו צמרים להמית הילדים, ומכל מקום לא מנעו ישראל את עצמם מלהוליד, וצני ישראל פרו וישרו וירבו ויעצמו צמאוד מאוד (שמות ה-ו). ותיב היה לפני הקב"ה המראות הלוואות, שעל ידיהם העמידו הנשים לבאות רבות צמרים וכו' (ר"ש שמות לח-ח). והוא על דרך שאמרו צחוקיהו המלך שלא עסק צפריה ורביה צמרו, חזאי לי צרות הקודש דפקי מינאי צנין דלא מעלי. ואמר לו ישעיה הנביא צהדי צבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת אצעי לך למיעצד, ומה דניחא קמי קודשא צריך הוא לעציד (צרכות י). ודבר זה היה חציב מאד לפני ה', וירא את עמלנו אלו הצנים, שאף על פי שעמלו בגזירת הצנים, העמידו לבאות רבות צמרים. ובהיות שאמרו חז"ל (ד"ר ד-ה) שהקב"ה אומר, אין אדם שומע

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וגו' (שמות יב-יג). יש לומר על דרך דאיתא

במדרש (שמו"ר טו-ה) אמר רבי שמעון גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודה זרה ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, אומר מה אעשה, לטמא את עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחזור ומטהר, ולא אאבד את תרומתי. כך אבותינו היו תרומתו של הקב"ה שנאמר (ירמיה ג-ג) קדש ישראל לה' וגו', היו בין הקברות שנאמר (שמות יב-ל) כי אין בית אשר אין שם מת, ואומר (במדבר לג-ד) ומנרים מקברים, אמר הקב"ה היאך אני גואלן, להניחן אי אפשר, מוטב לירד ולהזילן שנאמר (שמות ג-ח) וארד להזילו מיד מנרים, כשהוא קרא לאהרן וטהר אותו שנאמר (ויקרא טו-ג) וכפר את מקדש הקדש, וכפר על הקדש (שם) ע"כ. ואם כן הקב"ה ששומר מצותיו עזר כביכול על תורתו כדי להזיל את ישראל, כי אלקיכם כהן הוא (סנהדרין לט), ונכנס למנרים לבית הקברות להזילן. על כן אמר 'ועברתי' בארץ מצרים, שמוכן אני לעבור על מצות התורה כדי להזיל אתכם. [תשס"ט]

ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך וכו'. ויש לדקדק דבשלמא מסיום הכתוב אני ה', שפיר ממעט אני ה' ולא אחר, אבל מהרישא דקרא, איך יש לדייק ולא מלאך, הלא שלוחו של אדם כמותו, ונחשב כאלו ה' עובר במנרים, גם אם יהיה על ידי מלאך. ונראה על פי מה שכתוב באור החיים הק' על הפסוק

מפני מדת הדין [היתה מעכבת שלא לקבלו בתשובה, ועשה הקב"ה מחמת צרקות ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין] ע"כ. והיות שבני ישראל היו אז בדיוטא התחתונה, במ"ט שערי טומאה, ואת ערום ועריה, היו המלאכים מקטרגים שלא לקרבם להוציא גוי מקרב גוי באותות ובמופתים, על כן הוציאים ה' בעצמו, בלי שום סיוע ממלאך ושרף, שלא תעכב מדת הדין. [תשע"א]

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך וכו'. יש להבין הלא קרא כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממנרים (במדבר כ-טו). ואיתא במדרש תנחומא (אחרי יב) אמר הקב"ה בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במנרים על ידי משה ואהרן וכו', ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם חוזרים ומשתעבדים, אבל לעתיד לבוא אני בעצמי גואל אתכם ושוכן אין אתם משתעבדין שנאמר (ישעיה מה-ז) ישראל נושע זה' תשועת עולמים ע"כ. הרי דליאת מנרים היתה על ידי בשר ודם. ויש לומר דגאולת הגוף היתה על ידי משה ואהרן, אבל גאולת הנפש שהוציא ה' אותם מטומאת מנרים זה לא יתכן רק על ידי הקב"ה בעצמו. וזהו ויוציאנו ה' ממנרים, כי 'מארץ מנרים' היתה על ידי שליח, אבל מטומאת מנרים היה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, והוציאה מטומאת מנרים היתה באמת נכחית. ורצה ה' שתשועת מנרים יהיה תשועה נכחית, ונוכל לעורר אותה מדי שנה בשנה, על כן ירד בכבודו ובעצמו, כדי שתהא תשועתם לנצח. [תשס"ט - תשע"ה]

שפטים אני ה'. ונראה דאיתא בגמרא (מגילה טו:) כשהגיעה אסתר לבית הללמים נסתלקה הימנה שכניה ע"ש. ומזכיר היתה מלכה גלולים, וכמו שאמר משה (שמות ט-כט) כלאתי את העיר אפרוש כפי אל ה', אבל בתוך העיר לא התפלל (שמו"ר יב-ה), ואם כן איך עזר ה' צמזרים. על כן אמר וכל אלהי מזרים אעשה שפטים, ויסתלקו הגלולים, ואז יוכל ה' לעזור צמזרים. [תשע"ה]

ביד חזקה זו הדבר וכו'. מה שפירט מכה זו יותר משאר המכות, כי בזה היה ניכר ביתר שאת גדול כח ה', כי ענש העשר מכות העידו שיש מנהיג להצירה, ומשדד את הטבע כרצונו, ומשגיח על בני ישראל בהשגחה פרטית, וכאשר בא עת גאולתם הוציאם בזרוע נטויה. והנה מה שמבחינן ה' בהשגחתו על בני אדם, זה עולה על הדעת, כי הלא בני אדם הם מוצחרי הצריחה. אבל שמהא ההשגחה על הארץ, גם על כל בהמה ובעל חי, מי הוא הבעלים שלו, על המשא ומתן שביניהם של שנים רבות הקודמות, אם סוס או חמור זה שייך למזרי או לישראל, הרי זה מורה ביתר שאת גדול ידו החזקה של הקב"ה בעולמו, וזהו ציד חזקה זו הדבר. [תשע"ה]

ובמזרא גדול זו גילויי שבינה. ויש לומר דכמו שהוכו מזרים ציד חזקה ובזרוע נטויה, כן הוכו צמזרים גדול זו גילויי שכניה, שלא יכלו לסבול האור הגדול, ומזה פרחה נשמתם. והוא על דרך שכתוב באור החיים הק' על הפסוק (שמות יא-ד) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מזרים, ומת כל זכור וגו', ולא נאמר והרגתי,

(שמות יא-ד) כחצות הלילה אני יוצא בתוך מזרים, ומת כל זכור וגו', ולא נאמר והרגתי, אלא צאמצעות שאני עוזר בתוך מזרים, בזה ימות מעצמו כל זכור, כנתינת עין של חכמים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות (שבת לד.), כמו כן הדבר הזה שיפריד מהם חיות כל הנשמות הצורות, צאמצעות העצרתו שם ע"ש. ושמעתי מדודי הגה"צ בעל בית הלחמי זצ"ל, דזהו שאומרים בתפלה, המכה בעצרתו כל זכורי מזרים, היינו שזמה שעבר צמזרים, בזה עצמו הוכה ומת כל זכור ע"כ. ודבר זה לא יתכן אלא בהשכינה עצמה, ולא צאמצעות מלאך ושליח, ולכן כאשר הכתוב אומר, ועברתי בארץ מזרים והכיתי כל זכור, שבהעצרתו עצמו ימות כל זכור, על כרחק שאני לא מלאך ואני ולא שרף. [תשע"ה]

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך וכו'. ויש לומר בטעמו, כי המלאכים קטרגו מה נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו'. וכמו שנאמר (דברים ד-לד) או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, שהיו ישראל שוים להמזריים, גוי ככל הגויים. ורק הקב"ה היודע תעלומות סתרי כל חי, ידע להבחין צנייהם, כי הללו עובדים ברצון, והללו מתוך אונס וטירוף הדעת (ילקוט שמות לד.). ולכן לא מסר ה' גאולתם ציד מלאך ושרף, שלא יהיה לרצון להם לקחת גוי מקרב גוי, ועברתי בארץ מזרים אני ה' הצותן לצבות ולא מלאך. [תשע"ה]

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וכו', ובבל אלהי מצרים אעשה

אצותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע לבניהם
אחריהם ככל דור ודור וכו' עיין שם בארוכה.

וזוהו שאמר שטובות ה' צמרים היתה כפולה
ומכופלת, וגם אם היה ממעט מהטובות

הללו גם כן דיינו, והסיבה שהטובה היתה
כפולה ומכופלת, 'למקום עלינו', כי הקב"ה נתן
עיניו בדורות המאוחרות, שנוכל לעורר הטובות
הללו גם עלינו, ולכן הכפיל עלי שיעור הטובות
של האצות, כדי שיוכלו ליהנות מהם צניהם
אחריהם. [תשע"ה]

אלא באמצעות שאני עוצר בתוך מצרים, בזה ימות
מעצמו כל זכור שבו ע"ש [עיין לעיל דף קפת].

ואם כן בגילוי השכינה הוכו מצרים, כמו בהמכות
שצאו ביד חזקה, אלצע אלקים הוא. [תשע"א]

אילו האבילנו את המן ולא נתן לנו
את השבת דיינו. יש לומר הכוונה
כי באכילת לחם מן השמים היו מודככים, עד
שהיו מקבלים בזה כל האורות וההשגות של
שבת. [תשע"ה]

רבן גמליאל היה אומר, בל שלא אמר
ש'לשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי
חובתו, ואלו הן, פסח מצה ומרור (פסחים
קטז.). בהגדה הלל נרצה כתוב, נסתפקתי
בזמן הזה דליכא פסח, אי יצא ידי חובת מצות
סיפור יציאת מצרים אי לא אמר טעמא דפסח.
וסיים דמלשון תנא דצרייתא בהגדה של פסח,
דקתני פסח שהיו אצותינו אוכלים בזמן שצית
המקדש היה קיים, ומשמע דצעי לפרושי מילתא
דרבן גמליאל, מוכח דבזמן הזה נמי קאי הא
דרבן גמליאל ע"ש. ולכאורה יש להצין טעמא
דמילתא, דכיון שאין לנו פסח, למה צריך לפרושי
טעמא דפסח.

ובפשוטו הענין הוא, דכתיב ונשלמה פרים
שפתינו (הושע יד-ג), ואם כן באמירת
פרשת הפסח, ובעסק הלכותיה, נחשב לנו כאלו
הקרבנות בפועל, ועל דרך חישב לעשות מצוה
ונאנס עליה ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו
עשאה (קידושין מ.). וכל שכן בקרבנות, דכתיב זאת
התורה לעולה למנחה וגו' (ויקרא ז-ז), ואמרו

על אחת כמה וכמה טובה בפולה
ומכופלת למקום עלינו. יש לומר על
פי מה שכתוב בהגדת ויגד משה צמה שכל
אחד מהתנאים מרצה מחזירו בהמכות שהיו
צמרים ועל היס, על פי מה שכתוב באהל
יעקב (פי' בשלח ופי' מסעי) בטעם שהרצה השי"ת
נסים ונפלאות צמרים וצמדבר אף שהיה אפשר
בלעדיהם, תכלית הדבר היה, להיות כי השי"ת
קורא הדורות מראש, וראה שעתידין ישראל
להשתעבד עוד עד עת קץ, וכי באחרית הימים
יהיו דלי זכות בלתי ראויים להעשות להם נסים,
ומי כה' אלקינו החושב בעזרת בניו כי הכין
מראש כל הנסים והנפלאות שיצטרכו ישראל
בגאולה העתידה, בהיות כי עת ההוא שיצאו
ממצרים היה עת רצון ומוכשרת לחדש להם
ענינים נסיים, וכל דבר נסיי הצא לכלל הויה
והמציאות תתמיד סגולתו לעולם, ונמצא בנקל
לעת הצורך, דמיון המים שנתחממו כבר פעם
אחד, שצקל יותר לחממו פעם שנית אף אחר
שנתקרר, על כן הרצה אז השי"ת נסים ונפלאות
והכל להכין ישועה לדור האחרון. וזהו, עזרת

כבר אמרו חז"ל (פסחים ע"ו). שטומאה הותרה
בציבור ע"כ.

ולולא דמסתפינא הייתי אומר, כי מנזות
שחיטת הפסח, ומנזות אכילת הפסח,

הלך הם שני מנזות נפרדות, ומי שלא שחט הפסח
חייב כרת, ומי ששחט ולא אכל ציטל רק מנזות
עשה. ואמרו חז"ל (פסחים ע"ח): דאכילת הפסח לא
מעכבא מנזות הקרבת הפסח, וכל ישראל יוצאין
בפסח אחד ע"ש. והנה הקצ"ה הלך שומר תורתו
(ירושלמי ראש השנה א-ג), וצודאי שמקריב צערב
פסח קרבן פסח, וגם אליהו הנביא מקריב פסח
בכל שנה, ויש לומר שהקצ"ה ממנה עליהם את
כל בית ישראל, ונחשב לכל ישראל כאילו הקריב
הפסח בפועל, אלא שלצדיקים יש מדריגה יתירה,
שהם זוכים שמציאים להם מהפסח שיוכלו לאכלו
גם כן, ולקיים גם מנזות אכילת הפסח.

וזוהו שאמר הכתוב, ושמרת את הדבר הזה לחק
לך ולצניף 'עד עולם', שגם בזמן שאין בית
המקדש יזכו לקיים המנזות להקריב את הפסח
במועדו. - ולכן שפיר יש לנו גם עתה לפרש
טעם הפסח, כי גם אנו קיימנו מנזות הקרבת
הפסח, וכל שלא אמר שלשה דברים אלו, פסח
וכו', לא יצא ידי חובתו.

ולבן כאשר הבן שומע, כי חק זה הוא לך
ולצניף עד עולם, הוא שואל מה העבודה
הזאת לכם, איזה שייכות יש לכם עם עבודה זו
עד עולם, הא יש דורות רבות שלא יקריבו את
הפסח. וגם שואל מהו העבודה הנשאר לכם מן
הפסח, שיש לפרש טעמה, אם אין קיום מנזות,
טעמה למה. ועל זה בא התשובה, ואמרתם זבח
פסח הוא לה', שזהו עבור הזבח פסח שה'
מציא עבורנו, והוא ממנה עליהם את כל בית

חז"ל (מנחות ק"י). כל העוסק בתורת חטאת כאלו
הקריב חטאת דכתיב זאת תורת החטאת (שם
ו-יח) ע"ש. ואם כן גם כעת אנו מקריבין הפסח
על ידי אמירתנו, ולכן צריך לפרושי טעמה.

אך יש לומר בזה עוד, כי הנה הכתוב אומר
(שמות יב-כד) ושמרתם את הדבר הזה לחק
לך ולצניף 'עד עולם'. ויש להבין הא בזמן שאין
בית המקדש קיים אין חיוב פסח, ואיך אמר
שהוא עד עולם. ואמר הכתוב עוד (שם יב-כו),
והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת
לכם, ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. ויש
להבין למה רק במנזרה זו יאמרו אליכם בניכם
מה העבודה הזאת.

ונראה על פי מה דאיתא בהגדת דברי
חיים, דאיתא בעשרה מאמרות
להרמ"ע **מפאנו** (מאמר אס כל חי ח"ג סימן כג)
אהא דאיתא (ערכין יג). אין פוחתין מששה טלאים
המזוקרין בלשכת הטלאים, דהיינו שלעולם היו
במקדש ששה טלאים מזוקרים ממום, כדי שיהיו
מוכנים לקרבן התמיד. ואמר הרמ"ע דאחר
החורבן נלקחו אותם טלאים למדבר, ואליהו
הנביא קונה נקבות ציוס השוק והם פרים
ורצים, ומהם עומד אליהו ומקריב בכל יום שני
קרבתות, תמידים כסדרם אחד בצקר ואחד צין
הערצים. וכמו כן צערב חג הפסח מקריב אליהו
קרבן פסח, ומציא ממנו להצדיקים שצכל דור
ודור, שהם אלו המנויין על הקרבן. וכיון שישנם
צדיקים הדרים בחוץ לארץ שאי אפשר לאכול שם
קרבן פסח, לפיכך מציא להם אליהו גם אירא
דארץ ישראל וירושלים, וכך הם אוכלים מקרבנו.
ואם תאמר הלך כולנו טמאי מתים, ואיך אפשר
לאכול מן קרבן הפסח שמקריב אליהו בזמן הזה,

היה קיים, יש לומר לאפוקי פסח מנצרים שאכלו אותה עוד קודם שפסח על צתי אבותינו, והיה רק לעורר זכות שיפסח על הצמים אשר אתם יושבים עִם. [תשס"ט]

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'. כי היצר הרע נקרא שאור שבעיסה (ברכות יז), והוא מחמיץ את האדם מעבודת ה'. וכאשר הגיעו ישראל קרוז לשער הנו"ן שצטומאה ולא יכלו להתמהמה, הקדים ה' לגאלם, כי היורדים לשער הנו"ן אין להם עליה עוד, וזהו שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, שגאלם קודם שהכניסם היצר לשער הנו"ן. - ואולי כי גם אותם שמתו במנצרים בחומר ובלבנים, ושוב צלשת ימי אפילה, היו כאלה שנכנסו כבר לשער הנו"ן, ואין תועלת בעלייתם, וכמו שאמר ה' למשה שראה שאם אין להם לבנים, משימין בניהם של ישראל לבנים, ואמר להקב"ה למה הרעתה, ואמר לו הקב"ה קוצים הם מכלים, שגלוי לפני אילו היו חיים היו רשעים גמורים וכו' (רש"י סנהדרין קא: ד"ה נמכמך). [תש"ע]

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו' כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וכו' (שמות יז-ט). הנה כאשר אנו חוגגים החג של יציאת מנצרים, אנו מצליטים צאכילת המנה, כי 'צחפון' יצאת מארץ מנצרים (דברים טז-ג). והענין צוה הוא, דיודע מהאר"י הק' שהיו ישראל משוקעים כבר צמ"ט שערי

ישראל, ושפיר אנו מקיימים מצות הקרבתה בכל דור ודור.

ויש לומר צטעם שנשאר לנו מצוה זו עד עולם, כי אמרו חז"ל (שבת קל). כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה וכו' ע"ש. ויש לומר דצוה כלול שני דברים, חדא ש'עדיין עושין אותה', שלא תצטל המצוה מהם לעולם, ושנית שיעשוהו תמיד 'בשמחה'. ומצות פסח היתה המצוה הראשונה שנצטוו ישראל במנצרים, וצדאי שעשאוהו בשמחה רבה, שצוה יצאו לחירות עולם אחר ר"י שנה בחומר ובלבנים, על כן עדיין עושין אותה בשמחה, נשארה מצוה זו תמידית ונצחית, שהקב"ה מומין לנו שנוכל לקיימה בפועל גם בתוך הגלות.

ובזה יש לרמוז בהכחוש, ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית, ואם ימעט הבית מהיות משה, ולקח הוא ושכנו הקרוז אל ביתו וגו' (שמות יז-ג). ויש לומר כי הקרבת הפסח אינו אלא צומן שיש בית, היינו שצית המקדש קיים, ואם ימעט הבית מהיות משה, שיחרב הבית ולא יהיה ציכולת להקריב שה לה', ולקח הוא (לשון נסתר), אז ציכול יקח הקב"ה את השה, וימנה עמו גם שכיניו הקרוזים אל ביתו, היינו ישראל הדוקים צה', ועל ידי זה יוכלו להקריב גם אם ימעט הבית. [תש"ע]

בל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים, על שום מה וכו'. מה שדקדק לומר צומן שצית המקדש

(שמות יט-יח), ואש זה של גילוי שכינה אפה את הצנן שלא נעשה חמץ. וזה שאמרו שלא הספיק צנן של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים. ומיושב בזה קושיית החתם סופר למה אין אופן מנות צהומה, הלך כן היה העוגות מנות צהומה ממזרים. ולהג"ל גם שם לא נאפה צהומה אלא באש מן השמים, אשר ה' אש אוכלה הוא. [תשע"ד]

בבל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו באלו הוא יצא ממצרים שנאמר (שמות יג-ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמור, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. ונראה כי האדם צריך לנסח יציאת מזרים צהתרגשות כזו כאלו הוא צעמו יצא ממזרים, ולא כסיפור מעשה ישנה, ואז יעשו הדברים רושם עז על בנו, שגם הוא יוכל להמשיך למסור סיפור זה לבניו ודורותיו אחריו. וזה שאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמור, שיתעלה צנן למדריגה כזה שהוא גם כן ימסור אחרי זה לבניו, והגדת לבנך ביום ההוא, באופן כזה של לאמור, שבנך יאמר זאת אחר כך גם לבניו אחריו. וזה רק כאשר תאמר לו בעבור זה עשה ה' לי צלתי ממזרים, שתרגיש צסיפורך כאלו אתה יצאת ממזרים, וה' עשה לי דייקה צלתי ממזרים, הגדה כזו להבין יהיה גם לאמור, שהוא ימסור אותו גם לבניו אחריו.

ולבן מנות הגדה הוא צעשה שיש מנה ומרור מונחם לפניך, כי צעשה שהאב אומר דבר לבנו, ואין הבן רואה זאת אלא אצו שמקיימו, לא יעשו הדברים עליו רושם, ואם כי יעשה כמנות אצו כל זמן שהוא ברשותו, אבל לא ימסור זאת

טומאה, ואם היו נכנסים צעער הנו"ן היו אצודים ח"ו, ועל כן הוציאת ה' צחפזון, כי לא יכלו להתמהמה עוד ע"כ. ויש בזה חיזוק רב לכל אחד, שגם מי ששקוע כבר צדיטוט היותר תחמונה, גם כן יכול עוד לצאת מטומאתו, כי הרי הכלל ישראל היו צדיטוט היותר תחמונה, ומשם גאלם ה'. ומלד השני יש בזה מקום להתצוננות שישים אל לבו לשוב אל ה' צעוד מועד, כי יתכן ירידה עד השער הנו"ן, שנעלו ממנו שערי תשובה, ולא יוכל עוד לקום, ויש לזכור כי צחפזון יצאת מארץ מזרים.

גם יש רמו צהחפזון, שלא יתיאש האדם ממצבו הגופני, כי תשועת ה' היא כהרף עין, והכל הוא צחשצון נפלא מאת ה', וכאשר יצא זמן ישועתו, אז תצוא זאת צחפזון. וכמו שכתב הספורנו (בראשית מא-יד) וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויראהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלותיו, כדרך כל ישועת ה' שנעשית כמו רגע, כאמרו (ישעיה נו-א) כי קרובה ישועתי לצוא וכו', וכך היה ענין מזרים, כאמרו כי גורשו ממזרים, שלא הספיק צציקן של אבותינו להחמיץ וכו'. וכן אמר לעשות לעמיד, כאמרו ופתאום יצוא אל היכלו האדון וכו' (מלאכי ג-א) ע"כ. [תשע"ג]

שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם שנאמר (שמות יב-לט) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות וכו'. יתכן לומר כי בהיות שאז צציתתם ממזרים היתה גילוי שכינה, והקצ"ה אש אוכלה הוא (דברים ד-נד), וכמו שמנינו צמתן תורה, והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש

אשר עז וחדוה במקומו, שמחה של מנחה
צעזדת ה'. [תשע"ב]

ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל
פדות נפשנו. ונראה הכוונה צמה

שנודה שיר חדש, וכי הישנות כעורות הן שאין
להודות בהם. אך הענין, כי האדם צעת זרה
יוכל לדמות ולצייר בדעתו מצבו שיהיה לו צעת
הישועה, ולהכין ולקדר על זה שיר. וכדוגמת
מי שהוא צצית האסורים, יודע חשיבות החירות
שהיה לו קודם שנכנס לצית האסורים, ויוכל
לקדר לעצמו שיר על גאולתו. וכמו כן החולה
יוכל לקדר שיר על רפואתו, שהרי היה צריא
קודם חליו. אצל הישועה הנפלאה שאנו מצפים
לה, עין לא ראתה חלקים זולתך יעשה למחכה לו.
ואם הנסים של יציאת מצרים המה פלאי פלאות,
הרי הנסים של הגאולה העתידה תהיה פי כמה,
עד שתהא הנסים של יציאת מצרים טפל נגד
הגאולה של שיעבוד מלכיות (ברכות יב:). וגם אם
נסדר צגלותנו שיר על פדות נפשנו, לא נוכל
לצטא צזה עומק הנסים והנפלאות שיהיה לנו
לשור לעתיד, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו
ועל פדות נפשנו. [תשע"ג]

מוציא מצה. יש לומר צחשיבות מצות אכילת
מצה שהפליגו צו צספרים הקדושים,
כי ישראל צמצרים היו שקועים צדיוטא התחתונה
של עומאה, עד קרוב לשער הנו"ן, ולא יכלו
להתמהמה, וצאותו זמן שהיו עירוס ועריה ניתן
להם מצות מצה, על מצות ומרורים יאכלוה,
הרי מצוה זו עומדת לאדם להעלותו גם צהיותו
צדיוטא התחתונה. ומה גם צצשאר המצות כאשר

גם לצניו אחריו, רק כאשר רואה המצוה ומרור
מונחיס לפני צניו, וממחיש זאת לצניו כאלו הוא
יציא ממצרים, אז יוכל לקיים והגדת לצנך ציום
ההוא לאמור. [תשע"ע - תשע"ג]

והגיענו חלילה הזה לאכול בו מצה
ומרור, כן ה' אלקינו יגיענו
למועדים ולרגלים אחרים וכו'. ויש לומר
צדרך צמות, כי ההכנות למצות החג עוליס
ציגיעה רצה ועצומה, הן צהצבת החמץ, והן
צאפיית המצות ופרטיה. ואנו מודיס לה' על
היגיעה, ואין אנו מתרעמים עליה, כי זהו לנו
יתרון צחשיבות המצוה, ולפוס צערא אגרא. ואנו
מודיס ומשצחיס על מה ש'הגיענו' חלילה הזה
לאכול צו מצוה ומרור, שצאה לנו צעמל ויגיעה.
ולא רק שאין אנו מתרעמים על זה, אלא אנו
מוסיפין לצקש, כן ה' אלקינו יגיענו למועדים
ולרגלים אחרים, שגם הם יעלו לנו ציגיעה, כי
חשובה מאד צעינינו היגיעה למצוה, וחציבה לנו
מצוה צצער ממצוה שלא צצער. [תשע"ג]

יגיענו למועדים ולרגלים אחרים וכו',
שמחים בבנין עירך וששים
בעבודתך. ויש לומר צידוע שצכל מצוה שהאדם
עושה, צונה צו חלק מצית המקדש לעמיד (עין
בדוע קודש פי תל). וכיון צצית המקדש הוא יפה
נוף משוש כל הארץ, על כן כאשר צונה צמעשיו
קצת ממנה, מתעורר צו שמחה וחדוה צצעזדתו
מקדושת הצית שצונה. וזהו יגיענו למועדים וכו'
שמחיס צצנין עירך, צמה שאנו צוניס צמעשינו
את עירך יושפע עלינו שמחה, ועל ידי זה
נהיה ששים צצעזדתך, שיומשך לנו מצית ה'

המכה, ומלפניו ממצרים גאלתנו ה' אלקינו, שהגאולה היתה מוכנת עוד קודם הירידה לשיעבוד מצרים. - ולכן אנו מקדימין מתחלה אכילת מצה, לרמוז שהרפואה קדמה להמכה, ורק אחרי כן בא המרידות במצרים. אך כיון שצפועל היתה הגאולה אחר המרידות, לכן אוכלים שוב מצה של אפיקומן אחרי אכילת המרור. [תשע"ג]

האדם עושהו צלי שלימות לא פרחית לעילא, ומה שעשה צעודו רשע הולך להקליפות ר"ל כידוע, לא כן מצות אלו של לילה זו, הרי מתחלה הם ניתנו להיותם צעומקי הקליפות, וממילא אין צהם שום עיכוב מלהעלותם למעלה. [תשס"ט]

אנו מקדימין מתחלה מצות מצה ואחר כך מצות מרור, ושוב מסיימין במצות מצה, אבילת אפיקומן. ולכאורה טעם אכילת המרור משום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, וטעם המצה על הגאולה, שלא הספיק ציקס של אבותינו להחמיץ וכו', ואם כן מן הראוי להקדים המרור הרומז להשיעבוד, ושוב לאכול המצה הרומז להגאולה. אך הענין הוא דאיתא בגמרא (מגילה יג:) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן (אסתר ג-א), אמר רבא אחר שצרא הקצ"ה והקדים רפואה למכה [העמידה לבא לאחר זמן], דאמר רבי שמעון בן לקיש אין הקדוש ברוך הוא מכה את ישראל אלא אם כן צורא להם רפואה תחלה, שנאמר (הושע ז-א) כרפאי לישראל [ואחר כך] וגלה עון אפרים [על ידי מכה שאני מביא עליהן] ע"כ. וכמו כן בשיעבוד מצרים, עוד קודם שנתקיימה הגזירה של השיעבוד, כבר הקדים לה הרפואה, שאמר ה' עוד בצרית בין הצתרים, וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, ואחרי כן יאלו צרכוש גדול (בראשית טו-יד). ואם כן הבטחת הגאולה של המצה היתה קודמת לוימררו את חייהם.

זכר למקדש בחלל, בן עשה חלל בזמן שבית המקדש היה קיים, היה בורך פסח מצה ומרור ואוכל ביחד וכו'. כבר ביארנו במקום אחר, כי המצה רומזת על החירות, ויאפו את הצצק עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים, ולא יכלו להתמהמה (י"ב-לט), ולעומת זה מרור זו שאנו אוכלים על שום מה, שמררו את חיי אבותינו במצרים, ואם כן אין אוכלים אותו בכריכה אחת, יש לאכול מתחלה המרור הרומז לשיעבוד, ושוב לאכול המצה לחירות. אך באמת חייב אדם לצרף על הרעה כשם שמצרך על הטובה (ברכות ס:), שיש להאמין כי מאתו לא תצא הרעות, וכל מה דעציד רחמנא לטב. וזה היה מדת הלל, שכאשר שמע קול לזוהר בעיר אמר מוצטח אני שאין זה צתוך ביתי (שם), כי לימד את בני ציתו לקבל הכל באהבה ולא לזוהר. ולכן הלל דייקא היה כורך מצה ומרור ואוכלם ביחד, כי שניהם יחד שוין אללו לטובה.

אך באמת לא רק הלל צעמנו עשה כן, אלא כל מי שהוא צמדריגה זו שמצרך על הרעה כשם שמצרך על הטובה כורך המצה עם המרור ביחד. אמנם כל זה היה צומן שצית המקדש היה קיים, אז היה אור ה' מתנוצץ על כל אחד להכיר זאת כי אין עוד מלכדו, ומאתו לא תצא הרעות.

וזהו שאנו אומרים (בתפלת גשמת) 'מלפניו' ממצרים גאלתנו ה' אלקינו, שהגאולה במצרים לא נתחדשה אחר היותם בשיעבוד מצרים, אלא ה' הקדים הרפואה עוד קודם

אחריה. והנה ישראל היו ערום ועריה, שלא היה בידם זכות לזאת ממזרים, וניתן להם מנזות פסח מנה ומרור לאכול קודם יציאתם, וזוה המשיכו הגאולה (רש"י שמות יב-ו). והגאולה ההוא היתה כרוכה בעשירות, ואחרי כן יאלו ברכוש גדול (בראשית טו-ד), ולכן נשאר במנזות מנה ופרטיה סגולה לעשירות.

ג ידוע כי מנזות חג הפסח משפיעין פרנסה, ובפסח נידונין על התבואה (ר"ה טו). והשמות של פרנסה הם פ'אי (ראשי תיבות של פוחח את ידך), ס'אל (מע"צ שמות), ח'תך (סופי תיבות של פוחח את ידך), ר"ת פס"ח. וכתוב במאור ושמש לפסח (בד"ה עוד) כי מלת אפיקומן, ג' אותיות הראשונות אפ"י הוא ר"ת של פסוק פוחח את ידך, ורומז שירוד על ידי זה שפע פרנסה ע"ש. ועל כן הוא נקרא בשם צפון, על שם שצפון מזלת את הזהב, דכתיב (איוב לו-כב) מצפון זהב יצתה (בצב צמרא כה:), כי האפיקומן מסוגלת לרכוש גדול, ולשפע פרנסה.

ג יש לומר דמסוגלת לזיווגו של אדם שקשה בקריעת ים סוף (סוטה ב.), דכתיב ויצן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה וגו', זאת הפעם עצם מעצמי וגו' (בראשית ב-כב). ואם כן זיווגו צפונה בחד מללעותיו, ואפיקומן מסוגלת לזיווגו. [תש"ע - תשע"ג]

צפון. יש לומר בטעם שהאפיקומן נרמז בצפון, כי בצמנת נדיקים זוכים לאכול זליל זה מהקרצן פסח ממנש, וכמו שכתוב בהגדת דברי חיים שאמר, שאליהו מקריב קרבן פסח, וממנה עליהם נדיקי הדור, ומציא להם חתיכת קרבן

לא כן כהיום שיש הסתרת פנים, אין לנו צמדה זו צעוה"ר. אבל עכ"פ לנו עושים זכר למקדש, להזכיר עצמינו באיזה מדריגה היינו פעם בזמן שבית המקדש היה קיים, שהיו כורכין אז המנזה והמרור ביחד, כדי לשום בזה עכ"פ לב לאיזה מדריגה נריכין לשאוף להגיע אליה. [תשע"ב]

צפון. בתחלת הסדר שוברין המנזה האמנעית, והחלק הגדולה מפנינו עד סיום הסעודה, והחלק הקטנה מניחין לפניו. והענין הוא כי המנזה רומזת על החירות מן הגלות, וביציאת מצרים תלוי גם הגאולה משאר הגלות, וכימי זאת מדרך מצרים ארצנו נפלאות (מיכה ז-טו), ובגאולה העתידה יהיו הנסים הרבה יותר מביציאת מצרים, עד שלעתיד יהיה הסיפור של שיעבוד גליות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו (ברכות יב:), ולכן לוקחין המנזה הרומזת על הגאולה, ומניח לפניו חליה הקטנה, שהוא החירות של יציאת מצרים, ומספרים עליה סיפור יציאת מצרים, אבל טומנין החלק הגדולה ממנו על לעתיד, רומזת לגאולה העתידה שניסיה יהיו גדולים יותר מביציאת מצרים, וזמן הגאולה העתיד היא צפון ונעלם, ומלצא לפומא לא גליא, על כן קורין אותו בשם צפון. [תשע"ב]

צפון. יש לומר על דרך שאמרו (שבת קל). כל מנזה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה וכו', עדיין עושין אותה בשמחה. וכל מנזה שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות וכו', עדיין עושין אותה בקטטה, דליכא כחוצה דלא רמי צה תיגרא ע"כ. הרי לנו כי לפי אופן קיום המנזה בראשונה, נשאר הארתה גם לדורות

(חולין טז). על כן גם כעת המשך קדושת המקדש
 וירושלים למקומו של יחזקאל, ושפיר האכילו שם
 מקרבן פסח.

ולבן כאשר ציקש יחזקאל תחלה מעשו להציא
 לו סעודתו, לא הזכיר לו רק לא השדה
 וזודה לי ציד (בראשית כ-ג), ולא שני גדיי עזים,
 כי אי אפשר לו לאכול פסח שם, רק רבקה
 ידעה גודל כחה של יעקב שיוכל להמשיך שם
 קדושת המקום, על כן נותנה עליו להציא שני
 גדיי עזים גם חוץ לחומות ירושלים. והנה מקום
 המקדש אמרו חז"ל (פסחים פח). אברהם קראו
 הר, יחזקאל קראו שדה שנאמר (כד-ק) ויאל יחזקאל
 לשוח בשדה, יעקב קראו בית וכו' ע"ש. ועל כן
 כאשר הציא יעקב המטעמים לאציו, וזהם היה
 קרבן חגיגה ופסח, וירח את ריח בגדיו, ויאמר
 ראה ריח בני כריח 'שדה' אשר צרכו ה', כאן
 נמצא ריח הבית המקדש שקראו יחזקאל שדה,
 אשר שם נזה ה' את הצרכה, והוא השדה אשר
 צרכו ה'. [תשע"ה]

בום של אליהו. כתבו המפרשים כי הארבע
 כוסות הם נגד הארבעה לשונות של
 הגאולה, והואצתי, והעלתי, וגאלתי, ולקחתי.
 אמנם יש עוד שם לשון חמישי, והבאתי אתכם
 אל הארץ (ו-ח). אך בהיות שזה לא נתקיים בדור
 ההוא, שמתו במדבר בחטא המרגלים, ונתקיים
 רק בזרעם, ומוזה בזה חורבן בית מקדשינו, אשר
 מפני חטאינו גלינו מארצנו, על כן בגלותנו אין
 לוקחים כוס נגד והבאתי ע"כ. אך אנו מווגין
 כוס של אליהו כנגדו, כי לעתיד יבא אליהו
 לבשר את הגאולה, ואז תהיה והבאתי אתכם אל
 הארץ בשלימותו.

פסח, וממשיך להם אורח דירושלים, וטומאה
 נדחה בצבור, ולא רק פסח ברוחניות, אלא
 בגשמיות, א שטיק קרבן פסח ע"ש. ואם כן
 לכאורה אין הם צריכין לאכול אפיקומן זכר
 לפסח, כי הרי מגיע להם פסח ממש. אך הם
 מצפינים מדריגתם שלא יודיעו אותם לרצים,
 על כן הם אוכלים מנה זכר לפסח, וזהו כפון
 מדריגתם, שבאמת הם אוכלים הפסח ממש.

וגם יש לומר, דרק בזכות שמקיימין מנות
 חכמים כתיקונם, לאכול אפיקומן זכר
 לפסח, וזה ממשיכין הארה שיציא אליהם אליהו
 פסח ממש. ואם כן צאכילת אפיקומן כפון עוד
 אכילה מקרבן פסח ממש. [תשס"ח].

וירח את ריח בגדיו ויברכהו, ויאמר ראה
 ריח בני בריח שדה אשר ברבו ה'
 (בראשית כ-ח). ויש לומר דהנה רבקה אמרה
 ליעקב, לך נח אל הארץ וקח לי משם שני גדיי
 עזים טובים, ואעשה אותם מטעמים לאצריך כאשר
 אהב (שם כ-ט). וברש"י וכי שני גדיי עזים היה
 מאכלו של יחזקאל, אלא פסח היה, האחד הקריב
 לפסחו, והאחד עשה מטעמים (פרקי דרבי אליעזר
 לב) ע"כ. ולכאורה הרי יחזקאל היה דר בצאר
 שבע, ואיך יאכל מקרבן פסח, הלא שחיטתו
 צריכה להיות במקום המקדש, ואכילתו רק בתוך
 ירושלים. אך אכל יעקב מנינו לראשונה שהמשיך
 קדושת ארץ ישראל שלא במקומה, כאשר הלך
 לחרן, ויהיב דעתיה למיהדר להתפלל במקום
 שהתפללו בו אבותיו, קפצה לו הארץ (חולין
 פא:), וזהו ויפגע במקום וילן שם (כח-יא), ואמר
 לו ה', הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אחננה
 (כח-ג), שקיפל הקצ"ה כל ארץ ישראל תחתיו

מתפללין על הגאולה, ושיצנה צית המקדש של מטה, ויצא הצירה הנגזרת למעלה ותרד למקומה למטה וישאר שם ציר"ה ולמטה יהיה ציר"ה, ויתחלק הדל"ת לשנים, ולזה פותחין הדל"ת לרמוז שאנו מבקשים שיפתח הדלת ויתחלק לשנים ויהיה ציר"ה למעלה וציר"ה למטה עכד"ק.

וי"ש לומר צוה, צוה דאמר דוד המלך, מזמור שיר חנוכה הצית לדוד, ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי (תהלים ל"א). וזריך ציבור כפל הלשון, 'מזמור שיר', וצילקוט (רמו חשיג) כתב, למה מזמור שיר, כנגד צית המקדש של מעלה וצית המקדש של מטה וכו' ע"ש. - גם מה שאמר כי דליתני, מהו הכוונה צוה.

אך לפי מה שנתבאר יש לומר, דאיתא בגמרא (סוטה טו) דוד ומשה לא שלטו שונאיהם במעשה ידיהם, דוד דכתיב (א"ה ז-ט) טבעו בצרף שעריה וכו' ע"ש. ודוד המלך השיג צרות קדשו, שהמקדש שיחנכו ממנו, שהוא הכין הכסף והזהב לצנינו, וגם קנה מקום המקדש, לא ישלטו בו ידי אויבים. וגם כאשר יצא העם שיחברו הצית, לא חלו בו ידים, אלא יעלה למעלה ויתחבר עם הצירה של מעלה להיות לאחד, ומהציר"ה של מטה תהא נעשה דל"ת כשתתחבר להציר"ה של מעלה. ועל כן נתן הודאה ושבח ככפלים, אחד על חינוך הצית, ואחד על חינוכו שלעמידה, שהצית לא תשרף אלא תעלה למעלה, וצבוא זמן הגאולה יפתח הדל"ת, וירד למטה מקדש משוכלל מן השמים (רש"י ראש השנה ל), והוא המקדש של מטה שעלה למעלה ירד אז שנית למטה. ולכן אמר 'מזמור שיר' ככפל לשון, על חנוכה הצית לדוד, הן על החינוך הראשון, וגם על החינוך שמתחדש לאחר חורבנו, ואמר ארוממך

והמעם שמוזגין אותו צעת מציגת הכוס הרביעי, דמבואר ברמב"ן (פ' אחרי ית-כה) כי עיקר כל המצות ליושבים בצרף ה', ותכלית קיום המצות צחוץ לצרף, לכשתחזרו לא יהיו עליכם כחדשים ע"ש. ולכן כאשר אנו מוזגין כוס הרביעי נגד ולקחתי אתכם לי לעם, אנו מרמזים אשר שלימות מעלה זו, יהיה לנו רק כאשר יקיים ה' והצאתי אתכם אל הצרף. וכאשר יצא אליהו לבשר לנו הגאולה, אז יושלם השלימות של ולקחתי אתכם לי לעם. [תשע"ב - תשע"ד]

מוזגין בום של אליהו בכום הרביעי. כי הארבע כוסות מכוונים נגד הארבע גליות, שישקום ה' אותם בכום התרעלה. וכאשר עומדים בגלות האחרון, כוס הרביעי של אדום, אנו מוזגין כוס לאליהו, שיצא ויגאלינו ויבשר לנו בשורות טובות ישועות ונחמות, ומבקשים רחמים שפוך חמתך אל הגויים וגו'. [תשע"א]

במעם שנוהגין לפתוח הדלת באמירת שפוך חמתך. כתוב בהגדת קול יהודה צעם הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע, דהנה הצית המקדש היה נקרא צירה כמו שכתוב (דברי הימים א כט-ט) הצירה אשר הכינותי. והנה צית המקדש של מטה מכוון כנגד צית המקדש של מעלה (תחומא ויקהל ז), ונמצא צירה למטה צירה למעלה. והנה נודע כי הצית המקדש לא נשרף, רק עלה למעלה כמו שאיתא בצוה"ק (ח"צ רמ): צקוד שפך חמתו על עמים ואצנים, ונמצא כי הצירה של מטה עלה אל הצירה של מעלה, ונעשה שם דל"ת, כי שני פעמים ציר"ה גימטריא דל"ת. והנה עתה שאנו

(מגילה כט.), אז כזיכול מעתיק ה' ממקומו את המקדש שלמעלה שטהיה כנגד המקדשות שזונים למטה, ומטלטלו ממקום למקום צורך גלוטינו, ואז המקדש שלמעלה מכוון נגד שלמטה ודפח"ה.

ונראה דזהו כפל הלשון בחפלה, צנה ציתך כבחחלה, וכוון מקדשך על מכונו וכו', והראנו צצנינו ושמחנו צציקונו, ולכאורה יש צנה כפל לשון. אלא דמתחלה מתפללים על המקדש שלמטה, צנה ציתך כבחחלה, ושוב אמר על המקדש של מעלה, וכוון מקדשך על מכונו, שלא יתלטל עוד ממקום למקום, אלא יכוון אותו על מקומו. ושוב אמר והראנו צצנינו, על המקדש שלמטה, ומאז לא יטרורו עוד לטלטל המקדש שלמעלה, אלא יהיה עומד מתוקן על מקומו מכוון נגד ירושלים, וזהו ושמחנו 'צציקונו'. - ואם כן כאשר אנו מתפללים על צנין צית המקדש, אין החפלה רק על הצירה שלמטה, והראנו צצנינו, אלא גם על הצירה שלמעלה שלא יתלטל עוד, ושמחנו צציקונו. ולכן פותחין דל"ת, כי מתפללין על שתי הצירו"ת, הן הצירה שלמטה, והן על הצירה שלמעלה. [תש"ע]

ה' כי דליתנ"י, שלא יחרב הצית, אלא תעשה ממנו דל"ת, צ' פעמים ציר"ה, ולא שמחת אויבי לי, שיטלטו השונאים צמעשה ידי, אלא תתעלה ותגנוז למעלה.

ועל פי דרכו יש לומר עוד, דהנה מקדש העמיד שאנו מנפין צנוי ומשוכלל הוא יגלה ויצא משמים שנאמר (שמות טו-יז) מקדש ה' כוננו ידיך (עיין רש"י סוכה מא. ד"ה א'). ולכאורה לפי זה יתבטל מאתנו מצות עשה של ועשו לי מקדש (שם כה-ח), כיון שירד צנוי ומשוכלל. וצרמנ"ם (ה' מלכים יא-ח) מצואר כי מלך המשיח יצנה את צית המקדש ע"ש. וצריכין לומר דישאל יוסיפו אז על הצנין שירד משוכלל, כדי לקיים צנין המקדש צמנות ה'. ואם כן יהיה לנו אז צירה מלמעלה ועל זה יוסיפו צירה מלמטה, ויהיה ציחד מספר דלת, ולכן כשמתפללין על הגאולה העתידה פותחין הדלת, שאנו עושין צנה פתח לצנין צית מקדשנו שאז תהיה צצחי' דל"ת.

[תש"ח - תש"ע]

עוד יש לומר, דהנה צרש"י כתב על הפסוק מכוון לשבתך פעלת ה' (שמות טו-יז), שמקדש של מטה מכוון נגד כסא שלמעלה. ואכל יעקב שאמר אין זה כי אם צית אלקים (צראשית כח-יז), שינה רש"י לשונו, דצית המקדש של מעלה מכוון נגד צית המקדש של מטה. וכן כתב גם כן על הפסוק (שמות כג-כ) הנה אנכי שולח מלאך וגו'. ואמר הרה"ק ברוהרי"ד מבעלזא זי"ע, כי צעת שצנו המקדש למטה הרי זה מכוון נגד צית המקדש של מעלה, אמנם צעת חורצנו, ואין לנו למטה רק מקדש מעט (יחזקאל יא-טו), אלו צתי כנסיות וצתי מדרשות שצצבל

הענין שפותחין הדלת באמירת שפוך חמתך אל הגויים. יש לומר דאיתא בצמר"א (יומא ט:) אם חומה היא צצנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארו (שיר ח-ט), אם עשיתם עצמכם כחומה ועליהם כולכם צימי עזרא, נמשלתם ככסף שאין רקב שולט צו כך לא הייתם חסרים שכינה. ואז לא היו גולים שוב גלות אחרת, כדאיתא צמדרש (שהש"ר ח-יג) שלא היה נחרב הצית המקדש], עכשיו שעליהם דלתות [שער שיש צו שני דלתות,

הצריית אשר אתם חפצים הנה צא, אמר ה' לצא-ת (מלאכי ג-א). ולכאורה יש להבין הלא ציאת אליהו תהיה תחלה לצשר הגאולה (עיין רמב"ם ה' מלכים יג-ב, ובשו"ת חתם סופר מ"ו סימן נח), ולמה הזכיר הכתוב כאן מתחלה, ופתאום יצוא האדון, ואחר כך מלאך הצריית הנה צא. אך אימת דזהו רק כאשר תהיה הגאולה צעתה, אזל זכו אחישנה (פסהדרין נח.), ואז יצוא הגואל תחלה ע"כ. ולכן כאשר 'פתאום' יצוא אל היכלו, אז יצוא האדון תחלה, ואחר כך מלאך הצריית. [תשס"ו]

פּוֹתַחַיִן הַדְּלֵת. יש לומר דל"ת בגימטריא צ' פעמים ירא"ה, רומז על יראה תמאה ויראה עילאה. וקודם שמתחילין להודות ולהלל יש לפתוח דל"ת, להתעצם ציראת ה', ליראה את ה', וכמו שתהיה צעת הגאולה, ומלאה הארץ דעה את ה', ליראה את ה' בגין דאיהו רב ושלטי. [תשס"ו]

בּוֹהֲגִין לומר שפוך המתך ובו' ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים, וזכות אמונה זו יצוא משיח, וישפוך חמתו על העכו"ם (רמ"א סימן תפ.). ואכתי יש להבין למה לא פותחין את הדלת בתחלת הסדר, הרי כל הלילה כולה הוא ליל שמורים. ונראה כי ענין ליל שמורים הוא למעלה מן הטבע, ומה היום מיומיים, שאין לירא משום מזיק, ויכולין לישב בדלתות פתוחות, רק גודל האמונה של ישראל צה' ובחורתו משפיע שמירה זו. ובתחלת הלילה כאשר יפתח את הדלת, יתכן שחסר לו עדיין אמונה זו שהלילה הואת נשתנה מכל הלילות בשמירת ציתו, וגם כאשר יעשהו הרי זה רק

פותח אחד וחצירו סוגר, כך עליהם לחצאין, נמשלתם כארו שהרקב שולט בו ע"ש. והנה הארבע כוסות רומזות על ארבע גליות שגלו ישראל, וכוס ישועות אשא. וכל זה נגרס על ידי שעלו מצבל רק כדלתות, ולכן ככוס הרביעי, הגלות המר הזה, אנו פותחין הדלת, להראות שזה גרמה מה שעדיין אנו משוקעים בגלות, ושפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך.

וּמַתְּפִלִּים שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, דאימת בגמרא (סוכה נה:): אמר רבי יוחנן אי להם לעוצדי כוכבים שאצדו, ואין יודעין מה שאצדו, שבזמן שבית המקדש קיים, המוצח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן ע"כ. ואימת במדרש (תנחומא בחוקותי צ) אילו היו יודעים העכו"ם שבשזיל עונות ישראל הם לוקין היו מעמידין להם צ' איסטורטיוטין לכל אחד ואחד מישראל כדי שישמעו את התורה ושלל יחטאו. ולא דיין שאין העכו"ם משמרין את ישראל, אלא עוד הן מצטלין אותן מן המנאות, שאם יחטאו כל העולם לוקה שנאמר (חגי א-י) על כן עליכם כלאו שמים מטל, ואם אינם חוטאין כל העולם מתצרך בשבילם ע"כ. וזהו שאמר שהגוים האלו לא ידעוך, לא ידעו להשיג התועלת הרב שיש להם עצמם צבית המקדש ובשמירת התורה שישראל עוצדין אותך, ושפוך חמתך על הגוים אשר 'לא ידעוך', כי אכל את יעקב ואת נהו השמו. [תשע"ג]

בַּפְּתִיחַת הַדְּלֵת לְשִׁפּוֹךְ חַמְתְּךָ. כתב המהר"ל מפראג לומר הפסוק, הנני שולח מלאכי, ופנה דרך לפני, ופתאום יצוא אל היכלו האדון אשר אתם מצקשים, ומלאך

בזירתא פסחא ומקרי הלילא פקעי אנרא
 [לקול המולת ההמון מהלל, דומין
 כאילו הגגין מתקעין] (פסחים פה:). ויש לומר
 כי לפעמים עבודת האדם את קונו הוא על מנת
 לקבל פרס, בפשוטי עם לטובת עולם הזה, וצני
 עליה לשכר עולם הבא, ליהנות ציוס שצדיקים
 יושבים ועטרותיהם צראשיהם ונהנין מזיו השכינה.

אמנם אחר עבודת ליל פסח צאמירת הלל
 והודאה, באים להכרה שאין לעבוד ה' עבור טובת
 הנאה, אלא שכר מצוה מצוה (אבות ד-ג), השכר
 הוא עצם הזכיה שיש לנו שנוכל לקיים מצוה ה'.
 ואחר כזיתא פסחא ומקרי הלילא, פקע אגרא,
 מסתלק העבודה שהוא על מנת לקבל אגרא,
 אלא עובד כדי לעשות נחת רוח לקונו. [תשס"ט]

לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא, נדרי
 לה' אשלם נגדה נא לבל עמו, בחצרות
 בית ה' בתובבי ירושלים הללוי-ה (תהלים
 קנז-יז). יש לומר כי גם בזמן שאין בית המקדש
 קיים, יכולים אנו לזכות קרבן תודה לה', והוא על
 ידי שיח שפתותינו, ושלמה פריס שפתינו (הושע
 יד-ג), וכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה
 (מנחות קי). אמנם חסר ממנה שני דברים, חדא
 מה שדרשו חז"ל (פסחים נט:), ואכלו אותם אשר
 כפר בהם (שמות כט-ג), מלמד שכהנים אוכלים
 ובעלים מתכפרים ע"ש. ואם כן הגם שכל העוסק
 בתורת עולה כאילו הקריב עולה, אין זה אלא
 הקרבה לצדה דהיינו חלק הגבוה, אבל עודנה
 חסר החלק שכהנים אוכלים (ועיין צוה בהגדה
 חדש האביב שגלתן עורך). והשנית, שאנו מקריבים
 אותה בטומאת חוץ לארץ, וחסר לנו קדושת
 המקדש צירושלים עיר הקודש. ולכן לעמיד נשלים

מצות אנשים מלומדה. רק אחר שהאריך צסיפור
 יציאת מצרים, ונתענס בגודל כמו ית"ש אין משדד
 את הטבע כרצונו, ואשר רק לו הכח והממשלה
 בעליונים וצתחתונים לעשות בהם כרצונו, אז
 פותחין את הדלת לזכור שהוא ליל שמורים, כי אז
 באמת סמוך לצו וצטוח אשר כן הוא. [תשע"ה]

שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך,
 ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו.
 ופירש הגה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג
 וצ"ל, כי הגוים האלו לא ידעוך, לומר כי הם
 עושים זאת בצליחותך, וצמנך לא קראו, לא
 אמרו לשם יחוד קודם הנגישות, ולא עשו צוה
 מצותך, אלא למלאות תאותם לטרוף טרף אדם,
 לכן שפך עליהם זעמן ע"כ.

וייש להסביר יותר, כי באמת אנחנו חייבים להכיר
 טובה להאומות הרודפים את ישראל, עבור
 שקירצו אותנו צוה לעבודתו, וכמאמרם (סנהדרין
 15:) מעמיד עליהם מלך קשה כהמן והם חוזרים
 בתשובה. ואם כי הם לא התכוונו צמעשיהם לקרצ
 אותנו לעבודתו, הרי מצוה אין צריכות כוונה,
 וגם העושה שלא לשמה יש לו שכר. אך זהו רק
 בעושה סתמא שלא צכוונה, אבל מי שיש לו היפוך
 כוונה, מצואר צפוסקים (או"ח סימן ס') שלא ילא,
 והם היה להם היפוך כוונה להדיח אותנו מעבודת
 ה', להשיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך,
 ולכן יש להענישם על מעשיהם. וזהו שאמר,
 שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך, הם
 אמרו צפירוש אשר אין הם רוצים לידע ממך,
 'וצמנך לא קראו', לא רצו לקרוא צשמך, ולכן
 שפך עליהם זעמן וחרון אפך ישיגם. [תשע"ב]

הנדרים שלנו בפועל, שיהיו גם הכהנים אוכלים, וגם תהיה לה קדושת הארץ.

של יציאת מצרים, אשר כתבת, בחורתך לספר בכל שנה צימות הפסח.

ואולי דלכן נרמז שמו בנרצה, כי אמרו חז"ל (מכות טז) דנידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן מיהודה וכו', שעצמותיו היו מגולגלין בצרון, עמד משה וציקש עליו רחמים, שמע ה' קול יהודה וגו' (דברים לג-ו), וחזרו אצרו למקומו והכניסו במתיבתא דרקייע ע"ש. וכמו כן אנו מתפללין בזה על משה 'נרצה', שירצה ה' את הקללה שאמר על עצמו מחני נא מספרך. [תשע"ד]

וזהו שאמר, לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא, אם כי בפועל אי אפשר לנו להקריב, אבל על ידי שאני קורא בשם ה', הפרשה בחורה, שכל התורה שמותיו של הקב"ה (זוה"ק ח"ג עג.), בזה אני יכול לזבח התודה. אבל אף על פי כן אקוה לכשיבנה בית המקדש, נדרי לה' אשלם, ואז יהיה נגדה נא לכל עמו, היינו הכהנים הנקראים עם קדושך (יומא מא:), שהם עם ה' (עיין במג"א סימן קכו סק"ג). ועוד גם זאת, כי אז יהיה בחירות בית ה' בתוכי ירושלים, וזה חסר לנו עתה צמה שנשלמה פרים שפתינו. [תשס"ח]

חסל סידור פסח בהלבנתו וכו'. פס"ח נוטריקון חסל ס'ידור פסח, להורות שהשפעת הפסח לא נפקת, ורישומו נשאר על כל השנה. וכמו שאמרו החסידים דלכן לא הדיפס בעל התניא בסידורו הפיטו של חסל סידור פסח, שאין לו חסל. ולכן בא הרמז בפסח, שגם כאשר חסל סידור פסח, יש להמשיך קדושת הפסח. [תש"ע]

נרצה. בגימטריא מש"ה. ופירשו כי שמו של משה רבינו לא נזכרה בכל ההגדה של פסח, חוץ מפעם אחת בדרך אגב ויאמינו בה' ובמשה עבדו, על כן בסיומו נרמזה שמו בתיבת נרצה ע"כ. ויש לומר בטעם הדבר על פי מה שכתוב בבעל הבורים בפסוק (שמות כז-כ) ואתה תזוה, לא הזכיר משה בזה הסדר, מה שאין כן בכל החומש, שמשעה שנולד משה אין סדר שלא הזכיר בה. והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לג-ג), ואמרו (מכות יא.) קללת חכם אפילו על תנאי צאה (זוה"ק פנחס רמז). ע"כ. ויתכן לומר שגם במצרים כאשר ראה משה קישוי השיעבוד, ודיבר קשות עם ה' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי (שמות ה-כג), גם אז הפליט לה' אם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, ולכן נתקיימה קללת חכם, ולא נזכר שמו בכל הסיפור של יציאת מצרים. וזהו מחני נא 'מספרך' היינו מהסיפור

וד' שובן מעונה קובם קהל עדת 'מי מנה'. יש לומר על פי מה שכתוב בנזעים אלימלך (פ' במדבר) לפרש מאמרם (יומא כג:) והיה מספר בני ישראל (הושע ג-א), דקאי בעושיין רצונו של מקום, דהנה כתיב בחורה (דברים ז-ז) כי אתם המעט מכל העמים, וח"ו שלא יהא המיעוט בטל ברוב, לכן הנכון שלא למנות את ישראל, שלא יהיה להם מספר, כדי שלא יבטלו צין האומות. אך כשישראל הם טובים ועושים רצונו יתברך אין מוסיף להם המנין, וממילא מזה למנותם כדי לקשרם בהספירות כנ"ל. והוא כשעושים רצונו והם דבוקים בהצורה יתברך שמו. ובשלחן ערוך

מנזת ה', וראויס אנו שיקומס קהל עדת מי
מנה. [תשס"ו]

יחיד במלובה, בביר בהלבה, למודיו
יאמרו לו לך ולך. ויש לומר כי אמרו
חז"ל (מועד קטן טו:): מאי דכתיב (שמואל ב כג-ג)
אמר אלקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל
באדם, ומי מושל בי לדיק, שאני גוזר גזירה והוא
מבטלה ע"כ. ונראה בטעם הדבר, דרבי עקיבא
בא ודרש את ה' אלקיך תירא (דברים י-כ), לרבות
תלמידי חכמים (פסחים כג:). וכיון שהקב"ה מקיים
תורתו (ירושלמי ראש השנה א-ג), גם מנזה זו הקב"ה
מקיים. ואמרו חז"ל (קידושין לא). איזהו מורא,
ולא סותר את דבריו וכו' ע"ש. ולכן אין הקב"ה
סותר דברי החכם, ולדיק גוזר והקב"ה מקיים.

וזוהו שאמר במעלותיו של הקב"ה, יחיד במלוכה,
ואין דומה לו, והוא מושל באדם, ואף על
פי כן כביר כהלכה, הוא מתנהג כהלכה, לקיים
את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, שלא
יסתרו את דבריהם, ולכן למודיו יאמרו לו לך
ולך, הלומדי תורה יכולין לומר לו מה תעשה
ומה תפעל. [תשס"ט]

פודה בהלבה. כי ה' שומר תורתו, ויש מנזת
פדיון הבן לבנו בכורו, ובני בכורי ישראל
(שמות ד-כב), ואנו מנפים לפדיון. וגם מדין חז"ל
הבעל חייב צפרקונה של אשה, פרקונה תחת
פירותיה (כמוצות מו:), וכנסת ישראל היא ארוסתה
של הקב"ה, כלה קרואה בנעימה, ואם כן חייב
ה' צפרקונה, והוא פודה כהלכה, שמקיים ה'
תורתו. [תשס"ט - תש"ע]

(יו"ד סימן כג-ד) פסקינן בדבר הדבוק לריך הציטול
כנגד כל הדבוק, וכשאנו דבוקים צו יתצרך שמו
אינם יכולים לבטל אותנו. וזה שמירץ כאן בעושין
רזונו כו', ואז יכולים למנותם ומנזה למנותם ואין
מזיק להם, מחמת שהם דבוקים ולא יתבטלו, אבל
כשאין עושין רזונו כו', כי אז ח"ו מזיק להם
המנין, ואז אשר לא ימד ולא יספר ע"ש. וברביד
הזהב (פ' ואמתן) כתוב לבאר בזה הכתוב (שם ד-ד)
ואתם הדבקים בזה' אלקיכם חיים כולכם היום
ע"ש. ולכן אנו מבקשים את ה' שירחם עלינו,
כי אין אנו בטלים בהאומות, וקומס קהל עדת
'מי מנה', שאי אפשר למנותם, כי הם דבוקים
בקונם, אשר לגדולתו אין מספר. [תשע"ד]

ודך שובן בעונה קובם קהל עדת מי מנה.
יש לומר דאיתא במשנה (פסחים סד). הפסח
נשחט בשלש כתות שנאמר (שמות יב-י) ושחטו
אותו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל
וכו'. מימיהם של כת שליטת לא הגיעו לאהבתי
כי ישמע ה', מפני שעמה מועטין ע"ש. הרי לנו
חציבותן של ישראל לקונם, שכולם הזדרזו למנזה,
להכנס עם השתי כתות הראשונות, ולא נשאר
לכתה השלישית רק מועטין. והרה"ק מקאצק
זי"ע פירש על דרך המוסר, מימיהם של כת
שליטת לא הגיע לאהבתי, שאם היו מגיעין
למדריגת אהבה, לא היו מן הכת השלישית
אלא מן הכת הראשונה ע"כ. והנה השני כתות
הראשונות הם נרמזים ב'קהל עדת', ועמה היה
מרובין עד אין מספר, וקומס 'קהל עדת', מי
מנה, מי יוכל לספור אוכלסין שלה, שהיה מועט
המחזיק את המרובה, מחמת גדול אהבתם לקיום

חג הפסח

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשס"ו לפ"ק

י"ש לומר עוד צוה, דאיתא במשנה (ברכות יב):
 אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן
 שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים
 זלילות, עד שדרשה בן זומא שנאמר (דברים טו-ג)
 למען תזכור את יום לאתך מארץ מצרים כל
 ימי חיך, ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות,
 וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל להציא
 לימות המשיח ע"כ. ובטעם פלוגתאם אי מזכירין
 יציאת מצרים זלילות, יש לומר דאיתא בגמרא
 (שם ט.) הוציך ה' אלקיך ממצרים לילה (דברים
 טו-א), וכי זלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ציוס,
 שנאמר (במדבר לג-ג) ממחרת הפסח יצאו בני
 ישראל ציד רמה, אלא מלמד שהתחילה להם
 גאולה מצערב [נתנו להם רשות ללאת] ע"כ.
 ולכן סבירא להו לחכמים דאין מזכירין יציאת
 מצרים זלילות, כיון שיציאת מצרים היתה ציוס,
 ורבי אלעזר בן עזריה סבירא ליה, כיון שהתחילה
 להם הגאולה מצערב, יש להזכיר יציאת מצרים
 גם זלילות.

ובהגדה חדש האביב (בד"ה אמר רבי אלעזר בן
 עזריה) כתוב, דמצואר צוהר הק' (פ'
 צא לת.) דהוה נהיר האי ליליא כיומא דתקופת
 תמוז, ה"ד ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה
 (מהלים קל"ט-צ), אס כן גם הלילה מחשב ליממא,

אנו קורין את החג הזה בשם 'חג הפסח',
 יש להצין הלא בכל התורה כולה נקרא
 יום טוב זה בשם 'חג המנוח' (שמות כג-טו),
 ולמה שינו לקרותה בשם חג הפסח. וכבר
 דקדק צוה בקדושת לוי (פ' צא), וכתב שהוא
 על דרך אני לדודי ודודי לי (שיר ו-א), שאנו
 מספרים שצחו של מקום, והקצ"ה מספר שצחן
 של ישראל, וחג המנוח נקרא על שצח ישראל,
 על שם ויאפו את הצפק עגת מנות וגו', וגם
 צידה לא עשו להם (שמות יב-לט), וצ"ש"י מגיד
 שצחן של ישראל וכו' ע"ש. ואנו קורין היום
 טוב בשם פסח, על שם שצח השי"ת, ואמרתם
 זבח פסח הוא לה' אשר פסח וכו', שהוא שצח
 השי"ת ע"ש. ובהגדה ויגד משה (בקידוש)
 כתוב, דשם זה הוקצע על שם קרבן הפסח
 שהקריבו אבותינו צימים ההם צומן הזה. וזהו
 שצוה"ר חרצ עירנו ושמש בית מקדשינו ואין
 אנו יכולים לעשות חובותינו, הנהיגו אבותינו
 לקרוא את היום טוב על שם הפסח, למען נדע
 מה חסרנו צימים הללו מנוה הגדולה דקרבן
 פסח, ומחשבה טובה הקצ"ה מנרפה למעשה,
 ונמלא דגם עתה נחשב כאלו הקרבנו הקרבן
 פסח ע"ש.

ובתב על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין קב).
דיש עת מזומנת לרעה ועת מזומנת
לטובה, ופירשו חכמי האמת הענין, לפי שכל עת
וזמן יש לו מזל ושר מיוחד הממונה עליו למעלה
בעולם הגלגלים וכו', ולכן בכל זמן יש הנהגה
אחרת בעולם כפי בחינת המדה המאיר בשעתו,

ולכן צהיות בחינת המדה מזל חוקק דין הקשה,
העת המיוחד לו הוא מזומן לפורעניות גמור,
וצהיות בחינת המדה מזל מקור חסד ורחמים
גמורים, אז העת המיוחד לו מזומן לטובה
מופלגת. ולעולם זמן הקץ אינו אלא צעת רצון
המיוחד לו כדכתיב צענין בגאולה העתידה כה
אמר ה' לצבאות צעת רצון עניתיך (ישעיה מט-ס).
וכן כיוצא בו מצינו בקץ גאולת מצרים, וכדכתיב
(שמות יג-מג) ליל שימורים הוא לה', ואמרינן (ר"ה
יא:) שהיה משומר וצא מששת ימי בראשית, כי
נקבע מתחלה הקץ צעת רצון המיוחד לו וכו'.

ולפעמים צהיות צורך השעה בעולם לעורר
מדה טובה ישועה ורחמים בעולם
צעת וזמן שאינו מוכן לו, אז צתצונה משנה
עתים ומחליף את הזמנים, כלומר שהוא מחליף
את סדר הזמנים, שאותו יום שהמדה טובה
ראויה לשמש לפי סדר צירוף האותיות, הוא
מחליפה ומשנה סדרה להעמידה בזמן מוקדם,
והיינו דכתיב בגאולת מצרים ויהי מקץ ארבע
מאות ושלשים שנה ויהי בעצם היום הזה, כלומר
אע"פ שאז לא היתה אלא זמן של רד"ו שנה
לגלות מצרים, מכל מקום זמן הקץ של ת"ל שנה
דהיינו מדריגה ומדת העת רצון המיוחד לו, כבר
היתה בעצם היום הזה של רד"ו שנה, כי נשתנה
סדר הזמנים להקדים המאוחר. וכן כיוצא צה
בגאולה העתידה אינו ה' צעתה אחישנה, כלומר
צעתה של הקץ האחרון, הוא המדה של עת

והן התחלת הגאולה והן הציאה היה הכל ציוס,
לכן סצירה להו לחכמים דאין מזכירין יציאת
מצרים צלילות, ורבי אלעזר צן עזריה סצירה
ליה כיון דלפי עצם החשבון היתה אז לילה, לא
משגחינן צמה שנדמה אז הלילה ליום, ומזכירין
יציאת מצרים גם צלילות ע"ש.

*

ונראה עוד בהקדם לצאר, מה שאמר משה
לפרעה, כה אמר ה' כחצות הלילה אני
יוצא צתוך מצרים ומת כל צכור וגו' (שמות יא-ד),
וצרש"י שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו,
או לפניו או לאחריו, ולא אמר חצות, שמא יטעו
אצטגניני פרעה, ויאמרו משה צדאי הוא, אצל
הקדוש צרוך הוא יודע עתיו ורגעיו אמר כחצות
(צרכות ד:) ע"כ. והוא פליאה שיסנה משה את
צבר ה', לומר 'כה אמר ה' כחצות', וה' לא
אמר לו כן אלא כחצות. ועוד למה חשש שיטעו
עצדי פרעה, הלא אצטגניניים היו וחכמים, ואיך
יטעו צזה. וגם אם יטעו, הרי יכולים לצבר על
ידי חכמים יותר גדולים מהם.

ונראה על פי מה שכתוב בגזר הקודש על
המדרש (שמו"ר צא-ג) ליישב מה שאמר
הכתוב, ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות
שנה, ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה'
מארץ מצרים (שמות יג-מא), והתמיה מפורסמת
שהרי לא היו צמצרים אלא רד"ו שנה. וכן
ליישב הא דכתיב בגאולה העתידה, אינו ה' צעתה
אחישנה (ישעיה ס-צב), ואמרו חז"ל (סנהדרין צא).
זכו אחישנה לא זכו צעתה, ולכאורה איפכא
מיצעי ליה אחישנה צעתה, ואמאי כתיב מעיקרא
צעתה והדר אחישנה. ותו דאם כן הוה ליה
למימר צעתה או אחישנה.

רצון המיוחד לו בזה, גם כן אחישנה לגאולה קודם זמנה, כי אדלג על הקץ להקדים העת רצון המיוחד לו לסדרה שלא במקומה קודם זמנו כדי למהר ולהחיש ישועה עיי"ש בצריכות (ועיין בשמן ראש ח"א פרשת וילא).

והנה כמו שהקדים ה' זמן יציאתם ממצרים באותה שעה שהיתה עת רצון להגאולה, כמו כן הקדים ה' הזמן למכת בכורות שהוצרכה לעת רצון, וכמו שאמרו (יבמות עב). כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה שנאמר (שמות יב-טו) וה' הכה כל בכור וגו', הא קא משמע לן דעת רצון מילתא היא ע"ש. ואם כן הקדים ה' העת רצון שלבסוף הארבע מאות שנה, ושימשה כעת הלילה של הזמן ההוא, ובחצות הלילה הכה ה' כל בכור. והנה זמן חצות הלילה משתנה משנה לשנה באיזה רגעים. וכאשר אמר ה' שיכה כל בכור במצרים בחצות הלילה, היינו של אותה הלילה שזמנה עת רצון להניסים של מכת בכורות, אבל לפי הזמן של כעת יתכן שהיה קמוץ לחצות מלפניו או מלאחריו. והנה המצרים לא יבחנו בשינוי הזמנים, שהקדים כעת יום של שנים רבות, ובחצות אותה הלילה מתו כל הבכורים, אלא יסתכלו על חצות של לילה זו, וממילא לא תהיה בחצות הלילה ממש, ולכן חשש משה שיטעו אטרגוניו. ואם כן באמת לא שינה משה כלום מדברי ה', כי ה' אמר 'בחצות' על אותה הלילה שהקדים, ומשה אמר לפרעה 'בחצות' על הזמן שהוא כעת במצרים.

ואולי יש לומר, כי הזמן של אותה עת רצון שהקדים ה' להחליפו שיהיה בו מכת בכורות, היה משעות יום, שאז שלטו צירופי

השמות הראויים לנס זה של מכת בכורות. ולכן הוה נהיר האי ליליא כיומא דתקופת תמוז, כיון שבאמת שעות הללו היו משעות של יום. ואי נימא כן, אז הרי זמן יציאתם ממצרים שהיתה י"ב שעות אחר זה היו שעות של לילה, שהרי הלילה הולך אחר היום. ועל כן אמר הכתוב, הוציאת ה' ממצרים לילה, שהשעות שהקדים ה' ליום גאולתם היו משעות של לילה, וממילא אינו קוטר קרא, ממתרת הפסח יאלו ממצרים, ששעות אלו היו במקורם לילה.

ואם כן יציאתם ממצרים היה ביום, אבל השעות הללו הוקדמו משעות הלילה. ולכן פליגי חכמים אי מוזכרין יציאת מצרים בלילות, דלדעת חכמים מוזכרין רק ביום, כיון שיציאת מצרים היתה ביום, אבל רבי אלעזר בן עזריה סובר, כיון שבשורשם המה שעות של לילה, יש להזכיר יציאת מצרים גם בלילות. - ושיטה זו מתאימה לעצם תכונתו של רבי אלעזר בן עזריה, שהיה כבן שבעים שנה, שבעצם היה איש צעיר בן י"ח שנה, והלבינו שערותיו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות (ברכות כח). וכמו כן יש להזכיר יציאת מצרים בלילות, כיון שאותו יום היה מורכב מיום ולילה יחד.

וי"ש לומר דזהו הטעם שקרא ה' את הקרבן ההוא בשם פסח, פסח הוא לה' (שמות יב-יא), וברש"י הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג והפסיחה, שהקב"ה מדלג בתי ישראל מצינ בתי מצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ע"ש. ולפי מה שנתבאר שהקב"ה משנה העתים ומחליף הזמנים כדי להגיע לאותו יום של עת רצון הנקבע למעלה ראש לזמן של גאולה, יש לומר שעל שם זה נקרא בשם פסח,

תשובה אינה מכפר ע"ש. וקדושת ירושלים שהיו יושביה סמוכים ונראים לצית ה', והכהנים בעבודתם ולויים בדוכנם, המה נתעוררו לתשובה מדי יום ביומו, ויחד עם הקרבת הקרבן, לא לן אדם צירושלים וצידו עון.

והנה בקרבן פסח יש דין מיוחד, כל זן נכר לא יאכל בו (שמות יג-מג), שכן ישראל שנתנכרו מעשיו לאציו שבשמים אינו אוכל מן הפסח, ורק אחר שעשה תשובה יוכל לאכול מן הפסח. ומצואר במנחת חינוך (מנחה יג אות ד) דדוקא בעשה תשובה קודם הקרבת הפסח, אבל אם היה מומר בשעת עשיית הפסח, וקודם אכילה עשה תשובה, אינו אוכל ממנו ע"ש. על כן היו מקריבים את הפסח אחר עשיית התמיד, שאז נתכפרו כל עונות בית ישראל, שלא להיות כזן נכר בעת עשייתו. - ואפשר דמהאי טעמא נזדרזו ישראל ליכנס להקריב בכת ראשונה ושניה, וכת שליטת היתה עמה מועטין (פסחים סד). מפני שהזדרזו להקריבו סמוך לכפרת הקרבן תמיד שכיפרה עליהם.

ובחינה זו יש גם בעלם קדושת היום טוב, אשר לאו כל אחד זוכה לטעום טעמה הטוב ואורה הנשגב, וכל זן נכר לא יאכל בה, מי שנתנכרו מעשיו לאציו שבשמים, אינו זוכה לאכול ולטעום מקדושת החג. ואנו אומרים (בצרכת קידוש) ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו, לא כל אחד נוחל הקדושה מהמועד, אלא מי שעבודתו לה' בקיום מצותיו הוא בשמחה ובששון, שאין עבודת ה' עול על לוארו, אלא זכות הוא לו אשר צחר צנו מכל עם, שנוכל לעשות רצונו ולעבדו. ומועדי קדשך, הקדושה מהמועד, רק בשמחה ובששון הנחלתנו, מי שעבודתו בקודש

על הדילוג והפסיחה, שפסח ה' על כל השנים שהוצרכו עד לזמן הגאולה, להקדימו לטובתן של ישראל. ולכן ברבות הימים שישראל שרויים מפוזרים בין העמים, וגולה אחר גולה גלתה יהודה, וזמן הגאולה רחוקה היא, על כן לחזק את בני ישראל שידעו כי אין מנוס ומעצור, והיום אם בקולו תשמעו, אם יזכו אז בעתה אחישה, אנו קורין את היום טוב בשם 'פסח', לזכור הדילוג והפסיחה, שבכל עת ושעה אנו מוכנים לראות ישועתן של ישראל בהגאולה השלימה והאמיתית.

*

עוד יש לומר, דהנה מלינו בקרבן פסח דין מיוחד שאינו בשאר הקרבנות, כמו שאמרו (פסחים נח): שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים שנאמר (ויקרא ו-ה) והקטיר עליה חלבי השלמים, עליה השלם כל הקרבנות כולן, רק הפסח מקריבין אחר התמיד, יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים, לדבר שלא נאמר בו בערב, אלא בין הערבים בלבד ע"ש. ויש להבין טעם הדבר למה יתה צוה פסח משאר הקרבנות.

ונראה דאיתא במדרש (במדב"ר כא-יט) אמר רבי יודן ברבי סימון, מימיו לא היה לן אדם צירושלים וצידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, מה טעם, דק ילין בה (ישעיה ה-כא) ע"כ. ונראה דהא דאמרו לא לן אדם 'צירושלים' דייקא, הלא קרבן תמיד קרבן ליצור היה, ומכפר על כל ישראל. הוא מטעם דקרבן צלי תשובה אינה מכפרת, וכמו שנאמר ובה רשעים תועבה (משלי כא-כ), ודרשו חז"ל (שזעומ יב): דבלא עשה

לא-ל ית"ש, הגם שנתאריך הגלות בעונותינו הרבים, לא אלמן ישראל מאלקיו, והם נשארים באמונתו ית"ש ובאמונת התורה ומצוותיה, צוה הם מוזדלים מכל עם, וריקינין שבהם מלאים מצות כרמון, ובעבור זה נקרא גאולת מצרים גאולת עולם, כי לא יהיה עוד גלות כזה להשתקע ח"ו בטומאת הקליפות כל כך, הגם שלענין גלות הגופות בעונותינו הרבים גדולה כעת הגלות בכפלי כפליים לאין משעה, אבל בגלות הנפשות אין שום גלות דומה לגלות מצרים.

והנה ישראל בגלותן כשנספרין בגאולת מצרים ושמים על זה, הגם שהם בגלות כעת בכפלי כפליים, אבל הם שמים בגאולת אדוניהם כזיכור, דהיינו גאולת נפשותם (חלק אלקי), שכבר הם בני צנייה של תורה ויודעי שם תפארתו, וזהו שאמרו זוהר שהמלאכים משבחין מאד את ישראל בסיפור זה, כי תגדל שחם מאד צוה, הגם שהם נתונים בצביה צעמם, עם כל זה הם שמים 'בפורקנה דמאריהון' היינו גאולת אדוניהם כזיכור וכאמור ע"כ.

ובמשך חבמה (פ' צא) פירש, וחגותם אותם חג לה' לדורותיכם חוקת עולם תחגוהו (י"ג-ד), דאם רואים את חג יציאת מצרים רק בתור השתחררות חומרית משעבוד גופני, יכולים רבים לטעון, שאין כל טעם לחוג את החג הזה צעה שנתונים שוב בגלות ומשועבדים תחת הגויים. צרם, משרואים את יציאת מצרים בתור השתחררותו הרוחנית של העם, שחילננו השם יתברך מתוך טומאת מצרים, לקח אותנו לו לעם סגולה, והשרה עלינו את שכינתו וקדושתו, אז הרי חג יציאת מצרים הוא חג נחשי, אפילו כאשר אנו שוב משועבדים בגלות. וזהו שאמרה

הוא בשמחה יוכל לנחול קדושת המועד. ואם זהו בכל המועדים, מכל שכן בחג הפסח אשר בראש כל מועדות נשאת פסח, זמן יציאת הדעת לחירות, רק מי שמתנהג עם ה' כבן לאביו יוכל להרגיש הארת החג, ולא מי שנתכרו מעשיו 'לאביו' שצממים. ולכן קורין אותו בשם 'חג הפסח', שענינו הוא דוגמת הקרבן פסח, אשר כל בן נכר לא יאכל בו, שלא יוכל לטעום מצוף זיוה.

*

עוד יש לומר צוה, על פי מה שכתוב בבני יששבר (ייסן ד-ה) לפרש דברי זוהר הק' (ח"ג מ:) שכתב, ביה שעתא כניש קוב"ה כל פמליא דליה וכו', ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דקא חלאן בחדוה דפורקנה דמאריהון וכו' עכ"ל. ולא אמר בחדוה דפורקנה דילהון דפריק ליה מאריהון וכו'. אך באמת אנתנו כעת עצדים ביותר דחקות ויותר שעבוד כפלי כפליים לאין משער בארבע כנפות הארץ בין האומות, ובאריכות הזמן בכפלי כפליים מן גלות מצרים, אשר אילו כל הימים דיו וכו', לא נתנו המון לאומים די השב רוחינו זה קרוב לאלף ושמונה מאות שנה. והנה העצד הנתון תחת יד משעבדו צעעבוד רב ועמוס צימי זקנתו, האין ישמח ויגיל בגילה ורנן על שיצא צימי נעוריו פעם אחת משעבוד לחירות, הלא יתאנה צמר נפשו על שהוא נתון כעת בצרה ובצביה.

אך אף על פי כן ישראל עם קרובו הם שמים בגאולת מצרים, להיות שהיו במצרים עירום ועריה בלא תורה ומצוות, ונשתקעו על ידי זה בזמן קצר צמ"ט שערי טומאה, ומאז שיצאו ונצתרו לסגולה ניתן להם התורה ומצוותיה, וצוה הם מוזדלים מכל עם בגלות החל הזה, ותהלה

באותה שעה ע"ש. הרי לנו כי מצות הפסח מורה לנו שצייצית מצרים נעשינו בני מלכים, להיות לעם סגולה. ולכן מתחלה צעת יציאתם ממצרים, וכן להלכה כל זמן שישראל ישבו על אדמתם, והיתה נמשכת גאולת הגוף ממצרים, קראו את החג בשם חג המצות, הרומזת על גאולת הגוף שגורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה. אבל צעת שחרצה עירנו, וגלו ישראל גולה אחר גולה, ועדיין אנו בגלות הגוף עוד יותר קשה מלפנים, אם כן לשמחה מה זו עושה, על כן התחילו לקראו בשם חג הפסח, שמצות הפסח מורה שאז נעשינו בני מלכים, וגאולה זו היא נחשית לעולמי עד, ועל זה אנו שמחים וטובי לב על כל החסד שעשה עמנו.

תורה, ומצותם אותנו חג לה', אם תחוגו את החג בתור חג לה' ותראו את הגאולה הרוחנית שבו, אזי חוקת עולם תחגוהו, ואפילו בתקופות הגלות הקשות ביותר ע"כ.

והנה דבר זה נוכל ללמוד ממצות קרבן פסח, שנה הכתוב (שמות יב-מו) ועלם לא תשצרו צו. וכתוב בחינוך (מנחה טו) צטעם המנחה, שאין כבוד לבני מלכים לגרר העצמות ולשצרם ככלבים, לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים, ועל כן בתחלת צואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים וגוי קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים צנו המעלה הגדולה שעלינו לה

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשס"ז לפ"ק

קדושים לאלקיכם, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וגו', כי מטעם ההקדש ילאו קודם זמן הקצוב, ואם כן ראוי שתהיו קדושים עכ"ד. - וזוה נראה לפרש הכתוב, צאת ישראל ממצרים צית יעקב מעם לעז, היתה יהודה לקדשו (מהללס קיד-א), כי הסיצה שיצאו ישראל ממצרים, הגם שעדיין לא נשלם הזמן, משום שהיתה יהודה לקדשו, והקדש מפקיע מידי שיעבוד, ולכן יכלו לצאת קודם הזמן.

ולבאר הדברים יותר יש לומר, דבתורת משה (שס) כתוב, דהא דנעשו ישראל קודש לה', משום שהיו גדורים מערה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה

בקידוש היום, תחלה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים. יש לומר הכוונה דהנה גזירת השיעבוד צמצרים היה ועצדום וענו אותם ארבע מאות שנה (צראשית טו-יג), ולצסוף הוציאת ה' קודם הזמן, והרצה טעמים נאמרו על זה. ובתורת משה (פ' וארא יט.) כתוב, על פי מה דאמרינן צש"ס (יצמות מו.) דהקדש חמן ושיחרור מפקיע מידי שיעבוד, והקצ"ה הקדיש את ישראל לעצמו ככתוב (ירמיה צג) קדש ישראל לה' ראשית תצואתה, ואם כן ההקדש מפקיע מידי שיעבוד מצרים. הגם צשהרהינו אללו לא מהני ההקדש להפקיע מידי שיעבוד (פסחים לא.), אבל בני ישראל גורשו ממצרים וילאו משמה. וזהו כוונת הכתוב (צמדנר טו-מ) והייתם

שאין יוצאת ואין פרץ ולווחה ברחובותינו, ועבור שהיינו קדושים מגדר ערוה, ויהי לי לישועה, גאל אותנו לפני הזמן, שההקדש מפקיע מידי שיעבוד, וזה א-לי ואנוהו, אצני ליה צי מקדשא, שהצית שלנו יהיה מקדש ה'.

*

אמנם ראיתי בהגדה קול אריה (דף קה) צעם ספר חשק שלמה מהגאון רבי שלמה צוקער זצ"ל (פ' שמות אות ד), שכתב לפרש המדרש הבה נתחכמה לו (שמות א-ג), לצטל מהם את השבת, כי הנה משה צחר להם את יום השבת, שאמר לפרעה, אם אין להם יום אחד בשבוע לנוח צו יותש כחם ולא יוכלו לעבוד, והסכים פרעה על ידו, וזהו ישמח משה במחנת חלקו (טור א"ח סימן רפא). ויש לומר בטעם שצחר את השבת, כי על ידי שמירת שצ"ק נקראים ישראל קדושים, כמו שנאמר (שמות לא-ג) לדעת כי אני ה' מקדישכם, ואמר עוד הכתוב (שם יד) ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, ובשמירת שבת יהיה להם דין הקדש, ויאלו משיעבודו של מצרים אף קודם הזמן. ולכן אמר הבה נתחכמה לו, לצטל מהם השבת, דאז לא יהיו קדושים, וממילא לא יאלו קודם זמנם, כי זולת זה יש לירא שעלה מן הארץ קודם הזמן עכ"ד.

וזזהו הכוונה, תחלה למקראי קודש, כדי שיהיו ישראל נקראים צעם קודש, תחלת הדבר היא שמירת שבת קודש, לדעת כי אני ה' מקדישכם, והשבת היא לכם תחלה למקראי קודש וזכר ליציאת מצרים, וזכר לזה מצינו ביציאת מצרים, שעל ידי ששמרו את השבת היו צבחינת הקדש, והקדש מפקיע מידי שיעבוד, ועל ידי זה זכו לצאת ממצרים קודם הזמן. - ולכן קורא התורה

(ויק"ר כד-ו) ע"ש. והנה בני ישראל צמורים היו גדורים מערוה, שלא היה אחד מהם פרוץ בערוה (ויק"ר לז-ה), גן נעול אחותי כלה (שיר ד-ב), וכמו שכתב רש"י (במדבר כו-ה) שהיו האומות מבזין אותם ואומרים, מה אלו מתייחסין על שצטיהם, סבורים הם שלא שלטו המצריים בצאמותיהן, אם בגופם היו מושלים, קל וחומר בצאמותיהן, לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם, ה"א מצד זה וי"ד מצד זה, לומר מעיד אני עליהם שהם בני אצותיהן, וזה הוא שמפורש על ידי דוד (תהלים קכז-ד) שצטי י-ה עדות לישראל, השם הזה מעיד עליהם שהם מתייחסים לשצטיהם ע"כ.

וברתוב בבלי יקר (שם) דמה שחתם עליהם שם י-ה דייקא, כי שם זה הוא מתווך בין איש לאשה, איש ואשה שזכו שכינה ציניהם (סוטה יז), שהטיל שם י' באיש ושם ה' באשה, להורות שכולם נולדו מן איש ואשה אשר שם י-ה ציניהם ע"ש. וזהו שאמר בצאת ישראל ממצרים, לא היה מעורב ציניהם גם אחד מהמצריים, אלא צית יעקב לצד יאלו מעם לעזו, שמהעם לעזו לא יאל עמהם אף אחד, וכיון שהיו גדורים מערוה, היתה יהודה לקדשו, היה להם דין הקדש שמפקיע מן השיעבוד, ושפיר יאלו קודם הזמן.

ועל זה נתנו הודאה בהשירה, עזי וזמרת י-ה ויהי לי לישועה, זה א-לי ואנוהו אלקי אצני וארוממנהו (שמות טו-ב), שנתנו שבת לה' על העז שהיה להם, איזה גבור הכובש את ירו, שאלמלא עזרו לא היה יכול לו (פסוקה נב), וזהו 'עזי' שהקב"ה היה לי לעז שאוכל להתגבר, וזמרת י-ה, אני מזמר ומודה על העז שגשאר אללינו השם י-ה, איש ואשה זכו שכינה שרויה ציניהם,

ובזה יתבאר לשון הכתוב, ויהי כי 'הקשה' פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל צבור צאריך מצרים (שמות יג-טו), והיינו כי פרעה יקשה קושיא גדולה לאלקינו, למה נריך הוא לשלחם, הרי לא הגיע עדיין העת הקצוב, ועל זה בא התשובה, ויהרוג ה' כל צבור צאריך מצרים, והוא מטעם דבני צבורי ישראל ותמאן לשלחו הנני הורג צנך בצורך, הרי ד'ישראל קרויים צנים למקום, ואם כן בשמירת שבת הם נקראים קדושים, והקדש מפקיע מידי שיעבוד, ושפיר ילאו קודם זמנם.

*

ובענין זה היה נראה לפרש הכתוב, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת (שמות טו-טז), וברש"י מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה (סנהדרין נא:): ע"ש. כי הנה ישראל עמדו אז לדין, ששרו של מצרים טען מה נשחנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו'. אך התירוץ הוא, כי ישראל הגם שעבדו מתחלה עבודה זרה, מכל מקום עשו תשובה על עונם, ופרעה הקריב, שהקריב לבס של ישראל לאציהם שבשמים, ועל ידי התשובה שפיר נשחנו. אמנם הא גופא קשיא, הרי מלך שמחל על כבודו אינו מחול (כתובות יז.), ואיך מתקבלים בתשובה. והתירוץ על זה הוא, כי ישראל נקראים צנים למקום, כדכתיב (דברים יד-ה) צנים אתם לה' אלקיכם, ואז שמחל על כבודו מחול (הוצא בבני יששכר שם אות ה').

והנה בפרשת דרבים (דרוש כה) כתוב לזהו גם כן הענין של תחיית המתים, דמשם מוכרח שאנו יש לנו דין צנים למקום, והוא במאי דאמרין (סנהדרין לג.). אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלקיכם כהן הוא דכתיב (שמות כה-ג) ויקחו

את היום טוב של פסח בשם שבת, וספרתם לכם ממחרת השבת (ויקרא כג-טו), להורות כי רק על ידי ששמרו ישראל את השבת, ונעשו צוה קודש, ילאו ממצרים בפסח קודם הזמן, והשורש של היום טוב באה משמירת השבת.

והנה בשעה ששלח ה' את משה לפרעה כתיב, ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני צבורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני ויעבדני, ותמאן לשלחו, הנה אנכי הורג את צנך בצורך (שמות ד-כג). ויש לומר כי הנה פרעה לא רצה לשלחם, באמרו שעדיין לא הגיע זמן גאולתם, שנשתעבדו לו על ארבע מאות שנה, אמנם צהיות שהקדש מפקיע מידי שיעבוד, רצה ה' להוציאם קודם הזמן. והסיבה שבני ישראל הם קודש, הוא על ידי שמירת שבת, לדעת כי אני ה' מקדישכם.

אך יש לדון הרי אמרו חז"ל (סנהדרין נח:): דעכו"ם ששבת חייב מיתה, ופירשו צוה דהטעם הוא, דהנה כתיב (צראשית ג-ג) וישבות ציום השביעי מכל מלאכתו וגו' ויצרך אלקים את יום השביעי וגו', כי צו שבת מכל מלאכתו וגו', אם כן היום השביעי הוא כביכול שרביטו של מלך, והמשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה, ולכן גוי שנשתמש בשביטה חייב מיתה (הוצא בבני יששכר סיון ג-ו), ואם כן קודם מתן תורה שלא נצתרו עדיין לעם, והרי הם כשאר האומות, אין להם לשמור את השבת, ואי אפשר לומר דעבור זה נגאלו שנעשו צוה קדושים. לכן אמר ה' לפרעה, 'צני' צבורי ישראל, ואומר אליך שלח את 'צני' ויעבדני, שישראל הם צנים למקום, והם משתמשים בשרביט של אציהם, ושפיר נעשו הקדש בשמירתם את השבת, ושלח את בני ישראל, כי ההקדש הפקיע מהשיעבוד.

ציד ה', ואלקיכם כהן הוא, הרי כהן יוכל לטמא לבניו, ועל כן בשירה זו יש רמז לתחיית המתים.

*

וייש לומר עוד צוה שישראל נעשו קדושים, דהנה צעמדם על הים, אמר ה' למשה מה תצק עלי דבר אל בני ישראל ויסעו (יד-טו). ואמרו חז"ל (סוטה לו.) שקפץ נחשון בן עמינדב וירד לים וכו'. ועליו מפורש בקבלה (תהלים סט-צ) הושיענו אלקים כי באו מים עד נפש וגו', אל תשטפני שבלת מים וגו' ע"ש. הרי שזוהי ה' להם למסור נפשם לירד לתוך הים. ולכאורה למה עשה ה' ככה, הרי היה יכול לקרוע הים מתחלה לפנייהם, קודם שיבואו אל המים. וראיתי שם מדרש, לגזור ים סוף לגזרים (תהלים קלו-יג), שהים לא נצקע בפעם אחת, אלא תמיד היה המים עומד לפנייהם, ובכל פסיעה שפסעו נתרצח עוד הקרע, כדי שיהא מסירת נפש בכל פסיעה, לכל אחד ואחד מישראל. וטעמא בעי. אך ענין מסירת נפש הכתוב קורא, ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כג-ל), שהמוסר נפשו לה' הוא קדוש שמקדש את שמו ית', וצוה נעשו ישראל קדושים, שההקדש מפקיע מידי שיעבוד. וצלחת ישראל ממצרים, שהיה קודם שנשלם הזמן, משום שהיתה יהודה לקדשו, שקידשו שם שמים צירדם אל הים, וצוה נעשו הקדש.

*

והנה לנו אומרים בהגדה, הא לחמא עינא די אכלו אבהתנא וכו', כל דכפין ייתי ויכול וכו', השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'. ויש לומר דהנה צטור (א"ח סימן ת"ז) כתב, שהמועדים נתקנו כנגד האצות, פסח

לי תרומה, כי קצריה למשה במאי טביל, וכי תימא במיח והכתיב (ישעיה מ"ב) מי מדד בשעלו מים, אמר לו צנורא טביל דכתיב (שם סו-טו) כי הנה ה' באש יבא ע"כ. והנה חלוקה זו של המין שאמר אלהיכם כהן הוא, לא נפלאה היא ולא רחוקה, וכדאמרינן (וצחים קב.) כבוד גדול חלק לה הקב"ה למרים באותה שעה, אמר אני כהן אני מסגירה אני חולטה ואני פוטר ע"כ. הרי דהקב"ה יש לו דין כהן.

והתוספות ז"ל (סנהדרין לג. ד"ה במאי טביל) עלה דהך דאמרינן כי קצריה למשה במאי טביל, כתבו הא דלא קשיא ליה היאך נטמא, דישראל נקראו בניים למקום ע"כ. למדנו מזה דמה שנתעסק ה' בקצורתו של משה הוא מטעם היות ישראל בניים למקום והכהן מטמא לבנו. ובגמרא (תענית ג.) אמרינן אמר רבי יוחנן ג' מפתחות צידו של הקב"ה שלא נמסרו ציד שליח, ואלו הם, של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים וכו', דכתיב (יחזקאל לו-יג) וידעתם כי אני ה' בפתי את קצרותיכם ע"כ. ופירש רש"י אני ה', אני ולא שליח ע"כ. הרי דתחיית המתים לא יתכן אלא אם כן אנו נקראים בניים למקום.

ואם כן כאשר ראו ישראל אז את היד הגדולה אשר עשה ה', אם כי לא נשלם עדיין הזמן, ועל כרחק דהקדש מפקיע מידי שיעבוד, שצשמירת שבת נעשו קדושים. וזהו מטעם דישראל בניים למקום, ויכולים להשתמש בצרביטו של מלך. ומהאי טעמא בטל טענת מה נשתנו אלו מאלו, כי ישראל עשו תשובה, וגם זה מהני מטעם שישראל בניים למקום. וממילא השכילו להבין גם ענין תחיית המתים, שאם כי המפתח

וכנגד אצרהם דכתיב (בראשית יח-ו) לוישי ועשו
 עוגות, ופסח היה. שצעות כנגד יצחק, שמקיעת
 שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של
 יצחק. סכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לג-יז)
 ולמקנהו עשה סוכות ע"ש. והיינו שצכת
 הימים טובים הללו אנו מעוררים זכות אבות
 שיגן עלינו, וזוה אנו ממשיכין זרכת המועדים
 לשמחה ולשלוש.

ובזה מוזן מה שנוהגין לקנות חטים לעניים
 לצורך פסח (רמ"א אר"ח סימן תכט),
 ומחלקים הון תועפות לקמחא דפסחא יותר
 משאר המועדים, כי אצרהם שורשו מדת החסד,
 וכמו שנאמר חסד לאצרהם (מייכה ז-כ), וזוהר
 הק' (ח"ג רלא). אצרהם דרגיה חסד ע"ש. ומי
 שרצה ליהנות מזכותו של אצרהם, צריך מתחלה
 להיות מתלמידיו של אצרהם להרבות צמדת
 החסד, ולכן ההכנה לחג הפסח שהוא כנגד
 אצרהם הוא צעשיית חסד, וזוה נעשה כלי לקבל
 השפע מהיום טוב שהוא כנגד אצרהם.

ולבן צהתחלת הסדר, שהיום טוב מיוסד לעורר
 זכותו של אצרהם, אומרים כל דכפין
 ייתי וייכול, להתצרך צמדתו של אצרהם. וזהו
 שזכות הגאולה תלויה בצדקה וגמילות חסדים,
 וכמו שנאמר ליון צמשפט תפדה ושציה בצדקה
 (ישעיה א-כו), וכמו שפירשו והיה זרכה (בראשית
 יג-ב), וברש"י כך חותמין ולא בהם (פסחים ק"ז:),
 היינו שחתימת הגלות תהיה רק 'צך', בגלל המדה
 של אצרהם, צדקה וחסד, וכיון שאנו דצוקים
 צמדתו של אצרהם, כל דכפין ייתי וייכול, לכן
 אנו מקווים שגם שהשתא הכא, מכל מקום צשנה
 הצאה נהיה כבר בצרעא דישראל, ושציה בצדקה.

משנות חייו, ואינו ראוי ליהנות ממנו, ולכן יש לנו שמחה בשעות הללו, שעל ידו זכות אברהם מגין רק עלינו ולא עליו.

ובזה יש לצאר מה שאמר הכתוב, אך ציום הראשון תשציתו שאור מצתיכם (שמות יג-טו), ודרשו חז"ל (פסחים ה:): אך חלק נאך ורקין מיעוטין, מקצת היום מותר ומקצתו אסור. ולכאורה למה קראו את יום י"ד, ערב יום טוב, בשם יום הראשון (עיין שם בגמרא). ויש לומר דראשון רומז על עשו דכתיב ציה (בראשית כה-כה) וילא הראשון אדמוני, וכמו שאמרו חז"ל (שם) בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון, להכרית זרעו של עשו שנקרא ראשון ע"ש. והנה לולא רשעתו של עשו היה אברהם חי ק"פ שנה, והיה איסור חמץ מתחלת היום, אך על ידי עשו שנקרא ראשון, שקיבל חמש שנים משנותיו, על כן רק מחצות היום יש חיוב השבתה, וא"ך ציום הראשון תשציתו שאור מצתיכם.

שנה דפריטו יעקב יותר משאר אבות, דהא כתיב (תהלים עח-יג) נגד אבותם עשה פלא. וכתב על פי דברי המעשה רוקח הנ"ל דשעות של ימי הפסח הם נגד שנותיו של אברהם. והנה הם נצקע ונטבעו מצרים ונשעו ישראל באשמורת הצוקר של יום שביעי של פסח, שאז הוא ק"ס שעות, וכשהיה אברהם בן ק"ס שנה נולד יעקב, וזכות לידתו של יעקב שהוא מדת הרחמים נשעו ישראל, על כן כתיב וירא ישראל סבא את היד הגדולה ודפח"ח.

ובזה אמינא טעמא על מה שנהגין בצדיקים לעשות סעודה בערב פסח באכילת חמץ, ולכאורה לשמחה מה זו עושה, אך באמת שנותיו של אברהם היו צריכין להיות ק"פ שנה, ואם כן היה איסור חמץ מתחלת היום, אך עשו קיבל ימיו של אברהם חמש שנה, ולכן זמן הדיעור הוא רק משעה חמישית. וזוה אבד עשו זכותו של אברהם שלא יגן עליו, שעבורו נחסר לו

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשס"ט לפ"ק

אנו קורין את השבת לפני חג הפסח בשם שבת הגדול, על שם הנס הגדול שנעשה בו, שפסח מצרים מקחו מצעשור שהיה יום שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו, וקשר אותו בכרעי מטתו וכו', לשחטו לשם פסח צמנות השם עלינו, והיו שינייהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול (טור או"ח סימן תל). וכבר הקשה בב"ח שם דאמאי יחסו את הנס אל השבת ולא ליום העשירי בחודש ע"ש.

וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' (ויקרא כג-טו). ובגמרא (מנחות סה:): דרשוהו חז"ל, מהו ממחרת השבת, ממחרת יום טוב וכו' ע"ש. וטעמא צעי למה קרא את חג הפסח בשם שבת. - גם להצין מה שקרינו היום, את חג המנוחות תשמור וגו', ששת ימים תעבוד וציום השביעי תשבות (שמות לד-כא). הרי כבר נצטוונו על שמירת שבת צמתן תורה, ולמה הכפיל כאן עוד הפעם מצוות שמירת שבת, והסמיכו להציווי של חג הפסח.

מלכדו (רש"י דברים ד-לה), ושמעו מפיו ית', ומפי משה העומד צין ה' וציניהם, באומרו כי ששת ימים עשה ה' וגו', אם כן יכולים להעיד על זה בלי ראייה מיציאת מצרים. אך כאשר עשו עגל וכפרו במה שמעו בזה קיני לא יהיה לך ולא תעשה לך פסל, שוב לא יכלו להעיד על פי אותה שמועה, וריכין להעיד על מה שראו ביציאת מצרים, על כן בלוחות שניות כתיב וזכרת כי עבד היית ויוציאך וגו' ע"כ.

וּלְבֶן צְפָרַת תִּשָּׂא שְׂנֵאֲמָרָה כְּבַר אַחַר חֲטֵא הָעֶגְלָה, כאשר נטוו לזכור על יציאת מצרים, את חג המנוח תשמור, סמך לה מנוח שמירת שבת, כי הזכירה בניסי ה' במצרים, יעידו על חידוש העולם, ותוכל בזה להעיד על השבת, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. - ולכן גם עמם החג של פסח קרויה בשם שבת, להורות שאין זה חג פרטי על יציאת מצרים, אלא בחג זה אנו מחזקים גם את שמירת השבת, שיש מנהיג לבירה, שהצורה ית' הוא בורא ומנהיג, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

וְהַגָּה התחלת הנסים הללו, שעל ידו הכירו ידו הגדולה של ה' ששולט על כל אלהי העמים, היתה ציוס עשרה בניסן שלקחו תועבת מצרים לזכות, ואי אפשר להם לעשות דבר. כי שאר הנסים בהמכות, עדיין יש פתחון פה שאלהיהם מכה אותם על מעשיהם, ולא יד ה' עשתה זאת. רק כאשר אלהיהם ענמה נלקה ונצת, ושיניהם קהות, אז נתגלה שכל הנסים עד עתה הוא אצבע אלקים. ולכן השבת הוא נתעלה בעיני כל, כי יש מנהיג להעולם שבראו ועושה בו כרצונו. ועל כן על שם הנס

וּנְרָאָה להנה צדצרות האחרונות נאמר, זכור את יום השבת לקדשו וגו', וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה וזרוע נטויה, על כן נוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת (דברים ה-ז). ואנו אומרים כן גם בצרכת קידוש זכר ליציאת מצרים. ולפום ריהטא הרי שבת הוא זכר למעשה בראשית, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ (שמות כ-יא), ומהו הקשר של שבת ליציאת מצרים. וברמב"ן (שם) ביאר, כי יציאת מצרים מורה על אלוה-ה קדמון מחדש חפץ ויכול, כאשר פרשתי בדבורי הראשון (שם), על כן אמר בכאן, אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החדוש והחפץ והיכולת, תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר וכו', כי מיציאת מצרים ידעו שהוא אמר והיה העולם ושבת ממנו עכל"ק.

וּבְדַרְשׁוֹת חֲתָם סוּפֵר (לפסח רעה). כתוב לבארו יותר, כי עיקר שבת הוא עדות על חידוש העולם, ובמה ואין נוכל להעיד מה שלא ראינו ולא ידענו, אך במה שראינו נסים ונפלאות במצרים וים ומן וכדומה, נדע צודאי שמי שלא חידש והווה העולם, אינו יכול לשנות הטבע, ובמה שראינו זה, נוכל להעיד על החידוש. נמצא מה שאמר בלוחות שניות וזכרת כי עבד היית ויוציאך וגו', הוא כמו פירוש למה שנאמר בצדצרות ראשונות כי ששת ימים עשה ה' וגו'.

וְהוֹסִיף עוד, כי בצדצרות הראשונות שקודם העגל היינו יכולים להעיד על חידוש העולם אפילו בלי זכירת יציאת מצרים, שהרי בזמתן תורה נפתחו השמים וראו כי אין עוד

ומה גם שיש צו גם סיפורי דברים של אהבת ה' לישראל צמורים, שאמר הכתוב, לסוסתי צרכני פרעה דמיחך רעימי וגו', ויש לו קשר ליציאת מצרים.

*

והענין שקוראו בשם קודש קדשים, יש לומר כי בקודש הקדשים היה ארון הצרית, ועליה שני כרוזים פורשי כנפים למעלה וגו', ופניהם איש אל אחיו וגו' (שמות כה-כ). ואמרו חז"ל (צנא צמרא נט.) שזה היה רק בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. ופירש ברשב"ם שאז הם הופכים פניהם זה לזה דוגמת חיצת זכר ונקבה האוהבין זה את זה, סימן שהקצ"ה אוהב את ישראל וכו' ע"ש. ואמרו חז"ל (יומא נד.) בשעה שהיו ישראל עולין לרגל, מגללין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרוזים שהיו מעורין זה בזה [מדובקים ואחוזים ומחצקין זה את זה כזכר המחצק את הנקבה], והיו אומרים להם, ראו חיצתכם לפני המקום כחיצת זכר עם נקבה ע"כ.

ובבזו שצקודש הקדשים חיצת הכרוזים רומזים על מדות נעלות בקדושה, כן הוא שיר האהבה של שלמה המלך, צחי' קודש הקדשים, סמל האהבה החציבה צין כנסת ישראל לקונס. ולכן מתחיל את שירו, שיר השירים אשר לשלמה (שיר א-א), ובמדרש (שהש"ר א-י) שיר חד, השירים תרין, הא תלת ע"כ. והיינו כי כל דברי תורה נביאים וכתובים, הם נדרשים צפרד"ס, פ'שט ר'מז ד'רוש ס'וד (אריו"ל בפפר הליקושים פ' תנא פרק כא), לא כן פסוקי שיר השירים אין בהם פשט כפשוטו, שיר של אהבה צין דודו לרעימתו, אלא הם רק משל, וכוונתו הוא רק

קורין אותו בשם שבת הגדול, כי השבת עצמה נעשה גדול, שעל ידו יכולים להעיד על השבת ציחר שאת, צמה שאנו רואין צעינינו כי יש צעלים להצירה.

*

ובאמת שורש השבתות ושורש חג הפסח אחד הם, צחינת אהבה, שמתעורר צהם אהבת ה' לעמו, ואהבת ישראל לצוראם, כמבואר בבני יששכר (שבת א-ט) בשם הרה"ק מהרצ"ה מזוירישוב זי"ע, כי שצ"ת עולה צגמטריא 'אהבה בכל לצ אהבה בכל נפש אהבה בכל מאד', על שם הכתוב ואהבת את ה' אלקיך בכל לצצך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו-ה). וכמו כן עצודת חג הפסח, דפסח הוא נגד אצרהם (טור אר"ח סימן חיז), מדת החסד, שמתעורר לאהבת ה' על ידי זכירת הנסים.

ולבן מנהג ישראל תורה לקרוא צחול המועד מגילת שיר השירים (וכמו כן יש נוהגין לאומרו צניסת השבת וציליל פסח). וצפשטות הטעם הוא, כי כל השירים קודש, ושיר השירים קודש קדשים, ואמר רצי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן צו שיר השירים לישראל (ידיס ג-ה), אשר צו המליץ שלמה המלך, עוגס אהבת ה' לרעימתו כנסת ישראל, ואהבת ישראל לדודס, ונטל האהבה השפלה שיש ציארני צני אדם, והעלה אותם לרום המעלה, לאהבת ה' עם ישראל. וציליל פסח כאשר כל ישראל עומד צרום המעלה צאהבת ה', וכמו שאמר הרה"ק מוזהרי"ד מבעלזא זי"ע, שיש שני לילות קדושות צשנה, ציום הכיפורים יורד שפע של יראה, וציליל פסח שפע של אהבה, על כן אז הזמן צרמא, לשיר שירת דודים, פסוקי שיר השירים.

וייש לומר עוד צוה, דהנה טעם מלקות ארבעים, כתוב ברמב"ן (שם) צדס מדרש תנחומא (ישן צמדזר כח) לפי שעבר על התורה שניתנה בארבעים יום, וגרס מיתה לענמו שנוצר לארבעים יום, ילקה ארבעים וינא ידי עונשין ע"כ. וכתוב לצאר במהר"ל (צצאר הגולה צאר א) דיצירת החומר של הולד היא ל"ט יום, ויום הארבעים הוא לצורה. והצורה עצמה לא מקבלת קלקול ופגם, ואין צריך ללקות עליה ע"כ. והיינו כי הנקודה הפנימית שיש בצדס, שם לא נכנס הפגם, וזה יש אהצה מוסתרת צטבעה לקונה. וכאשר צא ליד האדס נסיון של מסירת נפש, מתעורר הנקודה ההוא ומוסר נפשו. ולכן צנקודה זו לא חטא, רק צל"ט המדריגות שקדמה לה, ועל כן לוקה רק ל"ט ולא ארבעים.

וזדו שהתחיל שיר השירים אשר לשלמה, שיר השירים הא תלת, כי צאמת היה צריך להוסיף עוד תלת שירים כדי להשלים ג' פעמים ארבעים, והטעם שהחסיר מהשירים תלת, 'אשר לשלמה', צצביל צככל חטא נשאר נקודה אחת שלא נפגם והיא שלימה עם המלך שהשלוס שלו, על כן אין צריך תיקון רק על ל"ט חלקים ולא על ארבעים, ולכן חסר מהשירים תלת, ומספרם הוא רק ג' פעמים ל"ט.

*

ואבתי צריך ציאור השייכות, צצצביל הקי"ו פסוקים הללו נחפז לו קי"ו מלקות. ונראה כי שלמה המלך היה צדיק גמור, וגם צמה שנכשל לא היה כוונתו אלא להראות גדול אהבתו לה, אשר שום דבר לא יסיר לצו מאהבת ה', ואחר שנכשל צודאי עשה תשובה כראוי לו. אמנם לא הסתפק צתשובה מיראה, אלא

השלוס מדריגות של רמו דרוש וסוד, ולכן שיר השירים הא תלת, שאין צהס פירוש פשוט, אלא הכל הוא לשלמה, להמלך שהשלוס שלו.

*

והנה צשיר השירים יש קי"ו פסוקים, וכתוב צספר מעשה רוקח על משניות (צתחלת מסכת שבת), כי שלמה המלך עבר על שלשה לאוין האמורים צמלך, לא ירצה לו סוסים ולא ישיב את העס מצרימה למען הרצות סוס וגו', ולא ירצה לו נשים ולא יסור לצבו, וכסף וזהב לא ירצה לו מאד (דברים יז-יז). ושלמה המלך צרוצ צדקתו אמר, אני ארצה ולא אסור, וכתוב (מלכים א יא-ד) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לצבו. וכתוב ולא ירצה לו סוסים, ואמר שלמה אני ארצה ולא אשוב, וכתוב (שם י-כט) ותנא מרכצה ממצרים צשש מאות כסף וגו' (סנהדרין כא:). ועל כל לאו נחתייב ל"ט מלקות. והנה שלש פעמים ל"ט הם קי"ו, נמצא שהיה קי"ו מלקות, ועל ידי שיר השירים נמחל לו, לכן אמר קי"ו פסוקים צמכוון.

אך צתורה כתוב, ארבעים יכנו (דברים כה-ג), אלא רצנן צצרו חדא והעמידוהו על ל"ט (מכות כז:), וזהו שנאמר, שיר השירים אשר לשלמה, וצמדזש שיר חד, השירים תרין, הא תלת ע"כ. כלומר שאמר שיר השירים נגד שלשת הלאוין שעבר עליהם, ולכן אמר קי"ו פסוקים. וכדי שלא תשאל הלא צתורה נאמר ארבעים יכנו, ואם כן היה לו להוסיף עוד שלשה פסוקים. על זה אמר, כי טובים דודיק מייין, שדרשו חז"ל (שהש"ר א-ב) צצבין דברי סופרים יותר מדברי תורה ע"כ. ושפיר מוצן שאמר קי"ו פסוקים ולא יותר עכ"ד.

באמירת נרצה, כי הכתוב אומר (ישעיה מ-ב) כי נרצה עונה, וכתוב בספה"ק קדושת לוי (לשנת נחמו), דצתשזבה מאהבה זדונות נעשו זכיות, ומהעון נעשה רצון היא מנזה, ונרצה עונה ע"כ. ובליל פסח אחר זכרון נסי ה' שעשה לנו, ונתעורר בנו אהבה לה', מגיעין למדרגת 'נרצה' עונה, שמהעון נעשה רצון ע"כ (עיין הגדה חדש האביב בפסקא נרצה). - ועל כן קורין אז שיר השירים, הפסוקי אהבה שהפכו עונותיו של שלמה המלך לזכות, קי"ז פסוקים נגד קי"ז מלקות, שזכה גם לנו להגעגועין של אהבה המוזכרים בפסוקים אלו, ולשוב אל ה' מאהבה.

*

והגדה לנו מצוין לשמות ציוס טוב, ולא להעלות על הלז ולא לגרום שום דבר המביא לידי כאב וחלישות הדעת, אלא שמחתו בצוראן יהא שריו על פניו כל היום. ולבאר הענין יותר, הנה קיימא לן בלע מנה יא, בלע מרור לא יא, דטעם מרור צעינן וליכא (פסחים קטו). ויש להבין כיון דאכילת מרור להזכיר שמררו חיי אבותינו, וזה יזכור גם בצלע המרור, למה צריכין להרגיש גם המרירות בעצם. ועוד דלפי הסדר מרור קודם למנה, דמרור רומז על השיעבוד, ומנה על החירות, ולמה הקדימו אכילת המנה קודם למרור.

וגר"א זבהקדם מה שמספרים על הגאון רבי זלמן מוואלאזין, אחיו של רבי חיים, שהיה יחד עם אחיו בכפר, והתאכסנו אלל כפרי פשוט אשר העליב אותו. וצדריך היה רבי זלמן ערוב וצובה. שאלו אחיו, האם כה נגע העלבון ללכך. והשיבו רבי זלמן, לא על העלבון אני צובה, אלא על כך שאני מרגיש את העלבון.

תשובתו היה תשובה מאהבה, להפך הזדונות לזכיות (יומא פו.), שהחטא עצמו יתהפך לו לזכות. ולכן סידר פסוקי שיר השירים המלאים אהבת ה', וכל פסוק הוסיף בנועם מליצתו באהבת קונו, ובהגעגועין של תשובה מאהבה באמירת פסוקי שיר השירים, וכה לתקן הקי"ז מלקות של השלשה לאוין, ונתעלו לו לזכות. והנשים שנשא באיסור נתהפכו לו לנשואי היתר, והסוסים שהעלה ממזרים נעשו לחפץ של מנזה, וכמו כן הכסף והזהב שהרצה.

וגר"א לבאר בזה המשך הכתובים שם, אם לא תדעי לך היפה צנשים וגו', לסוסתי צרכי פרעה וגו', גאוו לחייך צמורים לוארך צמרוים, תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר א-ח). והכוונה היא, אם לא תדעי לך היפה צנשים, אם לא ידעתי את ה' צמה שהרציתי ליקח הנשים, ואי לך צעקבי האלן, צדרכי אבותיך, לשוב אל ה', ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים, להעלות אותם על משכנות הרועים, שיתהפך לזכות ולמנזה. וכמו כן לסוסתי צרכי פרעה, מה שהרציתי סוסים ממזרים צרכי פרעה, גם כן דמיתך רעיתי, הנני מדמה זאת לזכות כאלו עשיתי רצון רעיתי. ועל מה שהרצה כסף וזהב, תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, נתעלו גם הם כאילו ניתנו הכסף והזהב לך רעיתי, שנתהפכו מזדונות לזכיות.

ולבן קורין זאת בליל פסח, כי עבודת חג הפסח הוא מבחינת אהבה, ומכל שכן בליל פסח באריכות סיפורי יציאת מצרים, מתמלא כל לב ישראל באהבה רבה ליוצרו, ואז מתעוררין צו הרהורי תשובה מאהבה. וכמו שפירש ב"ק אבא מארי זצלה"ה, דלכן מסיימין הסדר

שזכור על גודל מדריגתם שהיו מרורים על מה שמקבלים זאת ככאז ואנחה. כי יש שעובר עליו עוני ושיעבוד, אבל מקבלו בשמחה ואינו מרגיש בו מרירות, ויש שמקבלו בקישוי ומרגיש בו מרירות. ולכן אם אכילת המרור הוא רק כדי לזכור צעם השיעבוד, די באכילת מרור לבד גם בצליעה, אבל אנו רוצים להזכיר שעיקר מרירותם היה על מה שהם מרגישים בזה טעם מרירות, ולא מקבלים זאת בשמחה. - ולמדריגה זו אי אפשר להגיע רק אחר אכילת מנה, מיכלל דמהימנותא, על ידי גודל האמונה בה, גם כי אלק בגיא כלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, אז יש להתאונן על מה שמרגישים מרירות בעבודת חומר ולבנים, ולא קבלוהו בשמחה.

ולבן יום טוב הוא זמן שמחתינו, שכאשר האדם מתעצם בסיפור יציאת מצרים, איך שעמו אנכי בצרה, ובכל צרתם לו צר, וגם בחוקף הגלות וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, אז ה' רועי לא אחסר, ואין לפניו שום צרה ותובה, ומכיר ומאמין שהכל הוא לטובה. ולכן הימים טובים המה זמני שמחה, שלא מרגישים בשום דבר כאז ואנחה ומרירות.

מה שמדאיג ומנער אותי הוא, למה עדיין לא הגעתי למדריגה הזו שלא יהיה איכפת לי ע"כ.

ועל דרך זה יש לומר בשיעבוד מצרים, הרי חייב אדם לזרז על הרעה כשם שמזרז על הטובה (ברכות ס:), ולקבלניהו בשמחה. ומאתו לא תלך הרעות, וכל מה דעביד רחמנא לטב, וזודאי שזה היה לטובתם האמיתית, לזכות על ידי זה לתורה ולארץ ישראל, אשר כולם לא ניתנו אלא על ידי יסורין (ברכות ה). וכבר פירשו, וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א-ו), כי חז"ל (ברכות נד.) דרשו ובכל מאדך (דברים ו-ה), בכל מדה ומדה שמודד לך הוי מודה לו במאד. וישראל התעצמו עצמם 'במאד מאד', שבמדה זו של בכל מאדך, יהיו דבוקים מאד.

ובאמת המרירות שהיה להם במצרים לא היה מעצם העבודה, אלא על מה שכואב להם העבודה, למה חסר להם בה השמחה של מנוחה, ולמה הם מרגישים העינוי והנער. וזה שאמר הכתוב, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו (שמות ז-ג), שזעקו על מה שהם נאנחים, ולמה לא הגיעו למדריגה שלא ינטערו מהשיעבוד. ועל זה נטויו לאכול מרור,

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשי"ע לפ"ק

ה' אלקיך ממצרים לילה, והלא ביום ילאו, שנאמר (במדבר לג-ג) ממחרת הפסח ילאו בני ישראל וכו' (ברכות ט). עוד ברש"י, כי בחפזון יצאת, ולא הספיק צדק להחמיק, וזה יהיה לך לזכרון וכו' ע"כ. ויש להבין דבשלמא עשיית זכר לעצם יציאת

שמוך את חדש האביב ועשית פסח לה' אלקיך, כי בחדש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה וגו', שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים וגו' (דברים טז-א). וברש"י דקדק, הוציאך

שכתוב צפרקי דרבי אליעזר (פרק לב), כאשר בא יעקב לקבל הברכות מאביו זליל פסח, אמר לו בני זה הלילה כל העולם כולו אומרים בו הלל, 'ואזכור טללים נפתחים בזו הלילה'. דיודע שהגשם בא רק מאתערותא דלתתא, ואין לך טפה יורדת מלמעלה שאין עולין כנגדה טפיים מלמעלה (וזה"ק פ' פנחס רמז), לא כן הטל שהוא בא באתערותא דלעילא לזבד, ועל זה נאמר (הושע יד-ו) אחיה כטל לישראל (עיין בני יששכר סוכות יג-ד). וזהו שאמר לו, שליל פסח יורד אזכור טללים, השפעות טובות באתערותא דלעילא לזבד, דוגמת הטל ודפח"ת.

וברי לחזק את עצמינו, ולהזכיר לנו גדול מעלת החג, שאם רוצה להתקרב לה, יש לפניו זמן מוכשר כעת בפסח, להתעלות מזירא עמיקתא לאיגרא רמה, אנו קורין את שם החג בשם חג הפסח, שהוא זמן של דילוג וקפיצה. ומה שבזמנים אחרים צריכין לזה זמן מרובה, ללכת לאט ממדריגה למדריגה, בחג זה יכולים לקפוץ ולדלג, להגיע למעלה יתירה בקוצר זמן.

ורבר זה רימזו להם ה' צמרים, וכמו שכתוב בזה"ק (פ' בא לט). דהוה נהיר האי ליליא כיומא דתקופת תמוז, הדא הוא דכתיב (תהלים קלט-יב) ולילה כיום יאיר ע"ש. והענין הוא דאיתא במדרש (צ"ר ז-ה) ויהי ערב (א-ה) אלו מעשיהן של רשעים, ויהי צוקר אלו מעשיהן של צדיקים ע"ש. וצמרים שהיו שקועים צמ"ט שערי טומאה היו שרויין זלילה, חושך ואפילה, אבל זלילה זה נתעלו מאד, וינאו מהטומאה והגיעו למדריגה רבה בקדושה, ונתהפך להם הלילה ליום, ולא רק ליום רגיל, אלא לאור היותר גדול כיומא דתקופת תמוז.

מזרים שפיר מוצן, אבל למה בא הזכרון של אכילת מצה לזכרון על החפזון דייקא.

הנה החג הזה נקרא בכל התורה בשם חג המצות (שמות כג-טו), ואנו קורין אותו בשם חג הפסח. וכבר כתוב בקדושת לוי (פ' בא) שזהו על דרך אני לדודי ודודי לי (שיר ו-ג), שאנו מספרים שצחו של מקום, אשר פסח על צתי בני ישראל (יב-כ), והקצ"ה קורא אותו על שצחו של ישראל, שינאו רק עם הצנץ של מצה, וגם צידה לא עשו להם (יב-לט), והאמינו בה' שימציא להם מזונותם גם בארץ ציה צמדבר ע"ש.

אמנם עוד נרמז בזה, כי הנה ישראל היו אז בשפל המצב צמ"ט שערי טומאה, עד שלא יכלו להתמנהמה עוד, כדי שלא יכנסו בשער הנו"ן, ולא יוכלו עוד לצאת. והקצ"ה הגביה אותם למעלה רמה, שלא כפי ערך עבודתם, עד שהגיעו למעלת הנצואה אלל היס, וראתה שפחה מה שלא ראה יחזקאל (רש"י שמות טו-ג). ודבר זה מתעורר בכל שנה, שעוד שלשים יום לפני החג, הקצ"ה מוציא את ישראל מטומאתם מדריגה אחר מדריגה (כמצואר בחדר לאברהם עין הקורה נהר נו), וזליל פסח זוכה כל אחד מישראל שיוכל להתעלות, והוא מאתערותא דלעילא, זלי עבודה האדם. וכמו שפירש בבוצינא דנהורא, ופסח ה' על הפתח וגו' (שם יב-נג), כי סדר העבודה הוא, פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתחו של אולם (שהש"ר שיר ה-ג), אבל זליל יציאת מצרים הקצ"ה פוסח על הפתח ההוא, וגם אם לא התחיל בעצמו לפתוח הפתח, בא לו השפעה מאתערותא דלעילא ע"כ.

וב"ק אבא מארי זצ"ל בהגדה חדש האביב (בפסקא קדש) כתב לזכר בזה מה

מקום שני סוגי לשון הסיבה הן. וגם מה שדקדק אפילו עני 'שבישראל', דודאי בישראל מיירי, שלהם ניתנה מצות הסיבה. ונראה דחיוב הסיבה הוא משום שחייב לראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, והוא יושב מעתה בחירות, כי בכל אחד יש צפסח בחי' של יציאת מצרים, כמו שאז יצאו מאפילה לאור גדול, ממ"ט שערי טומאה לרום המעלות, כן יכולים לזכות גם בצפסח.

והגב' מה שהסיב' ה' את העם דרך המדבר, ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים, אם כי קרוב הוא, משום שחשש ה' פן ינחם העם ושבו מצרימה, הרי לנו גודל שפלותם שירצו לחזור לערות הארץ, וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, שבעים היו קרובים לשער החמשים שבטומאה. ואף על פי כן העלה ה' אותם לפי שעה ברום המעלות. אם כן כאשר רואה את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, הרי צידו לנצח גם כאשר הוא קרוב לשער הנו"ן, וזהו בחי' יציאת מצרים של כל אדם בזיל פסח. ולכן גם עני 'שבישראל', שהוא עני ביהדותו, שמשוקע בתאות והבלי העולם, לא יאכל עד שיסב, כי יוכל לזכות לנצח בזיליה זו משפלותו, שכך עשה להם הקב"ה אז שהיו צדיקוטה התחתונה, והראיה שנאמר ויסב אלקים את העם, שחשש שירצו לחזור למצרים.

*

גם נרמז באומרו כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, על מה שכתב רש"י (שמות יג-לו) ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה, ק"כ מיל היו, ובאו שם לפי שעה, שנאמר (להלן יט-ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים (מכילתא) ע"כ. וכן הוא ברש"י (יט-ד) שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו ליסע ולנצח, נקצצו כולם

ולבן אמר הכתוב, שמור את חדש האצבי ועשית פסח לה' אלקיך, תשמור את החדש הזה לעשות לך דילוג וקפיצה לה' אלקיך, כי החג הזה מסוגלת לך ביתר שאת, כי בחדש האצבי הוציאת ה' אלקיך לילה, שהיית אז בשפל המצב, בצחי' לילה, אלו מעשיהן של רשעים, והקצ"ה הוציאת גם בהיותך שרוי בעמקי הקליפות, ודבר זה מתעורר מידי שנה בשנה שגם כעת אתה יכול להיות פוסח לה'. ולכן שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כדי שתזכור כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, שלמדריגה רמה שצריכין לזה עבודה של זמן רב, הגעת אליו בחפזון בזמן קצר, כמו מי שהולך בחפזון מגיע בהקדם למחוז חפצו. ובאכילת המצה תזכור את החפזון, שתוכל גם עתה לזכות למדריגות אלו.

וזהו הענין שאמרו, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים (פסחים קט"ז), שאין זה רק לדמיון בעלמא, אלא בכל שנה ושנה יש אצל כל אחד מישראל בחי' של יציאת מצרים, שיוכל לנצח בו מהטומאה שהוא משוקע בו, והוא 'זמן חירותינו' דייקא, שגם אנו יוצאים בו לחירות מיד הקליפות, ולכן חייב לראות את עצמו ולהתבונן בו, שהוא עצמו יצא ממצרים.

*

ובזה נראה לצר מאמרם במדרש (שמו"ר כ"ח) ויסב אלקים את העם דרך המדבר יס סוף (יג-יח), מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלקים ע"כ. והיא פליאה דמה ענין הסיבה עם מה שהסיב' ה' אותם דרך המדבר, ואם כי לשון נופל על לשון, מכל

דכתיב בגאולת מצרים, ויהי מקץ ארבע מאות ושלשים שנה ויהי צעם היום הזה, כלומר אף על פי שאז לא היתה אלא זמן של רד"ו שנה לגלות מצרים, מכל מקום זמן הקץ של ת"ל שנה דהיינו מדריגת ומדת העת רצון המיוחד לו, כבר היתה צעם היום הזה של רד"ו שנה, כי נשתנה מדת סדר הזמנים להקדים המאוחר עכ"ל. ואם כן צדין הוצרכו ישראל לשהות במצרים עד שיגיע זמן גאולתם עוד ק"ץ שנה, והגיעו ליום ההוא המיועד לגאולתם בחפזון צרועא חדא.

ובספר ולאשר אמר (פ' שמות) כתוב לפרש מה ששאל משה, וכי אוליאת את בני ישראל ממצרים (ג-יא), וברש"י מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוליאתם ממצרים. והשיב לו ה', צהויאתך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, זכות התורה שיקבלו עליהם עומדת להם (שמו"ר ג-ד) ע"כ. והכוונה דלזכות לגאולתם הוצרכו להקדים את היום המיועד להגאולה בסוף ארבע מאות שנה. וכל דבר שבעולם שורשו צהתורה, כי העולם נברא צהתורה הקדושה, צי הניץ הקב"ה וצרא עולמו. וצתורה מצינו כללל דאין מוקדם ומאוחר צתורה (פסחים ו:), ומקדימין פרשה המאוחר למקום המוקדם יותר, ואם כן גם צזמן יתכן מדה צזו, להחליף את הזמנים, ולהקדים זמן גאולתם. וכאשר שאל משה צצאיזה זכות יכולים להקדים זמן המאוחר, השיב לו ה' צזכות התורה שיש צה מדה זו ודפח"ת.

והגדה כל דבר ישנו בעולם שנה נפש, 'וצעולם' מצינו ענין קפיצת הדרך, שיכולין להגיע למקום מרוחק צזמן קצר, ואם כן הוא 'צשנה' גם כן, שיכולים להגיע לזמן מרוחק צזמן קצר, וככה

לרעמסק ע"כ. וכבר אמרנו צמקום אחר, דזהו שאמר משה לפרעה, נלכה נא דרך שלשת ימים צמדבר ונצחה לה' אלקינו (ה-ג). ולכאורה לא מצינו שעשו ישראל כן. וגם מהו הלשון 'דרך' שלשת ימים. אמנם חז"ל (פסחים זד.) אמרו, כמה מהלך אדם צינוני ציום, עשרה פרסאות מעלות השחר ועד נץ החמה ע"כ. ופרסה הוא ארבע מילין, ואם כן מהלך אדם ציום ארבעים מיל, ודרך שלשת ימים הוא ק"כ מיל, ודרך זה הלכו ישראל ציניאתם, שנתקצו ק"כ מיל לרעמסק, ומשם יצאו לחירות. וצאמת לא הלכו שלשת ימים, אלא צכנפי נשרים עברו 'דרך' שלשת ימים צשעה קלה. - והרונה להגיע למקום שמרוחק דרך שלשת ימים, אז עוצר עליו שלשה ימים עד שמגיע שמה, אבל כאשר הולך צחפזון הוא צא לשם צזמן מוקדם לפי ערך החפזון שלו, וישראל יצאו צחפזון מארץ מצרים צכנפי נשרים.

אמנם יש צזה עוד דצרים, כי הכתוב אומר, ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה, ויהי צעם היום הזה יצאו כל צצאות ה' מארץ מצרים (יב-מא). וכתוב בגזר הקודש על המדרש (צ"ר צח-ג), דידוע הקושיא שהרי יצאו ישראל אחר מאתים ועשר שנה, והקדים ה' את הגאולה צק"ץ שנה, ואיך אמר ויהי מקץ שלשים שנה וגו'. וכתב על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין קצ). דיש עת מוזמנת לרעה ועת מוזמנת לטובה, ולפעמים צהיות צורך השעה בעולם לעורר מדה טובה ישועה ורחמים בעולם צעת זמן שאינו מוכן לו, אז צצבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים, כלומר שהוא מחליף את המדות של סדר הזמנים, שהמדה טובה הראויה לשמש צזמן מאוחר לפי סדר צירוף האותיות, הוא מחליפה ומשנה סדרה להעמידה צזמן מוקדם. והיינו

ובמדה זו יש ללמוד מבני ישראל במצרים, שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, ולא ראו לעצמם מנוס, כי עוד מאתיים שנה צריכין הם לשהות בגלות זה, ומה יהיה מהם וצניהם, ובקל היו יכולין לצוא ליאוש, ואף על פי כן התחזקו עצמם בה, ונעקו לה' שישיע אותם בעת נר, עד שפעלו בתפלתם להקדים זמן גאולתם. - ומצינו בקרא אללם ארבע לשונות של תפלה, 'ויאנחו' בני ישראל מן העבודה 'ויזעקו', ותעל 'שועתם' אל האלקים מן העבודה, וישמע אלקים את 'נאקתם' (3-ג). ובשכר זה שלא השלימו עם מציאותם, ונשארו קולם לה' בתפלה ונעקה, זכו לישועה, ולכן השיב להם ה' גם כן בארבע לשונות של גאולה. וכנגד זה אנו שומים גם כן ארבע כוסות, כדי לתת לב על מעלתם של ישראל שלא נתייאשו, ובהשפלות היותר גדולה בעמקי הקליפות נעק נפשם לה' עד שנענו. ובה נמצא גם אנו חזוק ועידוד שלא נתייאש לעולם, וכל עוד שמנפנו מייסרו ולא ינוח ולא ישקוט, סוף הכבוד לצוא, ויצוא לו עזרו מקודש.

היתה גאולתם, שהגיעו להיום המיועד להגאולה ק"ץ שנים צמוקדם. ולהראות לישראל שיש דבר כזה, הראה להם ה' לעיניהם שנתקצו לשעה קלה ברעמסם דרך של ק"כ מיל, והקדימו להגיע דרך של שלשת ימים, וכמו כן זמן גאולתם מחיש ה', והי צעם היום הזה ינאו כל צבאות ה' מארץ מצרים.

*

וזכו ישראל אז לארבע לשונות של גאולה, והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודה, וגאלתי אתכם צרוע נטויה, ולקחתי אתכם לי לעם וגו' (1-ו). ועל זה אנו שומין ארבע כוסות צליל פסח (3"ר פת-ה). ויש לומר על פי מאמר הרה"ק מקוברין זצ"ל, שהגרוע ביותר הוא כשיהודי משלים עם מציאותו הרוחנית כמות שהיא, ושז אינו חותר לשנותה. כי כל עוד שיהודי אינו משלים עם המציאות, ומנפנו מייסרו על מצו הרוחני, ומרגיש כי חיים כאלה אינם חיים, נפשו תוצעתו לעמול כדי להגיע להתחדשות עכדה"ק.

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשע"א לפ"ק

כאשר בן ישראל מתענס בהתבוננות בסיפור יציאת מצרים, כמה הרי זה משפיע עליו להתעלות ציהדותו.

ובצ"נו ציתרו אחר שסיפר לו משה את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל

אנו עומדים צימי חג הפסח, עסוקים בסיפור יציאת מצרים, שתכליתו להחדיר בקרבנו אמונת אלקי עולם, שיש מנהיג לצירה. ויש לנו ללמוד מיתרו, שאחר ששמע יציאת מצרים וקריעת ים סוף, השפיע זאת עליו לעוזב את כל העבודות זרות ולצוא להתגייר, הרי שהדברים פעלו להתהפך מגוי לישראל, אם כן מכל שכן

ויש לומר כי כל גזירה שגוזרים אומות העולם על ישראל, יש לה כמה שלבים עד שהגזירה יולאת לפועל, כי רבות מחשבות בלזם איך לענותם וצאיזה אופן לעשותם, ואם כי בפועל לא יולאת רק גזירה אחת, אבל במחשבה תחלה עלה בלזם כמה סוגים מיינס ממיניס שונים איך לבצע העינויים. ובהיות כי מחשבה רעה בצומות העולם הקב"ה מרפה למעשה, וכדאיחא בירושלמי (פאה א-א) דכתיב (עובדיה א-י) מחמס אחיך יעקב תכסך בושא ונכרת לעולם, ולא מצינו שעשו עשה ליעקב שום רעה, אלא מחשבתו הרעה אשר חשב עליו מרפה הקב"ה למעשה (הובא בחומ' קידושין לט:), ואם כן מגיע למצרים עונש גם על כל מחשבה ומחשבה, על כן היתה כל מכה מכופלת בעוד מכות, נגד כל התחבולות ומחשבות שרצו לעשות רעה לישראל.

והנה גם ישראל הבחינו והכירו חסד ה', איך משלם למצרים מדה כנגד מדה בכל מכה ומכה, ונתנו הודאה לה' על אשר נוקם את נקמתם. אמנם מה שכלל מכה היתה טפלה לה עוד כמה מכות עבור מחשבתם, דבר זה לא הבינו ישראל למה באה עליהם, כי לא ראו בזה מדת ה' שמעניש מדה כנגד מדה, כי הגזירות הללו לא ילאו לפועל. אמנם חז"ל (סוטה יא.) אמרו, שלשה היו באותה הענה [דנתחכמה לן], בלעם ואיוב ויתרו, יתרו שברח זכו מצני בניו וישבו בלשכת הגזית, אם כן הוא ידע רבות המחשבות שחשבו על היהודים, וכאשר שמע ממהה את כל אשר עשה ה' למצרים, הכיר שכל המכות הטפלים הם גם כן מדה כנגד מדה נגד מחשבתם שחשבו עליהם. והוא היה היחידי שהיה יכול לברך את ה' על כל פרט ופרט, 'כי בדבר אשר זדו עליהם',

אשר הצילו מיד מצרים, ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים וגו', עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, כי בדבר אשר זדו עליהם (שמות יח-ט). וברש"י כתרומו [ארי בפתגמא דחשיבו מצראי למידן ית בני ישראל ביה דינינון], צמיס דמו לאצדס והס נאצדו צמיס (מכילתא) ע"כ. ובמדרש מצואר שכל העשר מכות שצאו על המצרים היו כולם מדה כנגד מדה, ואמרו (שמו"ר ט-י) מפני מה הביא הקב"ה עליהם דם, מדה כנגד מדה, לפי שלא היו מניחין צנות ישראל לטבול מטומאתם כדי שלא יהיו פריץ ורביץ, לפיכך לקו המים בדם. ואמרו (שם י-ד) למה הביא עליהם צפרדעים, מפני שהיו משעבדין צישראל, ואומרים להם הביאו לנו שקצים ורמשים, לפיכך הביא עליהם צפרדעים ע"ש. אמנם יש להבין כוונת התרגום שכתב, בפתגמא 'דחשיבו מצראי למידן', הלא הוציאו מחשבתם בפועל, ולא רק דמו לאצדס צמיס, אלא קיימוהו גם בפועל, כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו.

והראיה דאיחא בגמרא (סנהדרין דה) תנא משום רבי פפייס גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך, עד שצא יתרו ואמר ברוך ה' ע"כ. והיא פליאה עצומה לחשוד את משה וישראל שלא ברכו את ה' על הנסים, הלא אמרו שירה על הים, ויחד כולם הודו והמליכו, ומה הוסיף יתרו על שירתם של משה ובני ישראל. ויש לומר דאיחא במכילתא, רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות וכו' ע"ש. ויש להבין מהו הענין שכלל מכה היתה טפלה לה עוד איזה מכות, עד שבמצרים לקו ארבעים וחמשים מכות.

שכולם הם מדה כנגד מדה, כי הוא ידע כל מחשבותם שהיו לרע.

ואמרו חז"ל (ס) **דצבר אשר זדו עליהם, בקדירה שצטלו בה נצטלו ע"כ.** והיינו כי לא רק על התואחה נענשו, אלא גם על הציטול, הרומז על הכנת המאכל, גם על זה נענשו, ועל דבר זה לא יכלו משה וצני ישראל לצרף את ה', עד שצא יתרו ואמר צרוך ה'. וזהו חונת התרגום, שלא רק על המעשים שעשו נענשו מדה כנגד מדה, שזה היה ידוע לישראל גם עתה, ולא הוצרכו לחידושו של יתרו, אלא גם בפחגמא 'דחשיבו' מנראי למידן ית צני ישראל ביה דנינון, שגם על המחשבה רעה נענשו מדה כנגד מדה.

ואמר הכתוב ויחד יתרו וגו' אשר הנילו מיד מנרים (יח-ט). ולכאורה היה צריך הכתוב לומר אשר 'הנילם', וכתוב בבאר מים חיים, דבהיות שיתרו עצמו היה מיועזיו של פרעה, וממילא היה עשוי למות יחד עם המנרים, אלא שנמלט ונילו. לפיכך שמה עכשיו על כל הטובה אשר עשה ה' גם לישראל וגם לו עצמו, שהנילו מן המנרים ונתן בו את הרעיון להתקרב אל ישראל ע"כ. וחז"ל אמרו (פנהדרין זד:) שנעשה צטרו חדודין חדודין, ויש לומר שהגם צצרת ולא היה עמהם צעעה שגזרו הגזירה צפועל, אבל הלך השתתף עמהם צעעה, והרי גם על העצה עצמה נענשו, על כן נעשה צטרו חדודין חדודין [שצו הראוני נקודת הדצרים בפנים יפות (פ) יתרו ד"ה עתה], ובמשמרת אלעזר (עקן משועה צישראל אוח עטו)].

*

ודבר זה שהקצ"ה משלם מדה כנגד מדה, יש צוה חסד גדול, כי על ידי זה מכיר

האדם מה מוטל עליו לתקן, כי מהעונש יצין וישכיל שחטא צמדה ששייך לעונש הזה. וגם מה ששילם למנרים מדה כנגד מדה, היתה תועלת לצאי עולם, שלא יאמרו מקרה נתהוה להם, אלא יצינו מהעונש איך יאלאו את ה' צמה שחטאו צמדה זו, ויתקדש על ידי זה שם שמים, כי צעעה שהקדוש צרוך הוא עושה דין צרשעים, מתירא ומתעלה ומתקלס (רש"י שמיני י-ג). **ובאלשיך חק'** כתוב לפרש צוה, ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סג-יג), מה שאתה משלם מדה כנגד מדה, כמעשהו, צוה טמון חסד ה'. ולכן אמר יתרו, עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים, שגם צתוך המדת הדין של אלקים מתנונץ גדולת שם הוי"ה, מדת החסד, כי דצבר אשר זדו עליהם, שמשלם העונש מדה כנגד מדה, צוה יש חסד גדול.

*

ויש לומר עוד, צהקדם לצאר מה שאמר הכתוב, ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמנרים על אודות ישראל, את כל התלחה אשר מצאתם צדרך וינילם ה' (יח-ט). ולכאורה האי 'על אודות ישראל' נראה לכאורה כמיותר, דפשיטא שכל המכות היו רק צצביל ישראל. וגם לאיזה צורך סיפר לו התלחה אשר מצאתם צדרך.

ונראה דהנה הצעל הגדה דורש הכתוב, ויוליאו ה' ממנרים ציד חזקה וצזרוע נטויה וגו' (דצרים כו-ט), ציד חזקה זו הדצב כמה שנאמר (ט-ג) הנה יד ה' הויה צמקן וגו' דצב כצד מאד. וצזרוע נטויה זו החרצ, כמה שנאמר (דצרי הימים א כא-טו) וחרצו שלופה צידו נטויה על ירושלים ע"כ. ולכאורה איזה

הוא מודה ומשבת, ויוליאו ה' ממזרים ציד חזקה, שהביא עליהם דבר, ומאי אולמא האי מכה יותר משאר המכות שהביא עליהם, והרי סיים 'וצאותות וצמופתים', אשר המנה העשר מכות, אם כן כבר נכלל בו גם מכת דבר.

ונראה דהנה הכתוב אומר (ט-ו) וממקנה בני ישראל לא מת אחד, וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לז פרעה ולא שלח את העם. ולכאורה יש להצין איך יתכן כאשר ראה שממקנה ישראל לא מת עד אחד, הוצילה אותו ראייה זו להכזיב את לבו, אדרבה, כיון שראה דבר פלא זה, היה עליו להאמין עוד יותר ולשלוח את בני ישראל. ופירש הגאון המלבי"ם (בספרו התורה והמצוה), כי הלשון 'עד אחד' אנו מוצאים בשני מקומות נוספים בתנ"ך, בפרשת בשלת, כאשר מסופר על המזרים שטבעו זים סוף, נאמר (יד-כח) 'לא נשאר בהם עד אחד'. כך גם בספר שופטים (ד-טו) 'ויפול כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד'. בשני המקומות דרשו חז"ל ש'עד אחד' מורה על כך שהיה אחד שצבל זאת נשאר. זים סוף נשאר פרעה, וצופטים מלמדים אותנו הפסוקים שלאחר מכן שסיסרא עצמו נשאר בחיים.

ובבאן שגם בפסוק שלפנינו עלינו לומר שאמנם לא מת ממקנה ישראל 'עד אחד', אבל בהמה אחת צבל זאת מתה. היתה זו בהמתו של בן האשה הישראלית והוא בן איש מזרי, שלפי דיני ישראל הוא כמזרי (עיין רמב"ן ויקרא כד-י). אולם פרעה חשב שהוא מיישראל, ולכן כאשר ראה שבהמתו לא מתה, הסיק כי לא התקיימו דברי משה צמדויק, ומשום כך הכזיב את לבו. והו שנאמר לא מת ממקנה ישראל

חרב היה צמזרים, שאומר ויוליאו ה' צורע נטויה זו החרב. וצפשוטו נראה דקאי על חרבו של הקצ"ה, וכדאיתא ברמ"א (א"ח סמן חעג-ו) דנוהגין לזרוק מעט מן הכוס בצלבעו כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן, וכן כשמוזכר המכות דל"ך עד"ש צאח"צ צכלל וצפרט, הכל י"ו פעמים (מהרי"ל) ע"כ. וכתוב במגן אברהם כנגד חרבו של הקצ"ה שנקרא יוה"ך (דרבי משה) ע"כ.

אמנם יש לומר עוד, דאיתא ברש"י על הפסוק (תהלים קלו-יז) למכה מזרים צצכוריהם, צכוריהם לא נאמר אלא צצכוריהם, עמדו צכורים וקפחו שוקיהם של אציהם המעבדים צישראל כשמעו נגע עשירי מפי משה ע"כ. והו מכת חרב שמזרים עצמם הכו אציהם [שוב ראיתי בן בשל"ה הק"ן]. ושמעתי לפרש מה שרבי יהודה היה נותן בהם סימנים דל"ך עד"ש צאח"צ, שכל המכות קרויין על שם המכה ולא על שם המוכה, מלכד מכת צכורות שרבי יהודה קראה צסימניו 'צכורות', והוא שם המוכה ולא שם המכה. אבל מכיון שהצכורים הרגו בצכותיהם, הרי 'צכורות' שם המכה עצמה כמו שאר המכות.

אך מה שקרא למכת דבר צשם 'יד חזקה' צריכה ציאור, למה היתה צמכה זו חזק יד יותר משאר המכות. ואולי כי צהיות שעשר המכות צאו כציקול מעשר אצבעות של ה', וכמו שאמרו מזרים אצבע אלקים הוא (ח-טו), ומכת דבר היתה המכה החמישית, ונשלם אז צזה המכות הצאות מכל היד, על כן אמר הנה 'יד' ה' הויה צמקנך. - אמנם אכתי יש להצין אשר מכל העשר מכות לא הצליט אלא מכת דבר שהביא ה' על צהמות המזריים, ועל זה

ישראל, הרי היה הולד מצרי, הוא וצניו וצני בניו, והיה מעורב בצני ישראל גם מצריים. וכמו כן אם היה ישראל צא על מצריים, היה הולד ההוא ישראל, הוא וצניו וצני בניו, ומעורב בתוך צני מצריים גם ישראל. ואם כן כאשר צא מכת דבר, שאמר ה' צמפורש, והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצריים, ולא ימות מכל לצני ישראל דבר. אם היה בתוך ישראל בן ממצרי גם מקנהו היה מת. ואם היה בתוך המצריים בן מישראל גם מקנהו היה ניזול. ולצפוף אנו רואים, וימת כל מקנה מצריים, שלא נשאר קיים אף בהמה אחת מכל המצריים, הרי זה מופת חותך שלא היה מעורב בהם אף נפש אחת מישראל. וכמו כן כאשר ממקנה צני ישראל לא מת אחד, הרי שלא היה מעורב בהם אף נפש אחת מהמצריים. אז נתברר לעיני כל, גודל קדושתן של ישראל, עד כמה היו גדורים במצריים ע"כ.

והנה צפוף אמרי יצחק (פרשת אמור) פירש הכתוב שם, והכהן הגדול מאחיו אשר יולך על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים (כ"ט), כי גדולת הכהן גדול שזכה להתמנות זו, להיות עומד בראש עובדי בית ה' ולהכנס לפני ולפנים, אשר כל אדם לא יהיה צאהל מועד, היינו משום שקידש וגידר עצמו בצאת צרית קודש שנחתם בצשרו, ולפי ערך קדושתו כן הוא גדולתו יותר מאחיו. והנה תיבת 'יד' צמילואו, יו"ד דל"ת, עולה כמספר 'חותם'. וזהו שאמר והכהן הגדול מאחיו אשר יולך על ראשו שמן המשחה, צמה זכה להיות גדול על אחיו, ומלא את 'ידו' ללבוש את הבגדים, צצביל שהוא מילא את היד, שחותמו הוא בקדושה וטהרה, צזה הוא עומד גדול יותר על חצירו ודפח"ת.

עד אחד, אבל אחד מת. אמנם התורה מעידה כי ממקנה 'צני ישראל' לא מת אחד, כי זה לא היה מצני ישראל, אלא בן מצרי שדינו כמצרי. (וכן כתוב בהמאור הגדול בהגר"א).

והנה צרש"י (צמדבר כו-ה) כתב בטעם שנאמר בכלם החנוכי הפלואי, לפי שהיו האומות מצוין אותם ואומרים, מה אלו מתייחסין על שצטיהם, סבורין הן שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו שולטים ק"ו צנשותיהם. לפיכך הטיל הקצ"ה שמו עליהם, ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, לומר מעיד אני עליהם שהם צני אצותיהם, וזה הוא שמפורש על ידי דוד (מהלים קצ"ד) שצטי י-ה עדות לישראל, השם הזה מעיד עליהם לשצטיהם ע"כ. וכן איתא צמדדש (ויק"ר ל"ה) גן נעול אחותי כלה (שיר ד-י"ג), על ידי שגדרו ישראל במצריים מן הערוה נגאלו ממצריים, מתוך כך 'שלתחין' פרדס רמונים וכו'. ולא נמצא ציניהם אחד מהן פרוץ בערוה, תדע לך שהיה כן, אחת היתה ופרסמה הכתוב שנאמר (ויקרא כ"ד-ה) ושם אמו שלומית צת דצרי ע"כ.

היוצא לנו מזה, כי צני ישראל היו גדורים במצריים ערות הארץ עד להפליא, צצמשך מאחים שנה שעברו שם רצבי רצבות ישראל, ועדיין לא היה להם התורה תצלין נגד היצר הרע, מכל מקום לא אירע מכשול אחת גם מהפחותים שצעם, שלא היה אחד מהם פרוץ בערוה. וכתוב בערוגת הבשם (סו"פ וארא) דצאמת יש לנו ראייה חותכת על זה, גלוי לעיני כל, עד שכל המצריים הכירו וראו גודל מעלתן של קדושת ישראל עד להפליא, ודבר זה נתברר צמכת דבר. כי נחזי אגן, אם היה מצרי צא על צת

ועל זה אנו נותנים הודאה וציאת מצרים, ויוציאנו ה' ממצרים 'ציד' חזקה, שהיו גדורים שם מן הערוה, ושמרו את החותם שחתם בצשרינו שלא יופגם, עד שהעיד ה' עליהם צמה שנתן שמו על שצטוי י-ה, על זה אנו מודים ומשצחים, אשרינו מה טוב חלקנו שזכינו להשמר בערות הארץ, משך כל השנים הללו, מקטן עד גדול, במקור קדושתן של ישראל. ועל זה אמר מי מעיד בנו שצאמת כן היה. וצא כמשיב, ביד חזקה זו הדבר, במכת דבר ראו כולם שלא מת ממקנה ישראל אף אחד, וממקנה מצרים לא נשאר אחד, מזה אנו רואים שלא היו מעורבים זה בזה כלל. ולכן זו נאמר הנה 'יד' ה' הויה במקנך (ט-ג), שממש יתגלה לעיני כל קדושת החותם אשר עבור זה הטיל שמו עליהם, ו'יד' ה' הויה במקנך (ועיין שמן ראש ח"י פ' צא דף פא)

וסיפר לו 'את כל התלחה אשר מצאתם צדריך', וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ב:) ציאה אקרי דרך דכתיב (משלי ל-ט) ודרך גבר בעלמה ע"ש. והיינו התלחה אשר מצא אותם 'צדריך', שיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, והקצ"ה עוזרו (סוכה נב.), וזהו ויילם ה', שלא נכשלו. וצרש"י התלחה, למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה, והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים ע"ש. וצדריך רמו שעל מדת היסוד היתה התלחה, שבעוה"ר הוא יסוד הנופל ממנו לפרקים, שיוכל לצוא לידי מכשול, ונופל ממדתו. ועל זה נאמר ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים, ו'מיד' פרעה, אשר הציל את העם מתחת יד מצרים, שרצו לטמא את חותמם של ישראל, והקצ"ה עמד לימינם להצילם שלא יכשלו. - והוא מוסר השכל לדורות האחרונות עיקבתא דמשיחא, שהנסיונות צמדה זו נתרצה ונתפשט עד אין שיעור, איך יש לעשות לעצמו גדרים וסייגים להשמר בקדושה, וליקח אצותינו לסמל ולדוגמא עד כמה היו משומרים בקדושה בערות הארץ.

ונביים צמה שפירש בעל האמרי אמת מגור זצ"ל, ויספר משה לחותנו וגו', שמה שסיפר את כל הנסים הללו ליתרו באופן כזה, שהיו נהירים וצוררים לו כספר. הוא תיאר לפניו את הדברים תיאור חי, ולפיכך יכול היה יתרו לומר, ברוך ה' אשר הציל אתכם, אף על פי שאין מצרכים צרכה על הנס אלא כשרואים אותם בעינים, שכן משה בצפורו המחיש לפניו את המאורעות והיה כאילו ראה אותם ממש ודפח"ת.

ובזה נצוא אל המכוון, ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, סיפר לו כל האותות והמופתים ששלח ה' באדמת בני חם, וגם סיפר לו 'על אודות ישראל', על מה שנעשה במצרים לישראל יחידי שהוכה בהמותיו במכת דבר, להודיעו ולהראות לו קדושת ישראל, שלא היתה כדבר הזה רק באיש יחידי אחד, בצן האשה הישראלית, כי הכלל ישראל עמדו ברום המעלה בקדושתם בערות הארץ. וסיפר לו המסירת נפש של כלל ישראל בדבר הזה, כי לא עלה להם זאת בקל אלא ציגיעה עצומה לכבוש את ירם.

בסעודה שלישית חול המועד פסח תשע"ג לפ"ק

זרה, וכיון דבעת ההוא היתה יצרא דעבודה זרה בתוקפו, וכהני בעמות הקריבו קרבנות לעבודה זרה, על כן אף כשהיה אומר רוצה אני, לא היו יכולים לידע צבירור לאן דעתו נוטה. אמנם בזמן שמלך יאשיהו על כלל ישראל, מצינו בפרשה דנן דצוה לבער כל העבודה זרות מארץ ישראל, על כן יש לומר דבעת ההוא היו יכולים לכפות את ישראל להקריב קרבנות פסחים, מאחר שלא היה אז שום עבודה זרה בכל ארץ ישראל.

וזהו פירוש הפסוק, ויזו המלך את כל העם לאמר 'עשו' פסח, מלשון גט מעושה (גיטין פח:), שהכריחם וכפו אותם לקיים מצוות קרבן פסח, אחרי שהוא ציער כל העבודה זרות שבארץ ישראל, וכמו שהעיד הכתוב (מלכים ב כג-כה) וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שצ אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ככל תורת משה, ואחריו לא קם כמוהו. ועל זה ממשך הפסוק ואומר, כי לא 'נעשה' כפסח הזה, היינו שעד זמן יאשיה המלך לא כפו את ישראל שלא רצו להקריב הפסח, כיון שלא נתבטל אז עדיין העבודה זרות מכל וכל, ואי אפשר לעמוד על מחשבת האדם אם הוא כופר באמת בעבודה זרה, מה שאין כן בזמנו שציער כל העבודה זרות, היו כופין שפיר לכל בני ישראל ודפח"ה.

ואם כן צמנרים שהיו ישראל שטופים בעבודה זרה, אי אפשר לזוותם על אכילת הפסח, שהרי כל בן נכר לא יאכל בו, והוצרך להקדים לצורך מצות הפסח, משכו ידיכם מעבודה זרה שלא יהיו בכלל בני נכר, ורק אחר כך יוכל לזוותם על לקיחת הפסח. ועוד גם זאת, כי

משכו וקחו לכם לאן למשפחותיכם ושחטו הפסח (שמות יב-כא). וברש"י (יב-ו) ולפי שהיו שטופים בעבודת כוכבים אמר להם משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודת כוכבים, וקחו לכם לאן של מצוה (מכילתא) ע"כ. ויש להבין הלא משיכת ידים מעבודה זרה הוי מצוה בפני עצמה, ולמה עירב ציווי זה עם המצוה החדשה שנלטה להם כעת לקיחת הפסח. גם יש לדקדק על אומרו וקחו 'לכם' לאן, מה רצה הכתוב להדגיש בזה.

ונראה דהכתוב אומר בהפטורת יום צ' (מלכים ב כג-כא) ויזו המלך את כל העם לאמר עשו פסח לה' חלקיכם ככתוב על ספר הברית הזה, כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים אשר שפטו את ישראל וכל מלכי ישראל ומלכי יהודה. ונתקשו המפרשים דאף אפשר דלא עשו ישראל כפסח הזה בזמשך כל הדורות עד עת ההוא. וכתוב במחזור דברי יואל (דף תקעו) לפרש על פי דברי הגמרא (יבמות קו). יקריב אותו (ויקרא א-ג), מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו, תלמוד לומר לרצונו, הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, וכן אתה מוצא בגיטוי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני (ועיין ברמב"ם הל' גירושין א-כ) ציטורו).

אולם בזמן בית מקדש הראשון היתה משונה דינו דקרבן פסח משאר מצוות התורה, דלא היו יכולים לכפות האדם לקיים אותו, דהא דרשו ז"ל (נחמ"ב): כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב-מג), מי שנתנכר מעשיו לאצו שצממים. והא בית דין של מטה אין יודעים מחשבות בני האדם אם יש בו משום מחשבת עבודה

וכו' ע"ש. ומצואר מזה שהוציא ה' את ישראל ממצרים כלילה להכניסם לארץ ישראל לעשות את הפסח, ושזו החזירה למצרים. והקרבת הפסח היא במקום המקדש.

ומבואר ברמב"ן (פ' מקץ מז-ט) כי מרחק הדרך ממצרים לארץ כנען הוא כששה ימים ע"ש. והיינו כשהולכין ציוס כדרך הנוסעים שאין יוצאין כלילה. ואם כן אורך הדרך ממצרים למקום המקדש הוא 'דרך' של שלשת ימים לילה ויום. וזה שהזלעו כלשונם לפרעה, אנו רואים לזבח את הפסח במקום המקדש, והוא ממצרים דרך שלשת ימים. ואנחנו לא נלך על שלשת ימים, כי יש אומנו על כנפי נשרים בשעה אחד, אבל דרך שלשת ימים נלך ונזבחה לה' אלקינו, וזאמנת כן עשו שהקריבו את פסחם במקום המקדש.

*

ובזה יש לבאר הנגינה על הכתוב ושחטו אותם כל קהל עדת ישראל (יב-ו), מונח רביע תציר. דאיתא בגמרא (כתובות עה). אמר רבבי חד מינייהו [מבני ארץ ישראל] עדיף [פקחים וחריפים] כתרי מינן. אמר רבא וחד מינן [מתלמידי חכמים שבבבל] כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו ע"כ. ואם כן צן חוץ לארץ שעולה לארץ ישראל מתעלה בארבעה מדריגות ממה שהיה מקדם. ועל כן נרמו בהנגינה ששחטת הפסח תהיה בארץ ישראל, שישא אותם על כנפי נשרים ויניחם במקום המקדש, וזה מונח רביעי, שיהיו מונחים במקום שיתעלו בארבעה מדריגות שהיו מקדם. אמנם יציאתם למקום המקדש לא יהיה גאולה נחמי, אלא 'תציר', שלאחר זמן קצר יחזירם הענן למצרים.

*

במצרים מי שלא רצה להקריב את הפסח, לא היו רשאין לכופו, כי אולי הוא צן נכר, ורק מי שנפשו נדבה מעצמו להקריב מרצונו, הוא נטוה על מצות הפסח. ועל כן דייק ואמר 'וקחו לכם זאין', שלעצמם יקחו, אבל לא יכופו את מי שאינו רוצה ליקח, ורק מי שרוצה ליקח לעצמו צלי כפיה, יקריב את הפסח.

*

והנה ה' צוה למשה ללכת לפרעה ולומר לו, ה' אלקי העבריים נקרה עלינו, ועתה נלכה נח דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלקינו (ג-יח). ומשה קיים שליחותו, ואמר כלשון הזה אל פרעה, נלכה נח דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה וגו' (ג-יג). ויש להבין מהו ענין השלשה ימים דייקא, לא פחות ולא יותר. וגם מהו הכוונה 'דרך' שלשת ימים, ולא אמר נלכה נח על שלשת ימים לזבח. ועוד יותר תמוה שבסופן של הדברים לא דיברו עוד מסכום הימים כלל, ולא הלכו שלשת ימים במדבר להקריב את הפסח, אלא הקריבו את קרבנם במצרים גופיה. ומה גם שבמכת ערוז כבר הסכים פרעה ואמר להם, לכו זבחו לאלקיעם בארץ. ויאמר משה לא נכון לעשות כן וגו', הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו, דרך שלשת ימים נלך במדבר (ח-כא). ובסוף מעשה חזרו הם עצמם ושחטו את הפסח במצרים.

ונראה דהנה בתרגום יונתן על הכתוב (שמות יט-ד) אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים, ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו', כתב, וטענית יתכון על ענין הי כעל גדפי נשרין מן פילוסין, ואובילית יתכון לאתר צית מקדשא למעבד תמן פסחא, ובהוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין

זו עמדהם בכל מקומות מושבותיהם. ולכן שפיר יכלו לזכות לראות מראה נצואה גם במצרים. ומה גם אחר כך על הים, מקום טהרה על המים. - וכאשר ראו שהשכינה בכבודו נגלה עליהם, עד שהראו באצבע ואמרו זה א-לי, ולכאורה אין השראת שכינה בחוץ לארץ, לכן הוסיפו ואנוהו, הרי עלינו מתחילה בכנפי נשרים אל מקום בית המקדש, ועל כן שפיר יכולים לנו לראות מראה השכינה גם בחוץ לארץ [ועיין עוד להלן דף רנח].

*

וְבָזָה יתבאר מה שאומרים בהגדה ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וגו' (דברים ו-כא), לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו. ולכאורה זה סותר מה שאמרו במדרש תנחומא (פ' אחרי יצא ישראל נושע בה' תשועת עולמים) (ישעיה מה-י), אמר הקב"ה בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במצרים על ידי משה ואהרן, בימי סיסרא על ידי ברק ודבורה וכו', ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם תורוין ומשתעבדין, אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם, ושבו אין אחס משתעבדין שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים ע"כ. והרי גם גאולת מצרים הייתה על ידי ה' בעצמו, ולא הייתה תשועת עולמים.

אך באמת יציאת מצרים הייתה שתי פעמים, כליל פסח יצאו על כנפי נשרים למקום המקדש, וביציאה זו לא הייתה גאולתם עדיין, כי הוחזרו שוב למצרים, וציוס שלאחריו יצאו ביד רמה, וזה הייתה גאולתם. ומעתה יש לומר כי יציאתם כלילה בדרך נס על כנפי נשרים הייתה על ידי ה' בעצמו, ועל כן אמר 'ויוציאנו ה' ממצרים (ולא אמר לשון גאולה), כי הייתה הוצאה

ועל פי זה יש לבאר מה שזכו ישראל להתגלות השכינה במצרים, וכמו שדרשו ובמורה גדול (דברים כו-ח) זו גילוי שכינה. ושבו כאשר באו להים הייתה ההתגלות עוד יותר, ואמרו זה א-לי ואנוהו (טו-ג), וברש"י בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים (מכילתא). ואנוהו, אונקלוס תרגם לשון נוה, ואבני ליה מקדשא ע"כ. הרי שזכו למראה נצואה עוד יותר ממה שראה יחזקאל הנביא. ולכאורה הרי אמרו חז"ל (מועד קטן כה). כי נח נפשיה דרצ הונא וכו', פתח עליה רבי אבא ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו [שאין שכינה שורה בחוץ לארץ] ע"כ. ואין זכו ישראל במצרים למראות נצואות עצומות כאלו. וגם להבין ההמשך מה שאמרו זה א-לי, והזכירו בנין בית המקדש סמוך לה, ואנוהו.

אמנם בגמרא שם הקשה, מתיב רב נחמן בר חסדא ואמרי לה רב חנן בר חסדא, היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים (יחזקאל א-ג). טפח ליה אצוה בסנדליה, אמר לו לאו אמינא לך לא תיטרוד עלמא, מאי היה, שהיה כבר. וברש"י (שם ביחזקאל) אמרו רבותינו, היה כבר, לפי שאין השכינה שורה על נביא בחוץ לארץ, אלא על ידי ששרתה עליו תחלה בארץ ע"כ. הרי לנו דאף שאין שכינה שורה בחוץ לארץ, מכל מקום מי שהיה כבר בארץ ישראל, יכול להמשיך קדושת ארץ ישראל על עצמו גם בחוץ לארץ, וזכה גם שם להשראת השכינה.

ומעתה יש לומר דלכן נשא אותם על כנפי נשרים לעשות פסח ראשון בארץ ישראל, כי על ידי שהיו פעם אחת נשמות כל ישראל בארץ ישראל, שוב יוכלו להמשיך קדושה

בית מקדשנו, זה נשאר נחמי לעולם ועד, כיון שהיתה על ידי הקב"ה צעמנו. ולכן מסוגלים ימי הפסח שיוכל כל אחד להתרומם מדיוטא התחתונה עד לרום המעלות בקדושה, כמו שהוליאם ה' אז צמנרים, וזכה לקבל הארת החג ולהתקרב באהבה יתירה לאדון כל.

מלכתחלה רק לפי שעה לאורך הקרבת הקרבן פסח. אבל הגאולה ציוס היתה על ידי משה ואהרן, ועל ידי שהיו על ידי צשר ודס חוזרין ומשתעבדין. - וזוה נשכיל כי יציאתם צלילה מערות הארץ, מעומקי הקליפות קרוב לכניסת שער הנו"ן, עד המקום המקודש ביותר שבועלס

במעודה שלישית חול המועד פסח תשע"ד לפ"ק

לישראל כט"ו בא"ב, רמו כי אות הט"ו צאל"ף צי"ת הוא אות ס' שהוא עגול סביב ואין צו ראש וסוף, והוא צחינת המחול, והוא היום טוב הגדול לישראל ע"כ. ודבר זה רצה ה' ללמד בצריאת העולם, שלא יתגאו זה על זה, עד שאיש את רעהו חיים בלעו, כי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום (עוקנין ג-יב), וזהו ענין העיגול שכל החלקים שוין בה, ואין לצד אחד מעלה יתירה על הצירו, ולכן זה חציב צעיני ה'.

והגהה ישראל צמנרים צעת שיעבודס, לא היה לאחד צמה להתנשאות על הצירו, כי כולם היו שוין צשפלותם צעבודת חומר ולצנים, אבל צלאתם לחירות מלאים צרכוש מנרים, יתכן שיהא התנשאות לאחד על הצירו, ויהיה ציניהם קנאה ותחרות, על כן עשו אז עוגות מצות עגולות להורות על האחדות ציניהם, שאין בהם מעלה ומטה, רק כולם אחודים באהבה ואחווה וריעות, וכמו שכתוב צתנא דצי אליהו (פרק כג) שצנאתם ממנרים כרתו צרית לעשות חסד זה עם זה, וקיבלו על עצמם להתחסד תמיד עם הצירו ע"ש. ועל זה רומז המצה העגולה.

מנהג ישראל תורה לעשות את המצות עגולות, ובשול"ת מהרי"א אבאר (או"ח סימן קנז) האריך צטעמו. ובשול"ת אבני חפ"ן (סימן לד) כתוב עוד, דלורת העיגול חסובה היא אצל הקב"ה ציותר, שכל אשר צרה ה' צעולמו היא צתצנית העגולה, השמים והארץ וכל צאלאיה וכל מעשי צראשית, וכל אצרי צעלי חיים וצני אדם, לא תמצא בהם מרובע, וכמו שאמרו (ירושלמי מעשרות ה-ו) רבי שמעון בן גמליאל אומר אין מרובע מששת ימי צראשית ע"ש.

וי"ש לומר צטעם הדצרה, על פי מה שכתוב בבני יששכר (אז ד-ה) צשם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפמא וצ"ל לרמו צמאמרס (תענית כו:) לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב, דהנה אמרו חז"ל (שס לא). עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכו', וענין המחול הוא, ההולך צמחול הולך סביב סביב צהיקף ואין שם מעלה ומטה ראש וסוף, כן לא יהיה לצדיקים לעתיד קנאה ושנאה לומר זה גבוה למעלה מזה, והוא הוא יום טוב לישראל כשאין ציניהם קנאה ושנאה ותחרות, וזהו הרמו לא היו ימים טובים

עוד יש לומר דמבואר בגמרא (קידושין לת.) תניא וזני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה (שמות טו-לה), וכי ארבעים שנה אכלו, והלא ארבעים שנה חסר שלשים יום אכלו, אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממזרים טעמו בהם טעם מן ע"כ. וזהו שאמר הכתוב, ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הו', כי לא ידעו מה הוא, ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה (שמות טו-טו). ולכאורה הו' ליה למימר הוא הלחם אשר 'נותן' ה' לכם לאכלה, כי התרעמו שאין להם לאכול, כי הוצאתם אותנו להמית את כל הקהל הזה ברעב, ועל זה בא המן, והוא הלחם אשר יאכלו כל הזמן במדבר. אך הכוונה שמה אמר להם, הן גם עד עתה טעמתם טעם מן זה עוגות שהוצאתם ממזרים, והלחם שהוא ממטיר כעת לכם, הוא אותו הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה עד עתה, וטעמם שוין, אלא שעד עתה אכלתם לחם מן הארץ בטעם מן, ועתה המטיר לכם טעם זה בלחם מן השמים. - ואם כן בהמנה שהוציאו ממזרים היו זה שני ברכות, חדא, שאוכל ממנה קמעה ומתברך במיעו, עד שהסתפקו ממנו ס"א סעודות, שנית, שגם מה שאכלו ממנו היה בו כל הטעמים שרצו לטעום כמו המן.

והג'ה לנו אומרים (בהגדה) הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמזרים, כל דכפין ייתי ויכול, ופירש הר"ק מוהר"י מבעלזא ז"ל ע' שאם האדם מכין עצמו בקדושה וטהרה, הוא זוכה להרגיש בהמנה טעם מן כמו שהרגישו אבותינו כשיצאו ממזרים. והנה אכל המן מצינו שנכנסה בו הצרכה, וכמו שנאמר (שמות טו-יח) וימודו צעומר וגו', והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו. וצאתם ממזרים היתה צשירי מנה לאכול ממנו ששים סעודות. על כן אומרים

ואיתא צירושלמי (סס) דיט אומרים ללא אמר רבי שמעון בן גמליאל כן אלא בצריות, אכל יש מרובע באוכלין, עדשים המזריים וגרים הקלקין ע"ש. וטעמא צעי למה ילאו אלו מכל מה שצרא ה' בעולמו להיות מרובעים. ונראה כי כל מה שצרא הקצ"ה בעולמו שורשו מהתורה הקדושה, וזי הליץ הקצ"ה וצרא עולמו (עין צ"ר א-א), ויתכן לומר כי שני אוכלין הללו שורשם היא מפרשת נגעים, דאיתא במשנה (נגעים ו-א) גופה של צהרת 'כגרים הקלקי מרובע', מקום הגרים תשע 'עדשות', מקום עדשה ארבעה שערות, נמצא שלשים ושש שערות ע"כ. נמצא דשיעור צהרת לטמא נמדד בגרים הקלקי וצדשים, ומפרשה זו נתהוה שורשם בעולם.

ובמעם שטומאת נגעים הוא מרובע, יש לומר דהנה הנגעים באים על גסות הרוח ועל לשון הרע ועל צרות עין וכו' (ערכין טו.), והיינו שמתנשא על אחרים, ומדבר עליהם רעה, והוא צר עין על אחרים ליתן להם מכליו, וכמו שדרשו (סס) וצא אשר לו' הציית, מי שמיחד ציתו לו [ואינו מהנה אחרים משלו], וזהו ההיפוך ממדת העיגול הרומזת על שלום ואחדות, שאין בו ראש ומטה תחלה וסוף. ועל כן טומאת הצרעת הוא כגרים הקלקי מרובע, ומקום הגרים תשע עדשות, שהם מרובעים, ומקומו לו' שערות, אשר לו' הציית, שהכל מיוחד רק לו, ואין לו נגיעה עם אחרים. ועל כן אוכלים הללו שהם שיעור טומאת נגעים נצראו מרובעים, שזהו דרכו של המצורע להתנשא על אחרים בגסות הרוח ולשון הרע וצרות עין.

(ענייני פסח אוח ר"א) מקשה, הא שבת ניתנה במרה (שבת פו:), קודם המן שירד צאילים, ואם כן איפכא הוה ליה למימר. וכחז דהכוונה הוא על המן של שבת שהיה משונה בטעמו, כמו שפירש רש"י לחם משנה (שמות טז-כג) לחם משונה, אותו היום נשתנה בריחו ובטעמו. ומדבר הכל בשבת המן, אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת, דהיינו שישתנה טעמו בשבת לשבת, דיינו ע"ש. [ובפשוטו יש לומר דהאי תנא סבירא ליה דשבת ניתנה באלוש (ירושלמי ביצה ב-א), וזה היה אחר ירידת המן].

אך לפי מה שנתבאר, הרי העוגות שהוציאו ממצרים טעמו צו טעם מן, וזה היה תיכף ביציאתם למדבר, שגם לדה לא עשו להם, וטעם מן זה ניתן להם עוד קודם שהגיעו למרה ונטוו על השבת. וזה שאמר אילו ספק נרכנו במדבר ארבעים שנה, ולא האכילנו את המן, שזה כולל גם את טעם המן שניתן להם בהעוגות שהוציאו ממצרים. ושפיר אמר שוב אילו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת, כי אכילת מן זו הייתה מוקדם מהציווי של שבת.

ורבן אנו נוטלין את המנה ושוצרין אותו, וחלקו הגדול מנעיין תחת הכר, וחלקו הקטן נשאר על השלחן להסעודה, כי זה בא להורות, שאם זוכה אז המנה הזה כמו הלחם שאכלו אבותינו במצרים, שמהשיריים שהוציאו אכלו ממנו חודש ימים, כי יש במנה זו כח השפעה וזרכה לאכול ממנו קמעה ולהתצרך במעיו, ומספיק לחם נר על ימים רבים. על כן חלק הקטן מהמנה מניחים על השלחן לאכול, והחלק היותר גדול מנעיין לאחר זמן, כי השפעתו מרובה לאכול ממנה זמן רב כמו העוגות שהוציאו ממצרים.

'הא לחמא עניא', אם נזכה אז המנה שלנו תהיה ממש כמו המנה 'די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים', שהיתה זה הסגולות של המן ונכנסה זה זרכת המן, וכל דכפין ייתי ויכול, כי יהיה ממנו די לכולם עכ"ד.

ורבן עושין המנות עגולות, דמבואר בגמרא (יומא עה.) והוא כזרע גד לצן (שמות טז-לא), אמר רב אסי עגול כגידא, ולצן כמרגלית [זרע הגד אינו לצן אצל עגול הוא, והכי קאמר קרא, והוא עגול כזרע גד, ולצן כמרגלית] ע"כ. ורואים בזה לרמוז שאם זוכה אז מרגיש צו טעם המנה שהוציאו ממצרים, שיש צו טעם מן שהיה עגול. וזהו מה שאמר הכתוב (ויקרא ו-ט) מנות תאכל במקום קדוש, בחצר אהל מועד יאכלוהו. וכתוב בתפארת שלמה (לשנה"ג) שיכין עצמו קודם פסח לטהר עצמו ולקדש את פיו, להיות כלי מוכשר שיצא לתוכו המנה 'במקום קדוש'. ואז 'בחצר אהל מועד יאכלוהו', שיהיה המקום שהוא עתה פה כמו חצר אהל מועד וכו', ותהיה כמו אכילת קדשים בחצר אהל מועד ע"ש. ולפי מה שנתבאר שיכולין להעלות את המנה להיות בצחינת המן, עד שכל דכפין ייתי ויכול ממנה. הרי מצינו כיוצא זה באכילת הלחם הפנים ובעומר ובשתי הלחם, שנשתלחה זה זרכה, וכל כהן שמגיעו כוית, יש אוכל ושבע ויש אוכל ומותיר (יומא לט.). ואם המנות תאכל במקום קדוש, אז תהיה כמו לחם קדשים אשר בחצר אהל מועד יאכלוהו.

ובזה נראה לבאר מה שאומרים בהגדה, אלו ספק נרכינו במדבר ארבעים שנה ולא האכילנו את המן דיינו, אלו האכילנו את המן ולא נתן את השבת דיינו. ובספה"ק אמרי פנחס

